

3/2
საქართველოს
განათლების
მინისტრის
გამგზავნი

საქართველო

საქართველო

652
1969/2

1969 4

ლიტერატურული

4
მედიკალური
განათლების

საქართველო

1969

ნ ვ ლ ი ს ი — ა ბ ზ ე ი ს ზ რ

ლიტერატურულ-მედიკალური და
საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი
საქართველოს მფარველთა კავშირის
აჭარის განყოფილების ორგანო

რედაქტორი

ა. შონია

სარედაქციო კოლეგია:

ბ. ახვლედიანი

მ. ვარშანიძე (პ/მგ მდივანი).

პ. ლორია

აღ. ჩავლეიშვილი

ფრ. ხალვაში

მეორე პარაფრაზი

შემოქმედებული ავტორის ქონება

მოგონებანი გულში გროვდება,
დღეის იმედი მომყვება მწეთა...
ჩემი ბავშვობის მწვანე კორდებო,
ჩემი სისხლი ხომ თქვენც დაგეწვეთათ.
თქვენ გახსოვთ ჩემი თოთო ტერფები
და სუნთქვა ჩემი და გულის ფეთქვა.
თქვენს სიყვარულში დავიფერდლები,
თქვენი ტრფიალი გალობად მეტქვას...
რამდენი რამე თოვლივით გალხვა,
რამდენი რამე გულს ჩამრჩენია!
კედელზე სურათს რომ ვუშვებ ახლა,
ქედმოუხრელი ბიძაჩემია.
მისი კაცობის ავანჩადანი
მე ხელის გულზე მაქვს დახატული.
გლეხი, გლეხკაცის ჩამომავალი
თავისუფლების იყო ნატრული.
მე რა ვიცოდი „თეთრი“ და „შავი“,
და მე როტშილდებს ხომ არ ვიცნობდი.
რაა ვიცოდი მეხი და შვავი,
ვინ იყო მეფე, მე რა ვიცოდი.
იყო ნატრული დღეთა მზიანის
ჩემი ბათუმი და მთა მტირალა.
ჩვენ ბედი შავი გვქონდა ზიარი
და ბედი თეთრი გვქონდა ტრფიალად.
ბიძაჩემს რაღაც ფიქრი წეწავდა,
ან გული რად არ ეტკინებოდა,
და ძმებთან ერთად გულით ეწადა
ისიც მტარვალებს შერკინებოდა.

ერთ დღეს თქვა: — მოდის ლაშქარი ქლობას,
ჩვენ უნდა შევხვდეთ ჩაქუჩით, ნამგლით!
მოუხმო სოფელს: — გამოძეეთ ძმებო,
ჩვენ აღაბეგებს სულ მალე ავღგვით!
და გაჰყვნენ ჯარად... ნალარას სცემდნენ,
გადადიოდა მთიდან მთას ექო...
ქალებმა ასჯერ ჩამოიცრემლეს...
დიდუდაჩემი ბლოტავდა ბექობს,
მოთქვამდა ისე შესაბრალისად,
მეც ვტიროდი და ყელს ვუკოცნიდი.
სამ ღამეს ძილი თვალს არ აღირსა,
სამ დღეში დადნა ის დალოცვილი.
ამოდიოდნენ სოფლად კენტ-კენტად
ქალაქში ერთად წასულნი ლაშქრად...
და ბიძაჩემს ჩვენ ვდარდობდით მეტად, —
იქნებ გაუპო მას მკერდი დაშნამ.
ვიღაცამ კიდევ გულში იხარა,
ვიღაცამ სთქვა, რომ „ახია მისთვის!“
მზე რომ ქვესკნელში გადაიხარა
და ზღვის ტალღებზე დაღვარა სისხლი,
გამოჩნდა ისიც... აღამით ხელში...
ხვევნა და კოცნა... ცრემლი და კვნესა...
სთქვა ბიძაჩემმა: — დრო მოკვდა ხენების,
დიდება ლენინს და სინათლესა!
და ის კედელზე დაჰკიდებს სურათს:
— ჩვენთან იქნება ლენინი მუდამ... —
არ ეჭაშნიკა დიდედას სულაც:
„ — აქ უცხო სურათს, შვილო, რა უნდა? !
მე ვარ მორწმუნე, მე ვარ მლოცავი,
უცხო კაცს თვალში როგორ ვუცქირო?!
დამალე, ვიდრე მე ვარ ცოცხალი,
თორემ დაგწყევლი, შვილო, უცილოდ! “
— დედი, დედილო, ყური დამიგდე,
ამ დიდ სიხარულს ნუღარ ჩამიკლავ.
მოვა დრო, ყოველს დედავ გამიგებ,
ლენინის სურათს გულში ჩაიკრავ!...
ვიდექი ბავშვი გაოგნებული,
ხან დიდედას, ხან ბიძას ვუმზერდი.
სურათი იყო რა დიდებული,

ზევრავდნენ თვალნი მოგუზგუზენი.
მერე დიდედას ვუთხარი ყურში:
გავიზრდები და გეტყვი ყველაფერს...
და მან ალერსით ჩამიკრა გულში,
ზეცას ახედა ლურჯად შენაფერს.
ხელნი ადაპყრო და სთქვა თრთოლვითა:
—ღმერთო ბატონო, შენ შემიბრალე!

მზე ამოვიდა, აშრა თოვლი მთას...
და იძახოდნენ: „გვეშველოს ბარემ!“
მეც ჩავეხუტე ჩემი ანბანი
მონატრებულმა, აღელვებულმა.
მეც მივხვდი, რაა ჩემი მთა-ბარი
და სოფელი რად ამღერებულა.
და მაშინ ჩემი ვინატრე დედა,
ადრე წასული წუთისოფლიდან.
შავი თვალით რომ მომანათებდა,
ჩემდა იმედად ესეც მყოფნიდა.
და დედის სახელს მე წიგნზე ვწერდი,
ვწერდი რვეულში მღელვარე გულით,
და მასწავლებელს ვებრალეობდი,
შიალერსებდა მე სიყვარულით.
მერხზე ვიჯექი გაოგნებული
და მასწავლებლის მე ჰმა ჩამესმა:
—ჩემო ბიჭუნავ დამიგდე ყური! —
და დედასავით მომეალერსა.
თითქოს შეთრთოლდა მასწავლებელი,
მერე ჩუმი ხმით ასე დაიწყო:
— დღეს გლოვობს ჩვენი ქვეყანა მთელი,
შინდა მიზეზი თქვენაც გაუწყოთ.
დიდი ლენინი აღარ გვყავს უკვე
(იტყოდა, მერე ჩაფიქრდებოდა).
არ იქნებოდა უმისოდ შუქი
და სკოლა თქვენთვის არ იქნებოდა.
ჩვენს მამებს მიწა არ ექნებოდათ,
არ ექნებოდათ, რაცა აქვთ ახლა,
და ყველას მონა კვლავ ერქმეოდა,
ვერ ასცდებოდნენ ბორკილს და ლახვარს.
არ იქნებოდნენ მეუფე ქვეყნის,

არ ექნებოდათ წყალი და არც ცა,
მათრახს დაჰკრავდა ბატონი კვეხნით,
არვინ ჩასთვლიდა ღირსეულ კაცად.
მთვარე იყო და მზე იყო, მაგრამ
ბურუსი იყო მუდამ გარშემო,
ლენინმა ჭირში ჩვენ გაგვამაგრა...
მერე რა მოხდა, იცით ბავშვებო?!
გაიყოლია ბრძოლაში ყველა,
ცეცხლით დაბუგეს მეფის სავანე.
ყველა ჭირვეულს, ღარიბს ეშველა
და გაეთხარა მტარვალთ სამარე.
ლენინი იყო, მზეს რომ უბრძანა
მხოლოდ ხალხისთვის იკაშკაშეო.
ლენინმა მოგვცა სკოლა და წიგნი,
ეჰ, დღეს ლენინი არ გვყავს, ბავშვებო!
გული იჯერა ტირილით როცა,
შემოიტანა მერე სურათი:

—აი, ლენინი! —

ჩვენ ცრემლი მოგვსკდა.

და გვიდიმოდა იგი სულმნათი.

იმ სურათს გავდა, ბიძაჩემმა რომ
ორი წლის წინათ სახლში დაჰკიდა.

„მე გეტყვი ახლა, დიდებაჩემო,
ვიცი, ლენინი ჩვენთვის რას მკიდა!“

მაშინ ვიყავი ბავშვი პატარა,

მე „დედაენას“ ვსწავლობდი მაშინ.

მაშინ ვიყავი ჩიტის სადარი,

დედის ტრფიალი, ლამაზი ბავშვი.

მოგონებანი გულში მოზღვავდა,—

ჩავიხუტე და ვეღარ გავშორდი.

ვარ დაჩოქილი თქვენს წინ ლოცვად,

ტკბილო დღეებო ჩემი ბავშვობის!

მისი ნაამბობი

როცა ეს სტრიქონები იწერება, იგი ცოცხალი არ არის. შარშან მოულოდნელად გარდაიცვალა ოთხმოც წელს მიღწეული, ჯერ კიდევ მხნე, შემძლე კაცი.

ამ ათი წლის წინათ გავიცანი. თუმცა მის შესახებ ადრეც მქონდა გაგონილი. მაშინ იგი ქალაქის სათბობი სამმართველოს უფროსი იყო, მეტად დატვირთული, მოუცლელი და საქმეში ჩაფლული.

იმ დღესაც ხალხით იყო სავსე მისი კაბინეტი. იყვნენ მუშები, მოსახლენურები, დიასახლისები, ხანდაზმულები და ახალგაზრდა მოქალაქენი. ეროვნებითაც ასე ჭრელი იყო აქ მყოფთა შემადგენლობა: ქართველები, რუსები, სომხები, აზერბაიჯანელები.

იგი იჯდა მაგიდასთან, წინ ფართო ქაღალდი ედო და ფანქრით რაღაცას იწერდა.

— თქვენ რაზე შეწუხებულხართ? — ეკითხება ერთ მოხუც ქალს, რომელიც მოკრძალებით გაჩერებულა კარებთან.

ქალი პასუხობს რისთვისაც არის მისული.

— თქვენი გვარი?

— კეშელავა.

— ნავხავ (ზემო იმერული დიალექტით გამოთქვამდა), შემოიარეთ დილით. — და ქაღალდზე მთხოვნელის გვარი წააწერა.

ახლა მეორეს მიმართავს. მასთან რუსულად საუბრობს. მესამე სომეხი აღმოჩნდა, იმას სომხურად ელაპარაკება. მეოთხე აზერბაიჯანელია და თავის ენაზე ეკითხება მისვლის მიზეზს.

და როცა ყველა გაისტუმრა, შემდეგ მე შემამჩნია.

— თქვენ?

— შეგიძლიათ ქართულად მესაუბროთ. — ღიმილით ვუთხარი მე. თვითონაც გაიღიმა.

— მრავალნაირი ეროვნების ხალხია ჩვენს ქვეყანაში.

— ყველას ხომ ვერ გაესაუბრები თავის ენაზე?

— ბევრი ენა არ ვიცი, მაგრამ... ქართული, რუსული, სომხური, თურქული უნდა ვიცოდეთ, რომ ერთმანეთის გვესმას და ერთიმეორეს გავუგოთ.

— რასაკვირველია, სასურველია, მაგრამ... პატივცემულო ლევან. თქვენ რამდენ ენას ფლობთ კარგად?

— კარგად? — წუთით ჩაფიქრდა. — მშობლიურს, რუსულს, სომხურს, ირანულს, თურქულს, არაბულს... ინგლისელს, ფრანგსა და გერმანელსაც გავუგებ ნათქვამს და ჩემსასაც გავაგებინებ.

ახლა უფრო დავინტერესდი ამ კაცის ახლოს გაცნობით. ვთხოვე რამდენიმე თავისუფალი საათი დაეთმო ჩემთვის, რაზედაც სიამოვნებით დამთანხმდა.

ჰოდა, მას შემდეგ ჩვენ ხშირად ვხვდებოდით ერთმანეთს, ვიგონებდით ძველსა და ახალ ამბებს.

ლევანი განათლებული კაცი იყო. შემოვლილი ჰქონდა მთელი ახლო აღმოსავლეთი, იცნობდა ირანს, არაბეთს, ერაყს, სირიას. ნამყოფი იყო ინდოეთში, პაკისტანში, თურქეთში, ორიგინალში ჰქონდა წაკითხული ფირდოუსისა და ომარ ჰაიამის ლექსები და პოემები, ზეპირად იცოდა ბევრი გამოთქმა და აფორიზმი.

ერთხელ ვთხოვე, დაეწერა ყველაფერი რაც ამ ქვეყნებში მოგზაურობის დროს ენახა და გაეგონა, მაგრამ ლევანი არც თუ ისე ალტაცებით შეხვდა ჩემს თხოვნას. უდროობა მოიმიზეზა.

— აი, შეგისრულდებათ სამოცი წელი, გახვალთ პენსიაში და მაშინ რამდენიც გნებავთ იმდენი დრო გვექნება, — ვუთხარი მე.

— სამოცი? — ღიმილით შემომხედა მან. — სამოცდაათი წელი მისრულდება.

— ჰოდა, მით უმეტეს, გადით პენსიაში, დაისვენეთ...

— არა, არა, — შემაწყვეტინა მან. — უსაქმოდ ვერ ვიცხოვრებ, ხელფასიც რომ მომიხსნან, სამსახურს თავს ვერ მივანებებ.

და მართლაც ასე მოხდა. მას შემდეგ ლევანმა სამი თანამდებობა გამოიცვალა, ყველგან თავდადებულად და ერთგულად მუშაობდა, მაგრამ ბოლოს...

სამი დღე იავადმყოფა და გარდაიცვალა.

ჩვენი სიახლოვის პერიოდში მე შევძელი ცოტა რამ დამეწერინებინა მისთვის. მართალია, წერა ძალიან უჭირდა, მაგრამ ჩანაწერების მიხედვით ვესაუბრებოდი, ცალკეულ ფაქტებსა და დეტალებს გამოწმენდილი და ვიწერდი. განსაკუთრებით ირანში მცხოვრები ქართველების მდგომარეობამ დამაინტერესა და ჩვენი საუბარი მეტნაწილად ამ მხრივ წარიმართა. ნაწილობრივ მეც ვიცნობდი მის მიერ ნახსენებ ადგილებს და ეს მიაღვილებდა მუშაობას.

და რასაც ამჟამად ვაქვეყნებთ, ჩაწერილია ლევან გამყრელიძის ნა-
ამბობიდან. ვისარგებლე აგრეთვე მისი ცალკეული ჩანაწერებით, რომ-
ლებიც გადმომცა ლევანის უმცროსმა ვაჟმა ომარმა.

გაყვანილობის
განმარტება

არაბეთის უღაზოზო

1907 წლის ცხელი ზაფხული იდგა. იმ დროს ირანში მყოფმა რუსე-
თის სასოფლო-სამეურნეო საზოგადოების წარმომადგენელმა ანჯაფარი-
ძემ მთხოვა გავყოლოდი თურქეთის არაბეთში (ახლანდელი ერაყი) და
სხვადასხვა სახის თესლეულის შეგროვებაში დავხმარებოდი. მას განსა-
კუთრებით აინტერესებდა იქაური ფერადი ბამბის შეძენა. თავისუფალი
დრო მქონდა და სიამოვნებით დავეთანხმე.

ვინაიდან გზა მეტად გრძელი და ძნელად სავალია, მოგვიხდა სურსათ-
სანოვავისა და სხვა რამეების მომარაგება.

და ერთ დღეს დაქირავებული ცხენებითა და საგზაო მოწყობილო-
ბით ქალაქ ურმიიდან სოუჟ-ბულადის მიმართულებით წავედი. ჩვენთან
ერთად მოგზაურობდა ზემოაღნიშნული საზოგადოების წარმომადგენელი
რუსი ბიოლოგი მკვლევარი ლუკინი. თან გვახლდნენ ნაქირავები ცხენე-
ბის პატრონი ირანელი გლეხები, რომლებიც კარგად გვშველოდნენ ყო-
ველგვარი სიძნელეების გადალახვაში.

სამი-ოთხი დღის სიარულის შემდეგ გადავჭერით ირანის საზღვარი,
შევედით ოსმალეთის სამფლობელოში და ქ. მოსულში შევისვენეთ. აქ
დავწყარდით, ტანსაცმელი გამოვიცვალეთ და, რადგან აქედან გზის განგ-
რძობა ცხენებით აღარ შეიძლებოდა, აქლემები დავიქირავეთ, ხანგრძ-
ლივი და მომქანცველი მგზავრობისათვის მოვმარაგდით. მეორე დღეს
აქლემებზე შევსხედით და ქარავანიც დაიძრა. წინ მეტად ძნელი და მოსა-
წყენი გზაა, ირგვლივ გადახრუკული შიშველი ველებია. იშვიათად თუ
სადმე გამოჩნდება ხეები და ბუჩქები. აქლემების პატრონები — ჩვენი
თანამგზავრი არაბები, მეტად თავაზიანი და საუბრის მოყვარული ადა-
მიანები აღმოჩნდნენ. ისინი დაინტერესდნენ არა მარტო ჩვენი ვინაობის
გაგებით, არამედ მოისურვეს ჩვენი მოგზაურობის მიზნის შეტყობაც.

— ვინ იცის, — თქვა ნაღვლიანად ერთმა არაბმა, — ჩვენსა, ამ მზით
გამომწვარ ქვეყანაში რა ჯურის ადამიანს არ შეხვდებით. მოდიან, თბრი-
ან, იკვლევენ, რაღაცას ეძებენ, ერთმანეთს ეცილებიან. არ ვიცით რა
უნდათ, რას ეძებენ. აქ რომ რამე სასიკეთო იყოს, ჩვენ ადრე ვიპოვნიდით.

ასე ამბობდა გულუბრყვილო არაბი, და რა იცოდა, რომ მისი მიწის
წიაღის სიმდიდრის ხელში ჩასაგდებად რა ხრიკებს არ მიმართავდნენ
სხვადასხვა ქვეყნის კოლონიზატორები. განსაკუთრებით გერმანია-ინგლი-
ზის იმპერიალისტების ინტერესები ეჯახებოდა აქ ერთმანეთს. რაც შეე-

ხება ამერიკის შეერთებულ შტატებს, იგი თავისებური მოთმინებით აღედგენება თვალყურს ამ მხარეში შექმნილ მდგომარეობას და უფრო ხელსაყრელ დროს უცდიდა საკუთარი ზრახვების სისრულეში მოსაყვანად. აქაური ნავთის სუნი არ ასვენებდათ დაგვილ მტაცებლებს.

რაც უფრო დაგვირდით მდინარე ტიგროსს, მით უფრო გაგვიძნელდა გზა. განსაკუთრებით ძნელი ასატანი გახდა სიცხე, რომელიც ჩრდილშიაც კი 55 გრადუსს აღემატებოდა. ყველაზე უფრო წყურვილი გვაწუხებდა. წყლის მარაგი, რომელიც თან მიგვჰქონდა, სწრაფად ილეოდა. იძულებული ვიყავით ძალზე მომჭირნეობით გვეხარჯა.

ჩვენი ტრანსპორტი ვერ იყო კარგ დღეში. მეტისმეტად ამტანი და აქაურ ჰავას შეგუებული აქლემებიც კი ვერ უძლებდნენ მზის მხურვალებას და წამდაუწუმ ბრაზმორევით იფურთხებოდნენ.

მივდიოდით მეტწილად ღამით, როცა ვარსკვლავებით მოჭედული ცა ქვაბივით გვეხურა თავზე. ამ მხარეში მგზავრობისათვის ყველაზე უფრო მოხერხებული დრო ღამეა და ჩვენც ამით ვსარგებლობდით. დილით, როცა უზარმაზარი მზე ამოგორდებოდა აღმოსავლეთიდან და დამთუთქავ სხივებს დაგვაყრიდა, საჩრდილებელ კარვებს გაგშლიდით და მოვეფარებოდით. თუ მახლობლად დასახლებული ადგილი იყო და ადამიანი ჭაჭანებდა, ჩვენს მეგზურ არაბებს გავგზავნიდით სურსათ-სანოვავის შესაძენად. თუმცა ამ დავალების შესრულება იშვიათად უხდებოდათ.

გზას დასასრული არ უჩანდა. ზაფხულის მოკლე ღამე, რომელიც ჩვენს განკარგულებაში იყო, ვერ გვამოკლებინებდა გასავლელს. ამიტომ ხშირად გაგანია სიცხეშიაც გვიხდებოდა მგზავრობა. ერთი მეორეზე დღე-ღამეში 20-25 კილომეტრს ძლივს გავდიოდით.

ნიადაგი ამ მხარეში თითქმის ყველგან ერთნაირია, ერთნაირად გადაღარუკუთლ-გადარუჯული. მხოლოდ მდინარეების მახლობლად შეხვდებით ხეებსა და მწვანე მცენარეებს. აქ ბალებიც არის, ყანებიც, მოსახლეობაც. ასეთ ადგილებად შეიძლება ჩაითვალოს ტიგროსის და ევფრატის ნაპირები. ამ წყალუხვი მდინარეების მახლობლად არის გაშენებული ბევრი ღამაზი, მდიდარი ქალაქი და ადმინისტრაციული ცენტრი.

ჩვენი თანამგზავრი ლუკინი გზადაგზა მისთვის საჭირო მასალებს აგროვებდა. კრეფდა ცნობებს აქაური მცენარეების შესახებ, ნიადაგის ტენიანობასა და მოსავალუნარიანობაზე. მოჰქონდა ნაირნაირი მცენარეების თესლი და იწერდა მათ სახელებსა და თვისებებს.

მოსულიდან გასვლის მეათე დღეს წყლის მარაგი მთლიანად გაგვითავდა, სიცხისაგან ტუჩები დაგვისკდა, სახე გაგვერუჯა, მუხლებში ძალა გამოგველია და, ალბათ უარეს დღეში ჩავცვივდებოდით, ჩვენი მეგზური არაბების რჩევა რომ არ მიგველო და აქლემების მეძუძურები არ გავმხდარიყავით. ვწოდით ამ კეთილსა და უწყინარ ცხოველებს ძუძუს და ამით წყურვილთან ერთად შიმშილსაც ვიკლავდით.

ერთ დღეს, შებინდებისას, ერთ გრილსა და ნესტიან ადგილას მოგზავდით. აქ წყალს სიცოცხლე მოეტანა, ჭაობიან ადგილას ლაქაშები მოძლიერებულყო, მახლობლად პატარა წყარო ლივლივებდა. უკეთესად გილს ვერ ვინატრებდით და ჩვენც აქ შევაჩერეთ ქარავანი და ჩამოვეყენით. ჯერ წყლით ვიჭერეთ გული, შემდეგ ცოტათი დავნაყრდით. ჩვენმა მხლებლებმა, არაბებმა ცეცხლიც კი გააჩაღეს და მის ირგვლივ შევქუჩდით (რამდენადაც მხურვალე და ცხელია დღე ამ კუთხეში, იმდენად ცივი და გრილია ღამე).

მალე ჩვენს მახლობლად ასეთივე ცეცხლი გაჩაღდა და მის ირგვლივაც ხუთი-ექვსი კაცი შექუჩდა.

ეტყობოდათ, ისინიც ჩვენებრ შორეული მგზავრები იყვნენ, გაცილებით ჩვენზე უკეთ ჩაცმულ-დახურულნი და მომარაგებულნიც. ერთი პატივანი, რომელიც ამ ჯგუფის ხელმძღვანელი უნდა ყოფილიყო, ქერა. შუახნის ახოვანი ვაჟკაცი, ბევრს ლაპარაკობდა და ხშირად ხარხარებდა. როცა შეგვნიშნა, რომ ჩვენი ყურადღება მიიპყრო, გამოეყო თავისიანებს, მოვიდა ჩვენთან და მოგვესალმა. ჩვენ სალამითვე ვუპასუხეთ და შემოერთება ვთხოვეთ.

— საიდანა ხართ, სადაურები? — დაინტერესდა იგი და იქვე ჩამოჯდა. ჩვენ ვუპასუხეთ.

— აჰ, ქართველები ხართ? — ახლა ქართულად შეგვეკითხა უცნობი.

— დიახ. — მივუღე მე და ვფიქრობდი, ქართველს არა ჰგავს, ვინ უნდა იყოს-მეთქი.

— მიმოგზაურია საქართველოში, — განაგრძო უცნობმა, — ცოტაოდენი ენაც ვიცი. ნაცნობი ქართველი მეცნიერებიც მყავს საქართველოში... კარგად იცით საქართველოს ისტორია? — შემათვალისწინა მე.

— არც თუ ისე კარგად. — უხერხულობა ვიგრძენი. — წამიკითხავს.

— სირცხვილია, სირცხვილი. შენი ერის ისტორია ყველაზე კარგად უნდა იცოდეს... მერე, რა მდიდარი წარსული აქვს საქართველოს. ერთ დროს ისინი ამ კუთხის მკვიდრნი იყვნენ. აქედან წასულან კავკასიაში. ძალზე დიდი ხნის ამბავია. მეცნიერები და მკვლევარები ბევრ რამეში დაობენ. საფუძვლიანად არ არის შესწავლილი ამ ხალხის ისტორია. ბევრად უფრო ადრინდელ პერიოდს ასახელებენ მისი ჩამოყალიბების თარიღად.

საქართველოს ისტორიიდან ცოტა რამ ვიცოდი, ისიც ზერელედ და ამიტომ შეკამათება ვერ გავბედე. ნათქვამი დავუდასტურე, რომ ქართველი ისტორიკოსები ახლა ამუშავებენ საქართველოს ისტორიას და ვნახოთ როგორი გამოვა-მეთქი. შემდეგ მისი ვინაობითა და საქმიანობით დავინტერესდი.

— გერმანელი მოგზაური და მკვლევარი კოხი. — ხელი ჩამომართვა მან... შემოვლილი აქვს თითქმის ყველა აღმოსავლური ქვეყანა. იცნობს

ამ ქვეყნებში დასახლებული ხალხების ისტორიასა და ადამ-წესებს.

და მართლაც გამიკვირდა, ამ უცხოელმა კაცმა ისე ამიწერა ჩემი სამშობლო, ჩვენი ხალხის ზნე-ჩვეულება და ხასიათი, თითქოს ამ კუთხე-ში შობილი და აღზრდილი ყოფილიყოს. გამოთხოვებისას შემძირდა. ერთხელაც სამშობლოში გესტუმრები და მასპინძლობა უნდა გამიწიო. მაგრამ მას შემდეგ არსად შემხვედრია და არც მის შესახებ მსმენია რამე.

ამ მგზავრობის დროს შევიტყვე, რომ ქ. მოსულის სამხრეთით, მდინარე ევფრატის მიმართულებით, ცხოვრობს ქართველი ტომის შთამომავალი ორასამდე კომლი, იაკობინელებად წოდებული. გადავწყვიტე მათი გაცნობა და როცა საამისო დრო ვიშოვე, გავემგზავრე. სოფელი, სადაც ეს ტომი ცხოვრობს, მდებარეობს მოსულიდან სამხრეთით 250 კილომეტრზე. მცხოვრებლები ლაპარაკობენ თანამედროვე ქართველისათვის ძნელად გასაგები ენით. ამ ენას ისინი კუფურს უწოდებენ. აღიარებენ იაკობის რჯულს. აქვთ დამწერლობა, რომელიც ჩამოგავს ქართულს, მაგრამ მე მგონია მასთან საერთო ნათესაობა არ უნდა ჰქონდეს, ყოველ შემთხვევაში მე ამ დარგში კომპეტენტური არა ვარ. თავიანთ თავს ქართველი ხალხის ერთ-ერთ შტოდ თვლიან და იძახიან, რომ საქართველოში მათი მოძმენი ცხოვრობენ. ჩვენი ხალხის შესახებ ბევრი არაფერი იციან. ზოლო რაც იციან, ლეგენდის სახით. ეწევიან მეურნეობას. მოჰყავთ აბრეშუმბი.

არასოდეს დამავიწყდება აგრეთვე ქართველი ერის უძველესი ისტორიის მცოდნე კიდეც ერთ უცხო პირთან შეხვედრა. ეს იყო რამდენიმე წლის შემდეგ, სახელდობრ 1938 წელს, როცა ირანიდან წასული ქალაქ ბასრაში ვიმყოფებოდი. ეს ქალაქი ახლანდელი ერაყის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ცენტრია სამხრეთში, ირანის სახელმწიფო საზღვრის მახლობლად. მაშინ იქ ინგლისელები ბატონობდნენ და ადგილობრივი მოსახლეობა შევიწროებული და დევნილი იყო.

ამ ქალაქში რამდენიმე დღე დავრჩით და სანამ ჩვენს საქმეს მოვაგვარებდით, აქაურ მკვიდრთა ცხოვრებასა და საქმიანობას გავეცანით.

ჩვენ გაგვაკვირვა მათმა გამძლეობა-ამტანიანობამ. ეს დაბეჩავებული ხალხი სულიერად მხნედ გამოიყურებოდა, ღიდ იმედებს ამჟღავნებდა მომავალზე.

ერთ დღეს საჩაიეში ვისხედით და ვსაუბრობდით (აქ მე ორი ირანელი, ფერეიდნელი ქართველი მეგობარი მახლდა). საჩაიეში ხალხი ბლომად ირეოდა. ლაპარაკობდნენ არაბულად, თურქულად, ფარსულად. აქა-იქ სრულიად უცხო ენა და დიალექტი გამოერეოდა, ალბათ რომელიმე პატარა ტომის წარმომადგენლებისა, მაგრამ ამ ენების ურთიერთ ნათესაობა და კავშირი შესამჩნევი იყო. გამონაკლისს წარმოადგენდა ჩვენი ქართული, რომელიც არც ერთ მათგანს არ უახლოვდებოდა.

ხალხი გადიოდ-შემოდოდა. სხვადასხვა სახისა და აგებულების ადამიანები სცვლიდნენ ერთიმეორეს.

ის იყო მოვათავეთ ჩაის სმა და წამოსვლას ვაპირებდით, რომ მეზობელი მაგიდიდან ერთი მაღალი ტანის კაცი წამოდგა და მოგვიახლოვდა.

— მაპატიეთ, — მეუბნება იგი ფარსულად. — რა ენაზე ლაპარაკობდით თქვენ ახლა?

— ჩვენს მშობლიურ ქართულ ენაზე. — მივუგე მე.

— ქართველები ხართ? — ნებართვა ითხოვა და ჩვენთან ჩამოჯდა.

— დიახ, ქართველები.

უცნობმა ბეჯითად შეგვათვალიერა. იგი შუა ხანს გადასული იქნებოდა, ოდნავ შეჭალარავებული, ეცვა ისე, როგორც ეს აღმოსავლეთელ შეძლებულებსა და ინტელიგენტებს აცვიათ.

— ამათ კი ირანულ ყაიდაზე რომ აცვიათ?! — ჩემს თანამგზავრებს ჰკიდა თვალი.

— ესენი ირანელი ქართველებია. — ავუხსენი მე.

— თქვენ?

— საქართველოდან. გაგიგონიათ საქართველო?

უცნობმა გაიღიმა.

— გაგიგონიაო? გამიგონია კი არა მისი ისტორია შემისწავლია. ჯერ კიდევ ძველად, ასეთი მიმოსვლის საშუალებები რომ არ იყო, მაშინ მიმოდოდნენ ჩვენი წინაპრები ერთმანეთთან. ალებ-მიცემობა და ვაჭრობა ჰქონდათ გაჩაღებული. ჩვენზე უკეთ იცნობდნენ ერთმანეთს. ახლა მიმოსვლის საშუალებები განვითარდა და ჩვენ კი დავშორდით... მაშ ესენი ირანელი ქართველებია? შეუნარჩუნებიათ ეროვნული ენა და ეშხი. ქართველები უფრო ჩვენ — არაბებს გვგვანან. კანის ფერი, ყბა, თავის ქალა, იერი... ამ საქმეში ცოტა დამეჯერება. ქართველები გამჭრიახობითა და მახვილგონიერებით გვჯობნიან. მეტად გაბედული და თავგამეტებული არიან.

და ახალგაყნობილმა ბევრი რამ საინტერესო გვიამბო, ბევრი, ისტორიაში ცნობილი და სახელგანთქმული ქართველი ვაჟკაცის გმირობა მოგვაგონა.

— ირანის სახელმწიფოსათვის დიდი სამსახური გაუწევია ქართველი ტომის შვილებს. ახლაც ბევრი ეროვნებაზეცვლილი ქართველი სარდლობს ირანის ლაშქარს. ოსმალეთში ხომ საუკეთესო თანამდებობებია უჭირავთ ქართველთა შვილებს. ჩვენშიაც მოიძებნებიან ამ ერის ენაშეცვლილი და გადაგვარებული შთამომავალნი.

დიდი ხნის წინათ გერმანელ კოხთან შეხვედრა მომაგონა ახალგაყნობილმა არაბმა მეცნიერმა. ეს უფრო დალაგებულად და ისტორიული სიმართლით მესაუბრებოდა ჩვენი ერის წარსულზე, უფრო კარგად იშველიებდა ფაქტებს.

ძიუხედავად იმისა, რომ იმავე დღეს ვაპირებდით გამოგზავრებას. არაბი მეცნიერის თხოვნითა და ხათრით კიდევ რამდენიმე დღე დავრჩით და ბევრი რამ საინტერესო მოვისმინეთ. იგი აღმოჩნდა ადგილობრივი სასწავლებლის ხელმძღვანელი, პედაგოგი, ისტორიკოსი და საკმაოდ სწავლადი ხელვანთქმული პიროვნება. სამწუხაროდ, ყველაფერი ვერ დავიმანსჯერე, ჩანაწერები კი სადღაც გამებნა.

ფერეიდნელი მემოზრება

ქ. თეირანში ყოფნისას რამდენიმე ირანელ ქართველს გავიცანი. ყველაზე უწინ ფერეიდნელი იადულა თავაძე დამიახლოვდა. იგი სოფელ მარტყოფიდან იყო, ქართულს კარგად ლაპარაკობდა და საუბარიც უყვარდა. იმ დროს იგი რკინიგზაზე მუშაობდა, მუშათა წრეში ტრიალებდა და ბევრ საკითხში კარგად ერკვეოდა. იადულა ახალგაზრდა, ოცდარვა-ოცდაათი წლის იქნებოდა, ახალდაცოლშვილებული. ოჯახი სოფელში ჰქონდა და ამიტომაც, იხელთებდა თუ არა თავისუფალ დროს, იქითკენ გარბოდა. მის ქონებას ერთი პატარა სახლი და ერთი ნაკვეთი მიწა შეადგენდა. ნაკვეთზე გაშენებული ჰქონდა საქიშმიშე ვაზი, ბაღია და ხეხილი, რომელსაც იადულას ცოლი უვლიდა. ამას გარდა ჰყავდა რამდენიმე ცხვარი და ფრინველი. იადულას ცოლი იმავე სოფლის მცხოვრებ ონიკაშვილის ქალი იყო, ტანწერწეტა, შველივით სწრაფი და ჯანმგებარი. უცხო ქვეყნის ჰავას, სხვადასხვა ტომებთან ურთიერთობას, სარწმუნოების შეცვლასა და ყოფა-ცხოვრების გაუარესებას, მართალია, დიდი გავლენა მოეხდინა აქ გადმოსახლებულ ქართველებზე, მაგრამ, რაც მთავარია, ეროვნული იერი ვერ გამოეცვალა. სახე, თვალები, ტანადობა, დარდიმანდობა ქართული შერჩენოდათ. მაგალითად, იადულას ცოლი ნამდვილი კახელი ქალის ასლი იყო, იადულა კი ქიზიყელ ვაჟკაცივით ჯმუხი, ღინჯი და ღარბაისელი.

— ბარემ არ გვინდა გადავგვარდეთ, დავკარგოთ ჩვენი ქართველური ეშხი, მაგრამ ხომ იცი დროთა ვითარებაში რამდენი რა იცვლება. წინათ თხოვა-გათხოვის დროს მტკიცედ გვქონდა დაცული ჩვენი ეროვნული ერთიანობა. სხვა ტომის კაცზე ქალს არ გავათხოვებდით, უცხო ერის შვილს რძლად არ მოვიყვანდით, მაგრამ თანდათან შეგუწვით ზელი ამ წესის დაცვას. უფრო და უფრო შემოიჭრა ჩვენში უცხოური სიძლი და გადაგვარების ქამი მოგვიახლოვდა. — შემომჩივლა ერთხელ იადულა თავაძემ. — სიღარიბე და გაჭირვებაც ბევრად უწყობს ხელს ჩვენს დამბუნებას. — და ერთი ამბავი მომიყვა.

როზიტაშვილი ერთი საწყალი კაცი იყო, ღარიბ-ღატაკი. იგი ღმერთმა არ გასწირა და ისეთი ქალი მისცა, რომ ახლო-მახლო უკეთესი არ

დადიოდა. ფერეიდნელი ქართველები შესაფერ საქმროს ეძებდნენ ამ ქალსათვის, მაგრამ დაასწრო თურქმა ჰაჯი მაჰმუდმა, ქალის მშობლებს დიდძალი ძლევნი და საჩუქრები გაუგზავნა და მოციქულის პირით ქალიშვილი სთხოვა. რობიტაშვილს თავბრუ დაესხა იმდენი საჩუქრებისაგან, ღმერთს მადლობა შესწირა და ქალი თურქს მიათხოვა. ამის შემდეგ წაღმა შემობრუნდა რობიტაშვილის ბედი. სიძემ მას ცხვრის ფარა მისცა, სახნავ-სათესი მიუზომა და ეს დაცემული ოჯახი ფეხზე წამოაყენა. სიძემ სხვაც ბევრი სიკეთე გაუკეთა, სიმამრი წაიყვანა, შორეული ქვეყნები შემოატარა, ყველა სალოცავზე ალოცვინა და საიქიოში აქედანვე მოუპოვა აღგილი და სამკვიდრებელი. ახლა ჰაჯი მაჰმუდი საკმაოდ ჭარბაგია. მაგრამ გადაუწყვეტია მეორე ცოლად სიმამრის ძმიშვილი, ლამაზი გოგონა შეირთოს.

— ასეა, ჩემო პატრონო. — დაამთავრა იადულამ რობიტაშვილის ამბავის მოყოლა. — თითო-ოროლა გვტაცებენ ხელიდან საუკეთესო შვილებს.

მე ვთხოვე, როცა კი დროს იშოვიდა, გაეწია ჩემთვის მეგზურობა და ეჩვენებინა ის ადგილები, სადაც ქართველი ტომები ესახლნენ (რასაკვირველია, ფერეიდნელი ქართველები არ მყავდა მხედველობაში. რადგან მათ ცხოვრებას ძალიან კარგად ვიცნობდი).

— მე ვერაფერი მეგზური ვიქნები, პატრონო. ფერეიდონისა და თეირანის გარდა არსად ვყოფილვარ, მაგრამ თუ თქვენ მართლა გაქვთ სურვილი ასეთი ადგილების ჩამოვლისა, ისეთ კაცს მოგიყვანთ, რომ მთელი დღენია ჰქონდეს შემოვლილი. ჩალვადრად ნამყოფია და ვინ იცის რამდენი ქალაქი და სოფელი უნახავს.

— ძალიან დამავალე თუ ასეთ დახმარებას გამიწევ. — ვუთხარი მე და ვთხოვე, რაც შეიძლება დააჩქაროს იმ კაცის მოყვანა.

მას შემდეგ დიდი ხანი არ გასულა, რომ იადულამ ერთი უცნობი კაცი მომიყვანა.

— აი ეს გახლავთ, პატრონო. — მითხრა მან და უცნობზე მანიშნა.

უცნობმა გულზე ხელები დაიკრიფა, თავი დაჰხარა და მომესალმა.

— აბასყული ონიკაშვილი. — მითხრა მან, ხელი გამომიწოდა, ჩამომართვა და შემდეგ გულზე მიმიკრა.

ჩვეს დავსხედით. აბასყული ჩემს პირდაპირ ჩამოჯდა. ეს იყო კარგი შესახედაობის ვაჟკაცი, თითქმის ორმოცდაათს მიღწეული. ეცვა კარგად, ჰველაფერი მოსაწონი ჰქონდა, მაგრამ მისი სახე არ მომეწონა. მას სიყვითლე შეპარვოდა, თვალთა უბეები წამოებროდა. შევატყვე, თრიაქის მოყვარული უნდა ყოფილიყო და მართალიც გამოდგა. მიუხედავად ამისა იგი ამაყად, თავმომწონედ გამოიყურებოდა. ალბათ ჩემი ხატრით, თორემ იადულას ის თავს არ გაუყადრებდა, მასთან ურთიერთობას არ იკადრებდა.

ჩვენი საუბარი ერთმანეთის მოკითხვით დაიწყო.

— როგორ ბრძანდებით, პატრონო? — ეს იყო პირველი შეკითხვა, რომელიც ონიკაშვილმა მომცა და პასუხი რომ მიიღო, მეორე მოაყოლა: — როგორ ბრძანდებიან ჩვენი უფროსი ძმები დიდ საქართველოში? — არაფერი უჭირთ, ხომ არაფერი აწუხებთ, მტერი ხომ არ ავიწროებთ? — ამ შეკითხვების პასუხიც რომ მიიღო, ცოტა ხანს ჩაფიქრდა, შემდეგ შემომხედა და მკითხა:

— ჩვენზე, ჩვენს ბედზე თუ ფიქრობენ იქ...

— ქართველი ხალხი თავის ძმებზე და მოკეთებებზე მუდამ ფიქრობდა და კვლავაც იფიქრებს. — ვუპასუხე მე. — დადგება დრო, როცა ჩვენ ერთმანეთის ჭირისა და ღზინის უშუალო მონაწილენი გავხდებით. უფრო ახლოს ვიქნებით ერთიმეორესთან.

ჩემმა პასუხმა აბასყული აღაფრთოვანა.

ამის შემდეგ ჩვენ სხვადასხვა საკითხებს შევეხეთ. აბასყული იაღულაზე ბევრად მჭევრმეტყველი აღმოჩნდა. ბევრი ევლო და ენახა, შეეძლო ყველაფერი ეს სასარგებლო საქმისათვის გამოეყენებინა, მაგრამ მისი გონება იმდენად იყო გაბრუებული რელიგიური ფანატიზმით, რომ ყოველ მოვლენას ზეციდან მიღებულ წყალობად თვლიდა. მისი აზრით, რაც დედამიწაზე ხდება, ზეცის განკარგულებითაა.

ამ საკითხზე დავა არ გამიმართავს, რადგან ვიცოდი სასურველ შედეგს ვერ მივიღებდი და ამიტომ ჩემი სურვილი გავაცანი.

— ძალიან კარგი, პატრონო. — მითხრა მან. — ირანში მცხოვრებ ქართველების შესახებ ბევრი რამ ვიცი. ბევრი ნაცნობიც მყავს. ჩალვადრობამ აბა სხვა რა სიკეთე მომცა. თუ წავალთ, კარგად უნდა მოვემზადოთ. მეგზურობას მე ვიკისრებ. საგზალსაც მოვამზადებინებ. ამ ბიჭსაც თუ წამოიყვანთ, ურიგო არ იქნება. — მანიშნა იაღულაზე. — შორს მიმავალ მგზავრს ფათერაკიც თან მიჰყვება. — და ონიკაშვილმა ერთი ამბავი მომაგონა, რომელიც მეც კარგად ვიცოდი, მაგრამ ყველაფერი ახსნილი არ იყო ჩემთვის.

ამბავი ეხებოდა გედევან ქუთათელაძის მოღვაწეობას ირანში და მის საეჭვო მკვლელობას.

1908 წ. ქუთათელაძე ირანში საიდუმლოდ გადავიდა და ფერეიდნელ ქართველებისათვის ქართული წიგნები გადაიტანა. ამ წიგნებს წერა-კითხვის გაშავრცელებელი საზოგადოება უგზავნიდა ირანელ ქართველებს. ქუთათელაძე პროფესიით მასწავლებელი იყო, ზედმიწევნით ენერგიული და საქმიანი კაცი.

თავრიზიდან ქუთათელაძე ორმა ფერეიდნელმა ახალგაზრდამ წაიყვანა. ის ცხენზე შესვეს, ბარგი ვირებს აჰკიდეს და გზას გაუდგნენ. გზაზე შემოალამდათ, შეარჩიეს ერთი მყუდრო ადგილი და დაბანაკდნენ. მოქანცულ ქუთათელაძეს მალე მიეძინა, ჩაიძინა ერთმა თანამგზავრმაც,

მაგრამ მეორე ფხიზლობდა. ალბათ ბევრი ფიქრის შემდეგ მან გადაწყვიტა ქუთათელაძის მოკვლა და მისი ქონების მისაკუთრება. მას ლამაზად შეკრული ფერადი წიგნები ფულებად მოეჩვენა. რელიგიის მიმდევარი მაჰმადიანისათვის მეტად მძიმე ცოდვად ითვლება ასეთი დანაშაული, მაგრამ არ არსებობს ისეთი კანონი, შემოსავლელი რომ არ ჰქონდეს. ცოდვა ცოდვაა, მისი ჩადენა ყველას ეკრძალება, მაგრამ ცოდვის გამოსყიდვა ძნელი არ არის, ფულით ყველაფერი შეიძლება. გაძარცვე, მოჰკალი, გაანადგურე, მაგრამ წადი სალოცავზე, მიიტანე ძღვენი, დახარჯე ოქრო, ილოცე და ყველაფერი გეპატიება. საბრალო და უბედური ის არის, ვისაც არც სალოცავზე წასვლის საშუალება აქვს და არც შესაწირავი ბაჯაღლოები. ამიტომაც არის, რომ ირანში ღარიბ-ღატაკი უფრო გაუბრძნის ბოროტმოქმედების ჩადენას, ვიდრე შეძლებული კლასის წარმომადგენლები.

30-11-17
ზაფხუ
ჰოდა, ახალგაზრდამ იფიქრა, ამდენი ფული მექნება, წავალ სალოცავებზე, ნაწილს დავხარჯავ, ცოდვას მოვინანიებ და შემდეგ დარჩენილი ფულითაც კარგად ვიცხოვრებო. ეს ჩანაფიქრი მან სისრულეში მოიყვანა, მოძებნა დიდი ქვა, მივიდა მძინარე ქუთათელაძესთან, სთხლიშა თავში და იქვე მოკლა. შემდეგ გააღვიძა ამხანაგი და უთხრა, თითქოს უცაბედად დაგორებულმა ქვამ მოჰკლა მათი პატრონი. ამხანაგი შეშინდა, აცახცახდა, მაგრამ მკვლელმა ის დაამშვიდა. გაუმხილა თავისი განზრახვა ქუთათელაძის ფულების მითვისებისა და შემდეგ სალოცავად წასვლის შესახებ. მაგრამ გახსნეს ბარგი და შიგ წიგნების გარდა ვერაფერი იპოვეს. საგონებელს მიეცნენ.

სხვა გზა არ იყო, ეს ამბავი საიდუმლოდ უნდა შეენახათ და სასჯელი აეცილებინათ, მაგრამ კარგად ვერ დაფარეს ბოროტმოქმედების კვალი. მიცვალებული იქვე დამარხეს, წიგნები კი სოფელში წაიღეს.

ამ მკვლელობის შესახებ რამდენიმე დღე არავინ არაფერი იცოდა, შეიძლება ვერავისაც ვერ გაეგო და ისე მიჩქმალულიყო, რომ თავრიზიდან ქუთათელაძის გამომგზავრების შესახებ ერთ ფერეიდნელ ქართველს ნოვზირხან ონიკაშვილს არ სცოდნოდა. სცოდნოდა კი არა, მისი რჩევით დაიქირავა ქუთათელაძემ იმ ახალგაზრდების სახედრები და ცხენი. მისი აზრით საქართველოდან ჩამოსული ქართველი სტუმარი საიმედო ადამიანებს ჩააბარა და გაამგზავრა.

აი ეს ონიკაშვილი დაინტერესდა ქუთათელაძის ბედით და თავრიზში ჩამოსულ თანასოფელს ჰკითხა, როგორ ცხოვრობს ჩვენი სტუმარი მასწავლებელი, თავს კარგად ხომ გრძნობსო. თანასოფელმა გაიკვირვა, ასეთი ჩვენს სოფელში არავინ მოსულაო. წიგნები ბევრი მოიტანეს, მაგრამ კაცი არ მოჰყოლიაო.

ონიკაშვილი დაინტერესდა. მაშინვე გაემგზავრა სოფელში და ქუთათელაძე მოიკითხა, მაგრამ რომ ვერაფერი გაიგო, სოფლის თავკა-

ცებს აცნობა. ახლა ისინი დატრიალდნენ. დაიწყო დაკარგული კაცის ძებ-
ნა, შეიპყრეს ქუთათელაძის წამომყვანი ახალგაზრდები, დაჰკითხეს. ზი-
რველად უარყოფა მოიწადინეს, მაგრამ მალე დაიბნენ და აღიარეს, რომ
ქართველი პატრონი ღამით დაგორებულმა ქვამ მოჰკლა და, რადგან ამის
გამტყლის შეეშინდათ, მიცვალებული იქვე დაასაფლავეს.

ამ ამბავმა მთელი სოფელი ააწრიალა. წავიდნენ იქ, სადაც ქუთა-
თელაძის მკვლელობა მოხდა, გახსნეს საფლავი, შეამოწმეს ყველაფერი
და დარწმუნდნენ, რომ კაცი მოკლულია თავში ქვის დარტყმით.

ცხედარი დიდი პატივისცემით გაასვენეს მარტყოფისაკენ და იქ მა-
ჩაპაპათა სასაფლაოზე დაკრძალეს.

ამის შემდეგ შეუდგნენ დამნაშავეების დაკითხვას. მკვლელმა აღიარა
დანაშაული და პატიება ითხოვა, მაგრამ სოფელმა მათი სასტიკად დასჯა
გადაწყვიტა. ახალგაზრდები ქვებითა და კეტებით დასდევდნენ სოფლის
შემრცხვენლებს. ქალები წყევლა-კრულვით იხსენიებდნენ მათ სახელს.

შემდეგ რა ბედი ეწია იმ საზიზღრებს, ამის შესახებ მე არაფერი ვი-
ცოდი და აბასყულიმ მითხრა:

— გაიპარნენ, გავიდნენ სოფლიდან, მაგრამ კარგი არაფერი მოსე-
ლიათ. ქუთათელაძის მკვლელი, მართლაც, კლდიდან მოხეტიაელმა ქვამ
გასრისა, ხოლო მისი ამხანაგი ჭკუიდან შეიშალა და სადღაც ძაღლივით
ჩაკვდა.

იმ დღეს დიდხანს ვისაუბრეთ. ონიკაშვილი შემპირდა, როგორც კი
გადაწყვეტილი გამგზავრებას, მეცნობებია მისთვის და ისიც წამოვიდოდა.

ჩემი სურვილი დიდხანს დარჩა სურვილად. სხვადასხვა მიზეზების
გამო ვერ მოვახერხე ირანში გაბნეულ ქართველთა ნახვა, მათთან მისე-
ლა-გაბაასება. იადულა თავაძესა და აბასყული ონიკაშვილთან ერთად ბე-
ვრი სხვა ადგილები შემოვიარე და ბოლოს, როგორც იქნა, მოვახერხეთ
გამგზავრება და იმ ადგილების დათვალიერება, იმ ხალხის ნახვა, რომე-
ლიც თავის თავს ქართველად თვლის, საქართველოს დიდ სამშობლოდ
აღიარებს, თუმცა არც ქართული ენა ესმის და არც საქართველო უხი-
ლავს თავის დღეში.

ბალუჯისტანისაკენ

დილის ციავია. მოოქროსფერო აღმოსავლეთის ცის კაბადონი ცხე-
ლი ღლის დადგომას გვპირდება. წინა ღლით შეთანხმებულებმა ღროზე
მოვიყარეთ თავი. შეპირებული მანქანაც მოვიდა და ჩვენც დავიძარით.

გზა სწორი და განიერია, მაგრამ ბევრ ადგილას გაცვეთილი და
ორმოებმოხშირებული. ჩვენი მანქანა მაინც კეცავს საათში სამოცზე
მეტ კილომეტრს.

ონიკაშვილი კარგად იცნობს ამ მხარეს. ამ მხარეს კი არა მთელი
თრანი, ავღანისტანი და პაკისტანი შემოვლილი აქვს ჩალვადრობის დროს
შესაუბრება აქაურობის შესახებ. იცის ყველა სოფლისა და დასახლებუ-
ლი ადგილების წარსული და ახალი ისტორია. იცნობს ადგილობრივ
მოსახლეობას და ამიტომ არის, რომ სადაც კი შევუხვევთ, ყველგან დი-
დი პატივისცემით გვგებებიან.

ჩვენი შესასვენებელი პირველი პუნქტია ქალაქი ყუმი, მაგრამ გზა-
დაგზა ბევრჯერ დავარღვიეთ ეს წესი. მანქანას ვაჩერებთ იქ, სადაც კი
რაიმე მნიშვნელოვანი ადგილია, ან სოფელი მოგვეწონება, ან ბაღები და
ბაღჩები, მდინარე, ან ცივი წყარო მიგვიზიდავს და მიგვიპატიუებს.

სოფლები ხშირად გვხვდება, ლამაზი ბაღები, უამრავი ხილი. ეტყო-
ბა. წყალი არ აკლიათ და მსუყე მიწაც არ ძუნწობს. მიუხედავად ამისა,
მოსახლეობა მეტად საცოდავად გამოიყურება — ჩაუტმელ-დაუხურავი
ადამიანები, დედიშობილა მოტანტალე, მზისაგან გარუჯული ბავშვები,
ჩაძონძილ-ჩაგლეჯილი დედაკაცები.

აქაური სოფლების კულტურული დაწესებულება მეჩეთი და ძედრე-
სეა. აქ იყრიან თავს, აქ ლოცულობენ, ამ ლოცვებსაც აქ სწავლობენ და
იზეპირებენ. აქვეა მთელი მათი ცხოვრება, აქვე მიიძინებენ საიქიოს მი-
შავალნი.

მოსახლეობის სწავლა-განათლებაზე არავინ ზრუნავს. რაც მოსავა-
ლი მოსდით, ან არ იყიდება, ან ჩალის ფასად მიაქვთ ჩარჩ-ვაჭრებს. ხა-
ნები და მათი კაცები ხომ სულ გლეხობის კისერზე არიან ჩამოკიდებულნი.

ავდივართ ყუმის უღელტეხილზე. ის საკმაოდ მაღალი მთაა, სავსე-
ბით მწირი, გამოფიტული და გახროკილი. აბასყული წინასწარ მეუბნება,
რომ ამ უღელტეხილზე გადასვლისას ჩვენ დავინახავთ ყუმის მეჩეთს,
დიდი ხნის ისტორიის მქონე ხუთგუმბათიან სამლოცველოს, რომელიც
განთქმულია აღმოსავლეთის ქვეყნებში, როგორც ყველაზე შესანიშნავი
ძეგლი.

— აი, პატრონო, ისიც, — მეუბნება აბასყული, როცა მანქანა
უღელტეხილს გადაადგა. — ხუთივე გუმბათი ოქროსაგან არის გაკეთე-
ბული.

რამდენად მართალია ონიკაშვილის ნათქვამი, ეს მე არ ვიცი, მაგრამ
ცაში აზიდულმა ხუთმა გუმბათმა, მართლაც ოქროსავით შემოგვაბრწყინ-
ა თვალებში.

— ამ ხუთში ერთ-ერთი გუმბათი ქართველი მეფის აგებულია, მის
სახელზე. ქართული წარწერაც აქვს ბოლოში. — ამბობს აბასყული. —
როცა ამ სამლოცველოს დავინახავთ, მოვალე ვართ წარმოვსთქვათ
ღვთის სადიდებელი. — და აბასყულიმ მაშინვე დაღადა: „ბისმილა
რაჰმან“. მას იადულამაც მიბაძა.

— თუ თქვენც ამ ლოცვას გაიმეორებთ, ჩვენი მგზავრობა მეტად

კეთილად და ბედნიერად დამთავრდება, პატრონო. — გამიპირდა აბასყუ-
ლი და თხოვნა რომ შევუსრულე, აღტაცებაში მოვიდა.

— ჩვენს პატრონს ლოცვებიც ცოდნია. — კმაყოფილებით მოქცე-
იადულამ.

ამაში ის არ ცდებოდა. აღმოსავლეთ ქვეყნებში ხანგრძლივმა მოგზა-
ურობამ, იქაურ ადამიანებთან ურთიერთობამ მე ბევრი რამ შემძინა და
მასწავლა. მათ შორის ბევრი უსარგებლო, მაგრამ ბევრი მეტად საჭირო
და გამოსადეგი. ამ დროს მე თავისუფლად ვსაუბრობდი ფარსულად,
თურქულად, არაბულად, სომხურად... საერთოდ აღმოსავლეთის ხალხებ-
თან, თითქმის ყველასთან ვახერხებდი თარჯიმანის მოუშველელად
საუბარს.

იმას გამობოდი, ჩემს თანამგზავრებს ესიამოვნათ, რომ მათ ხატრი არ
გავუტეხე და მათებურად ლოცვა წარმოვთქვი. რელიგიას მეტად ღრმად
აქვს გაღმეული ფესვები, როგორც ძირითად მცხოვრებ ირანელებსა და
თურქებს შორის, ისე სხვა ტომებშიც, კერძოდ აქაურ ქართველებშიც.
სალოცავად მიდიან არა მარტო მახლობელ სალოცველოებში, არამედ
ძალიან შორსაც. რაც უფრო შორს წავლენ სალოცავად, მით უფრო დაი-
ფასებენ თავს, მით უფრო ადვილად დაიმკვიდრებენ სასუფეველს იმ
ქვეყანაში.

მარხვა, ლოცვა, შახსეი-ვახსეი, უსწავლელობა და სიბნელე ბატო-
ნობს მთელ სახელმწიფოში.

ირანელთა სიღარიბისა და სიბეჩავის მიზეზი სწორედ ეს რელიგიუ-
რი ფანატიზმია. ხალხი ბრმად მიჰყვება ხოჯა-მოლების გზას, ემორჩილება
ხანებისა და მაღალი თანამდებობის პირების მითითებებსა და ბრძანებებს.

რელიგია ოპიუმიაო, დაამტკიცა მეცნიერებამ. ირანელი ხალხი გახ-
ვეულია ამ რელიგიურ ოპიუმში, მაგრამ რაღა იქნება მაშინ თუ ამ რე-
ლიგიურ ოპიუმს ნამდვილ ოპიუმს — თრიაქს მივუმატებთ?

თრიაქის — ყველაზე საშინელი საწამლავის მოწევა ისეა გავრცე-
ლებული ამ ქვეყანაში, როგორც ღვინის სმა საქართველოში. ყველგან,
ყველა სხსადილოში თუ ჩაიხანაში სასმელ-საჭმელთან ერთად თრიაქსაც
შემოგთავაზებენ. იშვიათია ისეთი ვინმე, რომელიც ერთხელ მაინც არ
შემცდარიყოს და მისი გემო არ ესინჯოს. იშვიათია ისეთიც, რომელსაც
ერთხელ ესინჯოს და არ შეჩვეოდეს.

ეს საწამლავი წინათ უცხოელებს შემოჰქონდათ. განსაკუთრებით ინ-
გლისელი ვაჭრები ეტანებოდნენ თრიაქით ვაჭრობას და კარგ ფულსაც
აკეთებდნენ. ახლა თრიაქის დამზადება თვით ირანელებმაც შეისწავლეს
და შორს წასვლა არ სჭირდებათ. ბევრი საუკეთესო გაყვაცია ამ საწამლა-
ვით ფერდაქარგული, გაყვითლებული, გამხდარი, დაბეჩავებული და გა-
მოლენჩებული.

უღელტეხილზე რომ გადავდით, ერთი მოზრდილი, ლურჯად მოეღ-
ვარე ტბა შეგვხვდა და მანქანა გავაჩერეთ.

— ამ ტბაში რომ აღამიანი ტანს დაიბანს, სამუდამოდ განიკურნება.
გვეუბნება აბასყული. — ღვთისაგან კურთხეული წყალია, პატრონო
და მირჩევს ვიბანაო.

მე წყლის გემოს ვსინჯავ, იგი სხვა არაფერია თუ არა ჩვეულებრივი
მლაშე, ოდნავ მომწარო გემოს წყალი, რომლის მსგავსსაც ხშირად
ვხვდებით აღმოსავლეთ ქვეყნებში. თუ რაიმე სნეულების განკურნება
შეუძლია და არგებს, ეს მხოლოდ კანის სნეულებას.

აქედან პირდაპირ იმ ხუთგუმბათიან სამლოცველოსაკენ გავეშუ-
რეთ. მივედით ახლოს. სამლოცველო მართლაც კარგი ნაშენია, ლამაზად
მოჩუქურთმებული. მანქანა გავაჩერეთ, გადმოვედით, გვინდა შევიდეთ
შიგ, მაგრამ მცველი არ გვიშვებს. დიდი ლოცვის წინ სამლოცველოს ვა-
ლაგებთ, ვასუფთავებთ, ვიდრე არ მოვრჩებით ვერ შეგიშვებთ, მობრძან-
დით სამი საათის შემდეგ და დიდი სიამოვნებით მიგიღებთო. ჩვენ გაჩე-
რების დრო არ გვქონდა და წავედით.

ქ. ყუმი ძველთაძველი ქალაქია, ირგვლივ მაღალ გალავანშემოვლე-
ბული. აქვს შესანიშნავი ბაზარი, რომელიც სავსეა სხვადასხვა სასოფლო-
სამეურნეო პროდუქტებით. ალაყაფის კარებთან დარაჯმა შეგვაჩერა, ჩვე-
ნი მოწმობები შეამოწმა და მერე მოგვცა ქალაქში შესვლის ნებართვა.

ქალაქი უსუფთაო და კეთილმოუწყობელია. მოსახლეობის მეტი
ნაწილი მშრომელია. ბევრი ხალიჩების საქსოვ ფაბრიკაში მუშაობს, ბევ-
რი საკუთარ მეურნეობას აფართოებს. არიან „კუსტარები“, რომლებიც
ხალიჩებს გარდა ფარჩეულებსაც ქსოვენ. ამ კუთხეში ბევრი მოდის ბამ-
ბა. ამზადებენ საუკეთესო ქიშმიშს.

დილიდანვე უკმელნი ვიყავით და დასანაყრებლად მახლობელ ჩაი-
ხანაში შევედით. ჩაიხანის პატრონმა ონიკაშვილი იცნო, გაეხარა და
ძმასავით მიიღო, შემდეგ ჩვენ მოგვესალმა და მიგვიპატიჟა.

შევედით ხალხით სავსე შენობაში, დავიკავეთ ადგილი. აბასყულიმ
ჩვენთვის საქმელი დაუკვეთა, ხოლო თვითონ სადღაც გაქრა.

— თრიაქის მოქაჩვა მოუნდა, პატრონო. — წამჩურჩულა იადულამ.
— დალუპა კაცი იმ საშინელმა საწამლავემა. არაფერი არ გადის, არც
რჩევა, არც მუდარა.

იადულა მართალი გამოდგა. ცოტა ხნის შემდეგ ჩვენთან მოსულ
ონიკაშვილს აღამიანის ფერი არ ედო. თვალები დასიებული და ამობურ-
თული, დაწვები ჩალურჯებული, ნესტოები გაფართოებული ჰქონდა.

— მომკალით თუნდა, მაინც ვერ მოვიშლი. — მითხრა მან, როცა
ვუსაყვედურე.

საუზმე ნოყიერი და კარგი იყო. არც ისე ძვირი, როგორც სხვა ქალა-
ქებში. ჩაიხანის პატრონს ანგარიში გავუსწორეთ, მაღლობა გადავუხა-

დეთ, ჩავსხედით ჩვენს მანქანაში და გზა განვაგრძეთ, მაგრამ ვაი ისეა მგზავრობას. საშუალოდოზე გადასული მზე ისე აცხუნებდა დედამიწას, რომ წყალს აადულებდა. მანქანაში თერმომეტრი სამოცდაათამდე ავიდა. ისე გახურდა რკინის ნაწილები, რომ ხელს ვერ ვკიდებდით. ჩვენს მძღოლი ხშირხშირად აჩერებდა მანქანას და გავარვარებულ ნაწილებს ხელოვნურად აგრილებდა.

რაც უფრო წინ მივიწევდით, მით უფრო უარესდებოდა ადგილმდებარეობა. აღარც სოფლები გვხვდებოდა ისე ხშირად. წყალსა და მცენარეებაზე ხომ ლაპარაკიც არ შეიძლება, ერთი უბრალო ბუჩქიც არ დაგვინახავს.

— მაგრამ ნუ გეშინიათ. — გვამშვიდებდა აბასყული ონიკაშვილი. — საცაა მივალთ ქალაქ ქაშანში და ყველაფრით გულს ვიჭერებთ.

ჩვენ არაფერი ისე არ გვინდოდა, როგორც ცივი წყალი. ყველაფერს მოვითმენდით და ავიტანდით, მაგრამ ეს უწყლობა საქმეს გვიჭირვებდა.

ასეული კილომეტრი მოკეცა ჩვენმა მანქანამ დილას აქეთ.

მიგუახლოვდით ქ. ქაშანს. გამოჩნდა სახლების კონტურები. ქალაქში შესვლამდე წყაროსთან შევისვენეთ. მართლაც ძალიან ცივი და ანკარა წყალი გამოუყვანიათ შორეული მთიდან გვირაბებისა და ჭების საშუალებით. ხელბირი დავიბანეთ, მტკვარი დავიფერთხეთ, წყლით გული ვიჭერეთ და შემდეგ ქალაქისაკენ გავსწიეთ.

ქაშანი ბევრად არ განსხვავდება ყუმისაგან. აქაც ისეთივე გალავანი საგუშაგოებითა და სათოფურებით, ისეთივე ალაყაფის კარები და ისეთივე მიღება-გამასპინძლება. აქაც საქსოვი ფაბრიკები, ბამბის წარმოება, ისეთივე ჩაიხანები, მაგრამ გაცილებით მეტი სიცხე და სიმხურვალე. ადგილს ვერ ვპოვულობდით თავის შესაფარებლად. ჩეროშიაც კი საშინელი აღმური, ურიცხვი ბუზი... ძაღლებივით იკბინებოდნენ წყეულები.

— გვიშველე რამე, — მივმართე აბასყულის, — წაგვიყვანე სადმე.

— ნუ გეშინიათ, პატრონო, — აქაც ისეთივე ტონით დაგვიწყო დამშვიდება ონიკაშვილმა. — წამობრძანდით ჩაიხანაში. ჩემი ძველი მეგობარი კაცია მისი პატრონი, გვიმოვის ადგილს.

წავეყვით, მაგრამ ჩაიხანაშიც აუტანელი სიცხე იდგა. ჩაიხანის პატრონმა, აბასყულის ძველმა ნაცნობმა და მეგობარმა, გულთბილად მიგვიღო. რომ შეგვატყო სიცხისაგან ისე შეწუხებულნი ვიყავით, ჩაიხანის ქვემოთ, სარდაფში ჩაგვიყვანა. იქ მართლაც გრილოდა და კეთილმოწყობილიც იყო, კედლები ძვირფასი ხალიჩებით დამშვენებული. იატაკზედაც ასეთივე ხალიჩები ეგო. აქ შეიძლებოდა სადილობა და დასვენებაც.

სარდაფში ჩვენს გარდა არავინ იყო და თავისუფლად ჩამოვსჯდით ერთ კუთხეში. როგორც ყველგან, აქაც პირველად ჩაი მოგვართვეს, შემდეგ მაწვნის სუბი, თიხის ქოთნით ფითი, ლულა-ქაბაბი და ჩაციებუ-
ლი შარბათი.

სადილის შემდეგ მე და აბასყული იქვე წამოვწექით, ხოლო მძღო-
ლი და იადულა ზევით ავიდნენ მანქანასთან.

ტახტზე წამოწოლილთ მალე მიგვიძინებოდა. ჩაიხანის პატრონს სარ-
დაფში ახლა სამი სხვა საპატიო სტუმარი ჩამოეყვანა და სადილი მიერთ-
მია. მათ იქ ყოფნასა და ლაპარაკს ალბათ ვერ გავიგებდი, ისე მაგრად
მეძინა, მაგრამ საშინელმა კვამლმა და სიმყარაღმ გამომაღვიძა. თვალები
გავახილე. ისეთი ბნელი მეჩვენა იქაურობა, რომ ვერაფერი გავარჩიე.
ბოლოს დავინახე, ეს ახალი სტუმრები თრიაქს ეწეოდნენ და ცხვირპირი-
დან ამოშვებული ბოლით იქაურობას სწამლავდნენ. იქ გაჩერება აღარ
შეიძლებოდა, საშინელი თავბრუსხმა და გულის რევა დამიწყო. გავაღვი-
ძე აბასყული და სარდაფიდან ზევით ასვლა ვანიშნე, მაგრამ დაინახა თუ
არა მან ეს სურათი, თვალები გაუფართოვდა, პირში ნერწყვი მოადგა,
ჩემთან ბოლიში მოიხადა, უცნობ სტუმრებთან მივიდა, შემოთავაზებული
თრიაქის მოსაწევი ჩიბუხი მიიღო, თრიაქის ნატეხი მაყალზე შეათბო,
ჩიბუხის ნასვრეტში ჩადო, შემდეგ მაშით ნაკვერჩხალი აიღო, ჩიბუხში
ჩადებულ თრიაქს დაადო, მოქაჩა და ცხვირიდან ისეთი შავი და მყრალი
ბოლი ამოუშვა, რომ გული კინაღამ წამივიდა. იქ რა გამაძლებინებდა.
მაშინვე ამოვვარდი სარდაფიდან. მანქანასთან ჩამოძვარე იადულას და-
ვავალე დაეძახნა აბასყულისათვის და გაბრუებული იქვე მივეგდე. გავი-
და ხანი. იადულა არ ჩანს. ახლა შოფერი გავგზავნე მათ მოსაყვანად.

რამდენიმე წუთის შემდეგ მოვიდნენ ეს ჩემი მეგობრები, მოვიდ-
ნენ გაბრუებულნი, თვალებგადმობრეცილნი, ფერმიხდილნი.

— აბასყული კი, მაგრამ შენ რაღა მოგივიდა ბიჭო? — შევეკით-
ხე იადულას, რომელიც მოწამლულ ქათამივით აქაცუნებდა თავს.

— სულმა წამძლია, პატრონო. თრიაქის მოწევა უფასოთ ხუმრობა
ხომ არაა. ასეთ შემთხვევას იშვიათად შეხვდება ადამიანი. — მიპასუხა ამ
ჩემმა საიმედო მეგობარმა, იმ კაცმა, რომელიც რამდენიმე საათის უკან
ონიკაშვილს უმტყუნებდა თრიაქით გატაცებას.

ჩვენი გზა ქ. იაზდისაკენ მიდიოდა. იქამდე სამასი კილომეტრი უნდა
გავგველო და ამას ხუთი-ექვსი საათი მაინც მოუწევდა. ახლა ისე აღარ
ცხელოდა და მგზავრობაც გვიადვილდებოდა.

მე მძღოლთან ვიჯექი და ხშირ-ხშირად მოვიხედავდი ხოლმე უკან,
რომ ჩემი თანამგზავრების მდგომარეობა გამეგო. ისინი კარგა ხანს აქან-
დურებდნენ თავს, ერთმანეთს მიხუტებულნი. ბოლოს როგორც იყო მო-
ფხიზლდნენ და ერთი ახალი ამბავი მომიყვნენ.

— იქ რომ სამი კაცი იყო, — დაიწყო აბასყულიმ, — იაზდელებია,
სამივე ქართველი ხანი. როცა გაიგეს მე ფერეიდნელი ქართველი ვარ და
თქვენ კი დიდი საქართველოდან მოსული ქართველი, სიხარულით აღარ
იციოდნენ რა ექნათ. დამავალეს, როცა იაზდში ჩავალთ, ვესტუმროთ სახ-

ლში. აი მისამართიც მომცეს. — და ონიკაშვილმა ჯიბიდან ქაღალდი ამოიღო.

ამ ამბავმა ძალიან გამახარა. გაგონილი მქონდა, ამ მხარეში ძველი ქართველები ცხოვრობენო და მათი ნახვა სულითა და გულით მწადდა.

იაზდში ღამის თერთმეტ საათზე ჩავედით. სავაჭროები დაკეტილი იყო, ბნელოდა. აბასყულიმ მთხოვა წავიდეთ იმ ხანისას, თუ თვითონ არ დაგვიხვდება, მისი ოჯახი მიგვიღებს, საკადრისად მოგვასვენებსო, მაგრამ მე არ დავეთანხმე. იქვე სასტუმროში ნომერი დავიჭირავე და დავბინავდი. იაღულა და მძღოლი მანქანასთან დარჩნენ გარაჟში, ხოლო ონიკაშვილმა თავისი არ დაიშალა და ხანისას წავიდა.

ის იყო ჩამეძინა, რომ კარებზე კაკუნი მომესმა.

— მე ვარ, პატრონო, — მესმის იაღულას ხმა. — ის ხანი გეახლათ და მის ოჯახში წამობრძანებას გთხოვს.

მოქანცული ვიყავი, ძალიან მიჭირდა ადგომა, მაგრამ უარის თქმა არ შეიძლებოდა.

ხანი მეტად კეთილშობილი და ღირსებამოყვარე აღმოჩნდა. როგორ, ჩვენს ქალაქში დიდი საქართველოდან კაცი გვესტუმროს და ოჯახის კარები არ გავხსნათ და არ შევუძღვეთ! ახლავე უნდა წამობრძანდეთო. გვთხოვა და წავვიყვანა.

თორმეტი საათი იქნებოდა ხანისას რომ მივედით, მაგრამ მთელი ოჯახი ფეხზე დაგვხვდა. ვეებერთელა სასტუმრო დარბაზი სადღესასწაულოდ იყო მორთული. ჩვენი მისვლით გახარებული ხანი მამის მოსაყვანად წავიდა, უმცროსი ძმის დასაძახებლად კი ბავშვი გაგზავნა.

დავსხედით აბრეშუმის ხალიჩაგადაგებულ ტახტზე.

ცოტა ხანი და ამ ოჯახის პატრონის მოხუცი მამა მოვიდა — თეთრი, ნამდვილი ქართული წვერ-ულვაშით, დარბაისლური მიხვრა-მოხვრითა და თავაზიანობით, თავადიშვილური ამპარტავნობითა და ქედმაღლობით.

ჩვენ მას ფეხზე ამდგარი შევხვდით. იგი მარჯვედ გადმოღმებული ნიბიჯით მოგვიახლოვდა, მოგვესალმა, ხელი ჩამოგვართვა და შუბლზე გვეამბორა.

— ხომ კეთილად იმგზავრეთ? როგორ ცხოვრობენ ჩვენი ძმები დიდ საქართველოში? ხომ არაფერი აწუხებთ? — (საერთოდ, პირველი რასაც ამ მხარეში მისულ ქართველს ჰკითხავენ, ეს არის.).

— დიდი მადლობელი ვართ, რომ მობრძანდით და გვინახულეთ, — განაგრძო მოხუცმა. — ოთხმოცდაათი წლის კაცი ვარ და აქ ჩამოსული ქართველი კაცი არ მინახავს, როცა შეძლება მქონდა, თეირანში ხშირად დავდიოდი და იქაურ ნათესაებს ვნახულობდი. შაჰ აბაზის დროიდან არიან იქ ჩვენი გვარის კაცები. ათაბაგები საქართველოშიც ხანები ყოფილან და შაჰმაც არ დაუკარგა მათ გვარიშვილობა. ჩვენი წინაპრების გვარი ჯანდიერია. ამ გვარის წარმომადგენლებმა დიდი რამ გააკეთეს ირა-

ნისათვის. ზოგიერთი ისე დაწინაურდა, რომ ვეზირიც კი გახდა. — და მოხუცი ჯანდიერების იმ შტოს ამბავს მოჰყვა, რომლის შთამომავალიც თვითონ იყო.

ამ მოხუცის ბაბუა შაჰს იაზდის გუბერნატორად დაუნიშნეს. ახალი გუბერნატორი ენერგიულად ჩადგომია საქმეს სათავეში. ბევრი რამ კარგი გაუკეთებია და მოუწყვია. განსაკუთრებით დიდი დახმარება აღმოუჩენია აქაური ქართველებისათვის. ახალგაზრდა გუბერნატორს მოწონებია იაზდელი გურჯის ლამაზი ქალიშვილი და მასზე დაქორწინებულა. ამ ქალისაგან ორი ვაჟი შეძენია, იმ ვაჟებს კიდევ ორ-ორი ვაჟი მიუმატებიათ საგვარეულოსათვის.

— ჰოდა ჩემს შვილებსაც ორ-ორი ვაჟი ჰყავთ. — დაასრულა მოხუცმა ამბავის მოყოლა. — ნელ-ნელა ვმრავლდებით, მაგრამ ჩვენმა ძმებმა დიდ საქართველოში კი არაფერი იციან ჩვენს შესახებ. ეს ძალიან საწყენია. — ახლა საყვედურები დაიწყო.

— ჩვენი წინაპრები მეთვრამეტე საუკუნეში მოხვდნენ ამ სატანჯველში. ვიცით, რომ მათი სამშობლოსადმი სიყვარული დიდი იყო. პურს არ გატეხდნენ ისე, რომ საქართველოს მიწა-წყალი არ დაელოცათ. მათი თვალი და ყური დიდ საქართველოსაკენ იყო მიპყრობილი. დიდხანს უვლიდნენ და ინახავდნენ თავიანთ ღირსებასა და სარწმუნოებას. დრო-ჟამს ელოდნენ თავის გამოხსნისა და მშობლიურ ქვეყანაში დაბრუნებისას. შვილებს საქართველოს სიყვარულსა და პატივისცემას უნერგავდნენ... მაგრამ საუკუნეს საუკუნე მიჰყვა და ხსნა არსაიდან... გატყდა, დაეცა ხალხი. სარწმუნოების შეცვლამ ქართველობას ფესვებში წყალი შეუყენა... დავკარგეთ ყველაფერი. ერთადერთი რაც ხელთა გვაქვს და მხნეობას გვმატებს, ეს არის ჩვენი ერის სიყვარული. გულიდან ამოუშლელი სიყვარული. ამის დამადასტურებელია ის ფაქტი, რომ ჩვენ აქამდე, თავს გურჯს ვეძახით და ვამაყობთ, რომ ასეთი ერის შვილები ვართ.

მოხუცმა დაკვირვებით შემომხედა.

— ალბათ შეგაწუხებთ ამდენი საყვედურებით. მეპატიება, ჩემს სიცოცხლეში პირველად მიხდება ჩემი სამშობლოს ნამდვილ შვილთან გასაუბრება და მას ყველაფერი უნდა ვუთხრა — ის, რაც კარგი და სასიამოვნოა და ისიც, რაც საწყენი და გულის დამაღონებელია. ასე მიდის ჩვენი ცხოვრება, ჩემო ძვირფასო სტუმარო, და ამავე დროს მემკვიდრეც და ნათესაო, ასე ვატარებთ დღეებს დიდ სამშობლოს მოწყვეტილნი, მაგრამ ჩვენს შვილებსა და შვილთაშვილებს გულში ვუნერგავთ საქართველოსა და ქართველი ხალხის სიყვარულს.

ამასობაში ვახშამიც მოგვართვეს და ჩვენი საუბარი შეწყდა.

ვახშამი გააწყო მოსამსახურე ბიჭმა. პირველად, რასაკვირველია, ჩაიშემოიტანა, შემდეგ შემწვარ-მოხარშული ქათმები, ერბო-კვერცხი, ყველი, მაწონი, სასმელად შერბეთი, საქანჯაბი, ავდული (სხვადასხვა გემოს

სასქელები). ნავახშმევს ისევ ჩაი დავაყოლეთ და ცოტა ხნით წავისა-
უბრეთ.

ნაზარ-ხანი საკმაოდ მდიდარი კაცია, აქვს საქსოვი ფაბრიკა, კარგად
მორთული ოჯახი, ვეებერთელა ეზო ნაირნაირი ხეხილით, ჰყავს პირუტ-
ყვი და საკუთარი მანქანა.

ჩემი სტუმრობა ამ ოჯახისათვის დიდი სასიხარულო დარჩა. ქალები,
რომლებსაც ეკრძალებათ მამაკაცებთან გამოჩენა, შორიდან გვიჭვრეტ-
დნენ, გვიღიმოდნენ და გვესალმებოდნენ.

— რა ვქნათ, — დანანებით თქვა მასპინძელმა, — ასეთია ჩვენი სა-
რწმუნოების კანონი. ქართველებს ქართველობა არ უნდა დაეკარგათ და
ჩვეულება შეენარჩუნებინათ, მაგრამ ეს შეუძლებელი იყო. როგორც კი
შენიშნავდნენ მუსლიმანური სარწმუნოებიდან გადახვევას, საშინელ ზო-
მებს ღებულობდნენ, გვავიწროებდნენ და ამრიგად იძულებული გაგვხა-
დეს მთლიანად მიგვეღო მათი ზნე-ჩვეულება.

მაგრამ ქრისტიანული სარწმუნოებიდან ბევრი რამ მაინც შერჩენო-
დათ ნებით თუ უნებლიეთ. მაგალითად, მე ხშირად შევხვედრივარ ლამაზ
გოგონას, ან ბიჭს, რომელსაც შუბლზე ჯვარის გამოსახულება ჰქონდა.
როცა მიზეზი მიკითხავს, უპასუხნიათ, რომ ასეთ ლამაზ ბავშვს ავი სუ-
ლი ემტერება და ეს ჯვარი მას იცავსო.

— ამ კუთხეში ჩვენზე წინათ ჩამოსახლებული გურჯებიც არიან. —
— მეუბნება ნაზარ-ხანი. — ისინი ცეცხლთაყვანისმცემლები ყოფილან,
შემდეგ არაბების შემოსევის დროს გადახვეწილან აქედან. — შემპირდა.
ხვალ ერთ-ერთ იმათგანს გაგაცნობ და ის ყველაფერს მოგიყვებაო.

იმ ღამეს კარგად მოგვასვენეს. დილით მშვენიერი საუზმე მოგვარ-
თვეს და კარ-მიდამო დაგვათვალიერებინეს.

ლამაზი ეზო აქვს ნაზარ-ხანს, კარგად გაშენებული. რა გინდა, შიგ
რომ არ ჰქონდეს დარგული. ყველაფერი მოვლილი და კარგად ნაპატრო-
ნებია.

— ახლა წავიდეთ და აქაური გურჯების საქმიანობასაც გაეცანით. —
შემომთავაზა მასპინძელმა და მეც სიამოვნებით დავთანხმდი.

გავიარეთ რამდენიმე ათეული ნაბიჯი და ერთ ეზოს მივადექით. ეზო
განიერი იყო, მაგრამ მოუწყობელი. პატარა ფარდულების წინ ეყარა
სხვადასხვა ფერის მიწა, ხის ქერქები, ნაირნაირი ბალახეულობა, სხვა-
დასხვა ზომის კასრები და ყუთები.

— აი აქ ცხოვრობს იმ ძველი ქართველის ერთი წარმომადგენელი, —
მეუბნება ნაზარ-ხანი. — შევიდეთ, გაეხარდება თქვენი ნახვა.

სანამ ეზოში შევიდოდით, მისი სირღმიდან ერთი მაღალ-მაღალი მო-
ხუცი გამოვიდა და შემოგვეგება.

— მობრძანდით. — შეგვიპატიჟა მან.

შევედით, თავმდაბალი სალამი ვკადრეთ და დავსხედით.

— ეს ჩვენი ძველი ნათესავი ქართველია. — გააცნო ჩემი თავი ნაზარ-
ხანმა.

— ქართველი?! — თვალები გაუბრწყინდა მასპინძელს. — საქართვე-
ლოდან ბრძანდებით?! — შემომხედა მან.

— დიახ, საქართველოდან.

მასპინძელმა ნაღვლიანად ამოიოხრა.

— ვინ იცის როდის რა იყო, — თქვა მან. — ჩვენი ძველებისაგან
მსმენია, უხსოვარ დროიდან არიან ამ კუთხეში ჩამოსახლებულნი. მაშინ
საქართველოში ცეცხლთაყვანისმცემლობა ყოფილა და ის რწმენა აქაც
გადმოუტანიათ. შემდეგ არაბები შემოსევით აქაურებს და ჩვენი ძველ-
ები ინდოეთში გადახვეწილან. იქ დასახლებულან, მაგრამ როცა არაბებს
აქაურობა დაუტოვებიათ, ზოგნი კვლავ თავიანთ კუთხეს დაბრუნებიათ. ბე-
ვრი ძველია დარჩენილი წინაპართაგან. აქ მიცვალებულებს წვავდნენ,
ფერფლს ურნებში ინახავდნენ, ურნებს კი წარწერას უკეთებდნენ. თუ არ
ღაიზარებთ, შემიძლია გაჩვენოთ, იქნებ ამოიკითხოთ.

ჩვენი მასპინძელი კარგად ჩაცმულ-დახურული იყო, დიდრონი,
ოქროს ბეჭდები ეკეთა თითებზე, თავზე თეთრი ჩალმა ეხურა, ცალ ყუ-
რზე დიდი საყურე ეკეთა. ტანზე კრძელი ძოწეული ემოსა. ასე რომ ნა-
მდვილი ინდოელი იყო. ნამდვილი ინდოელი, მაგრამ გურჯობა საამაყოდ
მიაჩნდა და გაცნობისას ყველას გურჯად აცნობდა თავს.

— მე ფრედონ სანგს მიწოდებენ, — თქვა მან ბოლოს. — ფრედონი
ქართული სახელია. — და მოკლედ მოჰყვა „ვეფხისტყაოსნის“ ამბავი.
მართალია, ის ძალიან დაშორებული იყო შოთას უკვდავ ქმნილებასთან,
მაგრამ მსგავსება იგრძნობოდა.

როცა მე ყურადღება მივაქციე ეზოში დაყრილ სხვადასხვანაირ მი-
წასა და ხის ქერქებს, ეს მასპინძელმა შემნიშნა და მითხრა:

— საღებავების მასალაა. პატარა ქარხანა მაქვს, საღებავებს ვამზა-
დებ. ჩემი საღებავები განთქმულია დღენიაზე. — და მოხუცმა საღებავების
ნიმუშები გვიჩვენა. შემდეგ ოჯახში მიგვიპატიჟა, მაგრამ ვინაიდან მიგვე-
ჩქარებოდა, მადლობა გადავუხადეთ და გამოვეთხოვეთ.

გავიარეთ ცოტა მანძილი და ხალიჩების საქსოვ ფაბრიკაში შევედით.
ფაბრიკა ეკუთვნოდა ორ აქაურ გურჯს — ჰაჯი ჰუსეინ გურჯსა და ჰაჯი
ალაქარ გურჯს. გარდა საქსოვი ფაბრიკისა მათ ეკუთვნოდათ საჩაიეები,
ქარავან — სარაიები და ფულის დასახურდავებელი კანტორა.

ჩემი მისვლა აქაც ძალიან გაეხარდათ. გამომკითხეს ყველაფერი, რაც
კი აინტერესებდათ, განსაკუთრებით ქართველი ხალხის დღევანდელი
მდგომარეობა. ბევრი საყვედური მითხრეს, რომ მათ არ ვკითხულობთ,
მათს ცხოვრებას არ ვეცნობით.

— ჩვენ ბევრი რამ ისეთი გვაქვს წამოდებული საქართველოდან,
რომ ალბათ ახლა თქვენც არ იცით მისი მნიშვნელობა და ფასი, — მითხრა

ჰაჯი ჰუსეინმა. — ჩვენ ვქსოვთ ისეთ ფარჩეულებსა და ხალიჩებს, რომ მსგავსი დედამიწაზე არსად არ იქსოვება, გვაქვს ისეთი საღებავები, რომლის დასადარი არსად კეთდება.

ჩვენ დავათვალიერეთ საქსოვი და სამღებრო ფაბრიკა. სულ ათიოდე დანადგარი მუშაობს, რომელსაც ორმჯამდე ქალი და კაცი ემსახურება. იმის შიშით, რომ ფაბრიკიდან ქსოვისა და საღებავების საიდუმლოება არ იქნეს გატანილი, მუშები სულ იმ სოფლის მცხოვრებლებია და ისინიც გურჯები.

— ჩვენი სოფლის ქალს სხვა სოფელში არ ვათხოვებთ ამ საიდუმლოების გატანის შიშით, — მითხრა ნაზარ-ხანმა.

მასბინძლებმა აქაც ბევრი გვეხვეწეს დავრჩენილიყავი მათთან, ბევრი გვპატიჟეს, მაგრამ ჩვენმა მხლებელმა, ამ კუთხეში საკმაოდ გავლენიანმა ზანმა ამის ნება არ მოგვცა და სხვა ადგილას წაგვიყვანა.

— მაშ რახან მიდიხართ, ეს ერთი სათხოვარი მაინც გაიყოლიეთ. — მოგვძარტა ერთმა. — საქართველოში რომ ჩახვიდეთ, გადაეცით ჩვენს ნათესავებს, რომ იაზიდელმა ქართველებმა, მართალია, ქართული ენა დაივიწყეს, ფარსულად ლაპარაკობენ, სარწმუნოებაც შეიცვალეს, მაგრამ ქართველობა არ დაუკარგავთ, საქართველოდან ჩამოტანილი ხელობით ირჩენენ თავს და იქ დარჩენილ წინაპრების წმინდა საფლავს ფიცულობენ-თქო.

იქიდან წამოსულებმა მეორე, უფრო დიდ ფაბრიკაში გამოვიარეთ. აქ დანადგარებიც მეტი იყო და მუშა-ხელიც.

ჩემი ქართველობის შესახებ ჩვენს მისვლამდე გაევით და ისე დამიზედნენ, როგორც დიდ საპატიო და სასურველ სტუმარს.

ფაბრიკაში სანიმუშო წესრიგი და სისუფთავე იყო. მუშების მეტ ნაწილს ქალები შეადგენდნენ და, რადგან ისინი გარეშე მამაკაცთან სახეს იფარავდნენ, ჩვენთანაც შეინარჩუნეს ეს მოკრძალება, თუმცა ძალიან კი სურდათ თავისუფლებით ესარგებლათ და გამოგვლაპარაკებოდნენ. მეც ამ სურვილით ვიყავი ანთებული; ვხედავდი რა მათ ქართულ თვალებს, მიწოდდა მათი სახეც დამენახა.

აქაური ქალების ტანსაცმელი თითქმის ჰგავდა ქართველი ქალის ძველებურ ტანსაცმელს. გრძელი, ნაოჭებდაყრილი კაბები, ზემოთ ხვერდის ქულაჩები, მოსირმულ-მოთასმული, წელზე გრძელი მატერიის თეთრი ან წითელი ფერის სარტყლები. ასეთი ტანსაცმელი ძალიან უხდებოდა მათ, მაგრამ უბედურება ის იყო, რომ თავყელზე შემოხვეული საბურველი მთლიანად უკარგავდა შნოსა და ლაზათს ამ ტანკენარ ქალწულებს.

როცა საქსოვი დანადგარების დათვალიერებას მოვრჩით და აქეთ გამოსული შესასვლელთან ვიდექი, უეცრად ერთ-ერთი საქსოვი დაზვიდან მოწყდა ქალიშვილი, მოიჭრა ჩემთან, მოიხსნა სახის საბურველი, გაღიმებული თვალები შემომანათა და მკითხა:

— ყველა მეუბნება, შენ ქართველ ქალს გავხარო, აბა შემომხედეთ-მართალია?!

— მართალია, მართალი. ნამდვილი ქართველი ქალის თვალები, სახე და ეშხი გაქვს. — ვუთხარი მე და ძალიან გამეხარდა, რომ ჩემი ნათქვამი სინამდვილე იყო. ეს ასული მართლაც ყალბით ნახატი ქართველი ქალის პორტრეტი იყო, გაცოცხლებული და ფერხორცშესხმული.

— მადლობელი ვარ, — ლოყები აუვარდისფერადდა გოგონას. — ჩემიანებიც ასე ამბობენ. ვისაც ქართველი ქალიშვილის შესახებ ქება სმენია, ჩემზე გადმოაქვთ. მაშ, მართალია? — კვლავ დამადასტურებია ნათქვამი და ძალიან გახარებულმა თავის დაზვას მიაშურა.

ის იყო ფაბრიკის ეზოდან გადმოვდიოდით, რომ ერთი თეთრწვერა მოხუცი შემოგვხვდა.

— გავიგე თქვენი ჩამობრძანება. — მომმართა მან მე. — ასეთი სასწაული ჩვენში არ ხდება. თქვენ დიდ საქართველოდან ჩამობრძანდით. გენახეთ. ჩვენი საწარმო დათვალიერეთ, ახლა ჩვენი ოჯახიც უნდა ნახოთ, პური გატეხოთ, ჭიქა ჩაი მიირთვათ და ოჯახი, ფუძე დაგვილოცოთ.

ჩვენ აქაც დროის უქონლობა მოვიმიზეზეთ.

— არ არის კარგი, ასე დავშორდეთ ერთმანეთს, — ნაღვლიანად თქვა მოხუცმა. — მაგრამ მე რა ძალა მაქვს, გზას დაგაშოროთ. წაბრძანდით, ბედნიერი და კეთილი გზა გქონდეთ. ჩაიწერეთ მაინც თქვენს წიგნაკში, რომ თქვენ შორეულ ქვეყანაში, სადღაც მივიწყებულ მხარეში შეგხვდათ ქართველი, ძველი ქართველი პაჯი ალასლან შეეზადე გურჯი, შეგხვდათ და თავის მოძმე ქართველებთან სალაში და მოკითხვა დაგაბარათ.

იაზიდელი გურჯების ცხოვრების გაცნობამ დამარწმუნა, რომ აქ ქართველები შედარებით უკეთესად ცხოვრობენ, ვიდრე ირანის რომელიმე სხვა კუთხეში. აქაური მიწა მოსავლიანია, ხალხიც მშრომელი და ენერგიული. ბევრი აქვთ კაკალი, თხილი, ჭერამი, ქლიავი, ყურძენი. ეწვეიან მებაგრეშუმეობას, იციან რთვა, ქსოვა, დურგლობა, მჭედლობა. გამწევ ძალად იყენებენ ხარებს, მეტწილად ბუღებს, რომლებსაც ნესტოებში გაყრილ რკინის რგოლზე გამობმული აქვთ თოკი და ისე იმორჩილებენ. აქაური ხარები დაბალი და სქელბეწვიანია. ჩამჯდარა, ღონიერი კისერი აქვთ. ზოგი ისე ღონიერია, რომ ოც-ოცდახუთ ფუთ ტვირთს ეზიდება. ხშირად საჯდომადაც იყენებენ.

სალამოდ სკამოდ მოვიქანცეთ. როცა ნაზარ-ხანისას დავბრუნდით, ის იყო მზე ჩასვლას აპირებდა და ოდნავ აგრილებულიყო. მასპინძელმა დღესაც გამოიჩინა თავისებური მარიფათი. კარგი ვახშამი გააწყო და

ბევრიც მესაუბრა. სხვათა შორის ისიც მითხრა, რომ ბალუჯისტანში არიან ძველი გორგჯები, რომლებსაც აქვთ ქართული წიგნი. იმ წიგნს შოთას წიგნს ეძახიან და სალოცავად ხმარობენო. ვისაც ის წიგნი აქვს, იმის ოჯახს ხვავი და ბარაქა არ აკლავ, მას ღმერთიც წყალობს და წინასწარმეტყველიცო.

იმ ღამეს იქ არ დავრჩენილვართ, რადგან მგზავრობა, ღამით უფრო ხელსაყრელი იყო. ჩვენი შოფერი და იადულა გარაჟში გველოდნენ და საკმაოდ გამოძინებულნი დაგვხვდნენ. აბასყულმაც მოასწრო გამოძინება ჩვენს საუბარში ნაზარ-ხანისას.

ნაზარ-ხანმა ინანა, დრო არა მაქვს, თორემ გავაცილებდით და თქვენთან ერთად მეც ვისიამოვნებდი ჩვენი ტომის ხალხის გაცნობითო. დარჩების მოცემა მაინც არ დაივიწყა.

— გზა მეტად სწორი და კარგია, — გვითხრა მან, — მაგრამ ძალზე სახიფათო. ერიდეთ ღამით სიარულს. ამინდს ადევნეთ თვალ-ყური. — და გვაცნობა თუ მშვენიერ მზიან დღეში, როგორ ერთბაშად შეიცვლება ტაროსი, ამოვარდება ძლიერი ქარი, დასძრავს მთებად აზვინულ მტვერს, გადააქცევს შავზნელ კორიანტელად და ვაი იმ მგზავრს, რომელიც ამ ურაგანში მოხვდება.

გამოთხოვებისას ბევრი რამ დაგვაბარა.

— იქნებ გავგიხსენონ, იქნებ იკითხოონ ჩვენი ამბავი. ხანდახან გვინახულონ და გვაწვდინონ ქართული წიგნები.

საერთოდ სადაც კი მისვლა და იქაური ქართველების გაცნობა მოგვიხდა, ყველგან ერთსა და იმავეს გვაგალებდნენ, ერთსა და იმავეს გვთხოვდნენ: დაწერეთ ჩვენზე, მოგვინახულებთ, იფიქრეთ ჩვენზეო.

ყველგან და ყველას ძალიან აწუხებს უსწავლელობა, წერა-კითხვის უცოდინარობა. თვით ნაზარ-ხანი, რომელიც ამაყობს თავისი წინაპრებით, ქართული თავადური გვარიშვილობით, წერა-კითხვის მცირე მცოდნეა, მიუხედავად იმისა რომ იმოდენა ქონებისა და ავლა-დიდების პატრონია.

შუალამე გადაცილებული იყო. პატარა ქალაქს ეძინა. სულის შემსუთავი სიცხის შემდეგ სიგრილე ჩამომდგარიყო და მტვრისაგან დამდგარი ბუდიც გამქრალიყო.

— გათენებამდე ერთ სოფელს მიაღწევთ. — გვარიგებდა ნაზარ-ხანი. — იმ სოფელში ჩაიხანაც არის. იქ შეისვენეთ. იქით ისე ნუ წახვალთ, სანამ კარგად არ დარწმუნდებით ამინდის სიმყარეში. — ძალიან აწუხებდა

ჩვენს იაზიდელ თანამემამულეს ჩვენი ბედი, უდაბნოს ქარმა არ მოგი-
სწროთ და არ დაიღუპოთო.

მე მაღლობა მოვახსენე იმ პატივისცემისა და მზრუნველობისათვის,
რომელიც ჩვენდამი გამოიჩინა.

დავტოვეთ იაზიდელი გურჯი გაქაცები და მშვენიერი ასულები, რო-
მლებსაც ეამაყებათ წინაპართა წარსული, მათი სახის ქართული იერი და
ეშხი.

ჩვენი მანქანა დაიძრა, გაშორდა ქალაქის საზღვრებს და შორეულ
გზას გაუდგა.

(დასასრული შემდეგ ნომერში)

ქსენია მუხომია

მზის სიყვარულით

ყველა ოცნება მიგვაფრენს მზისკენ,
სინათლის,
რწმენის,
ძალის მძებნელი.
მტერს შევებმით თუ მეგობარს ვიძენთ,
მზე არის ჩვენი გზის გამგნებელი.

მზე ეფერება ზღვასა და ხმელეთს,
მზეს უდიდოიან უტყვი ლოდებიც,
ხეები მზისკენ იწვდიან ხელებს,
მზის სადიდებელს სვამენ ფოთლებით.

მზის მოლოდინში ღამეს ათევენ
ქედები ტრფობით გათანგულები;
მზე მათი ფიქრის არის სათავე
და ამღერება ნაკადულების.

* * *

ულამაზესო ზაფხულის დღეო,
სხივთა ბადეში გამხვიე ბარემ!
მომაპყარ შენი თვალები ღია
და ამაშორე შფოთიან ქარებს.

ამიცისჯერე ოცნების სფერო,
შემომახვიე ჩიტები გუნდად;

მიეც სინათლე მძინარე ფერებს
და მჩქეფარება შემატე გულსაც.

და დამაცხუნე სხივები თბილი,
რომ ზამთრის სუსხმა ველარ იძალოს.
ბნელეთის მრუმე, ხავსიან ჩრდილებს
შენ ამარიდე, ლექსის გრიგალო.

ამხადე გულის წმინდა სარკველი,
პირზეც რიყრაყის შუქი მეკეროს,
ვიმღერო,
რაც კი დამრჩეს სათქმელი,
ჟუჟუნა წვიმას ჩამოემღეროს;

დამხურე გრილი ფოთლების ჩერო,
სიძველის ჟანგი მზეზე გალესე...
ულამაზესო დღეებო ჩემო,
მომეფერეთ და მომეალერსეთ.

ნოღარ მოღვაძე

სინანუდი

— ღავკარგე, ყველაფერი ღავკარგე! — შემომჩივლა ერთხელ მეგობარმა. დიდი ხნის უნახავი მყავდა, გამიხარდა მისი დანახვა, მაგრამ ამ სიტყვებმა, ცოტა არ იყოს, შემაფიქრიანა, რა უბედურება დაატყდა ასეთი მეტი.

— გავქურდეს? — ვკითხე შეცბუნებულმა.

— არა, არავის არ გავუქურდივარ! მე თვითონ გავქურდე ჩემი თავმოყვარეობა, სინდისი, ღირსება...

— რა იყო, კაცო, ასეთი რა მოხდა?

იგი მოტეხილი მეჩვენა. ხმაც დაბერებოდა. ჩაცვნილ თვალებს უღიმამოდ ატრიალებდა. ორმოცდაათისაც არ იყო, სამოცისა კი გეგონებოდა. წინა ორი კბილი გამოხროდა და ახლად გაკეთებული პლომბი კბილებს შორის უჩანდა. ჩამღრალ ტუჩებზე სიშავე გადაჰკრავდა.

— ეჰ, ჩემო ძმაო, ვის ვუთხრა საყვედური, როცა მე ვარ დამნაშავე. — თქვა თავის ქნევით, — შენც იცი, რა კარგ ადგილას ვმუშაობდი, კოლექტივიც კარგი იყო, სამუშაოს უკეთესს ვერ ინატრებდა კაცი.

ხელი მკლავზე ჩამომაყრდნო, თითქოს ეშინოდა არ წავიქცეო. გაუპარსავ სახეზე ხელი ჩამოისვა და ჩაახველა. ახლა შევნიშნე, ნერვული თვალები ჰქონდა, თვალის უბეები — ჩამღრალი.

— საქმე ვიცოდი, კაცი თვალში ცუდად ვერ ჩამხედავდა. თანამშრომლებიც მაფასებდნენ. იქიდან რომ წამოვედი, ყველას გული დაწყდა, ნუ მიხვალ, შენისთანა კარგ ადამიანს სად ვნახავთო. როცა საქმე კარგად იცი, თავის სამტვრევიც ნაკლებია, თავი ამაყად გიჭირავს, ამხანაგები პატივს გცემენ. თუ სადმე წვეულება იყო, მეც იქ ვიყავი, და ყოველთვის უურადლებით მეპყრობოდნენ. არც ჩემმა ცოლ-შვილმა იცოდა ჩემი ხმამაღალი ლაპარაკი. ცუდად არ ვცხოვრობდი. არც შიში ვიცოდი, რა იყო. ადრე დილით ვდგებოდი, აუჩქარებლივ ვიცვამდი ტანზე, ხელ-პირს ღავი-

ხანდი და ვსაუზმობდი. ცოლ-შვილი თავზე მევლებოდა. ყველას ვუყვარ-
დი. ცოლი დაყვავებით მეუბნებოდა, შენი ჭირიმე, ხომ არაფერი გინდაო.
შვილი თვალეში მიყურებდა, რას მეტყვისო. სიდედრს კი ჩემზე უკეთე-
სი არავინ ჰყავდა. არა, ჩვენ არ ვიცით ცხოვრების ფასი!

გაჩუმდა, პირგამშრალმა ქვედა ბაგეზე ენა გადაისვა და ცერად ამომ-
ხედა, თუ მისმენსო. ალბათ, ჩემს სახეზე თანაგრძნობა ამოიკითხა და თა-
ვი სინანულით გააქნია. მე კიდევე ვერ მივმხდარიყავი, რა სჭირდა ამ კაცს.
რას შეეწუხებინა ასე. შეკითხვა მომერიდა, იქნებ ყველაფრის თქმა არ
უნდა და გული არ ვატყინო მეთქი.

— ასეა, ჩემო მეგობარო, ასე! — თქვა იმავე ხმით მან და, თითქოს
ფიქრებში თავისთვის ლაპარაკობსო, განაგრძო, — მენატრება ის დრო, მე-
გობრებთან ტყბილი საუბარი, ქალაქგარეთ პურის საჭმელად წასვლა. მო-
გეხსენება, პურმარილი მიყვარდა, ყველაფერი აღმიიანური მიყვარდა.
კაცს გაჭირვებაში ვეხმარებოდი, ლხინშიც მხარში ვედექი. ჯერ არ მახ-
სოვს, ნაცნობს დავმალვოდი. ეჰ, რა დრო იყო!..

— მერე-და... — კინაღამ ვუთხარი, ხომ არ მოუხსნიხართ-მეთქი. —
— რა შეგემოხვია ასეთი? — დავძინე ტკეპნით.

— სისულელე!

გაკვირვებისაგან მხრები ავიჩეჩე.

— სისულელე! — გაიმეორა მან. — ავტყდი მუდამ ერთ თანამდებო-
ბაზე ხომ არ ვიქნები, ახალი მინდა-მეთქი. ჯერ იყო და, ეს აზრი გულში
ჩუმად მიტრიალებდა, მერე ერთ მეგობარს გავანდე. მხრები შეჰყარა, მე
შენ გეტყვი, ვერ შეძლებ თუ რაო, მოითხოვე, სადმე უფრო მაღალ თანა-
მდებობაზე დავნიშნონო. ჰოდა, მეც ვფიქრობდი, სად ჯობდა მოკალათება.
ცოტა ხნის შემდეგ, ჩემი სურვილი სხვებსაც გავანდე. ხელქვეითები მეუ-
ბნებოდნენ, დიმიტრი გლახუნიჩ, მაგას რა ჯობს, თქვენზე უკეთესი კაცი
ვინ უნდა დააწინაურონო. ზოგი ეჭვით მიყურებდა, თქვენ არ მომიკვდეთ,
მაღალი თანამდებობა არ მოგართვანო, ზოგიც ორჭოფულად აქნევდა თავს,
ძნელია, გზას არ მოგცემენო.

ვიფიქრე, რაღა კაცი ხარ, თუ ერთი კარგი ადგილი ხელში ვერ ჩაიგ-
დე... და, ფეხი გამოვყავი: ოცი წელია ერთ ადგილზე ვმუშაობ, ბოლოს
და ბოლოს ამ ადგილისათვის ხომ არ ვარ დაბადებული, აქ ხომ არ უნდა
მოვკვდე. საუბედუროდ (ახლა ვამბობ საუბედუროდ, თორემ მაშინ ვამ-
ბობდი აი ბედიც ამას ქვია-მეთქი) ერთ-ერთი სამმართველოს მთავარი ინ-
ჟინერი გარდაიცვალა. აქით ვეცი, იქით ვეცი, კაცი გაციებული არ იყო,
განცხადება დავწერე. გაუკვირდათ, ეს პატიოსანი კაცი ამას როგორ კად-
რულობსო. ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, შენი კარგი მეგობარი იყო,
მის ადგილს როგორ ითხოვო.

— რის ამხანაგი, რა ამხანაგი! — აღეშფოთდი მე.

არ მესიამოვნა მისი ნათქვამი და დაბნეული შევაცქერდი, შემატყუო და თქვა:

— გიკვირს არა?!

ახლა მეც მიკვირს, მაგრამ მაშინ გენახეთ, გაგიჟებული ვიყავი, შვილსაც არ დავინდობდი. პატივმოყვარეობა, ჩემო ძმაო, პატივმოყვარეობა! ვერ ვიტყვი კეთილისმსურველებმა-მეთქი, მაგრამ მაინც მათ წამაქეზეს, ახლა რომ უკან დაიხიო, შემდეგ აღარაფერი გამოგივაო. ავდექი და განცხადება მეორედ დავწერე, ათი თაბახი იყო, საბეჭდო მანქანაზე გაშანშალე-ბული. რას არ ვწერდი; აქაოდა, მოწინავე პიონერი ვიყავი, კომკავშირის რიგებში თოთხმეტი წლისა შევედი, უმაღლესი დავამთავრე. დიპლომის ნომერიც არ დამვიწყებია. ორი მადლობა მქონდა მიღებული, ისიც ჩავწერე. მოკლედ, თუ ვინმე ჩემით დაინტერესდება, საკმარისია წაიკითხოს ის განცხადება და დეტალურად ეცოდინება ჩემი ავან-ჩავანი. ჩემმა ცოლმაც ამოიღვა ენა; რას მიქვია უარი, ჩემს ქმარზე უკეთესი ვინ უნდა დანიშნონ სამმართველოს მთავარ ინჟინრადო. მერე კი იმას გაიძახოდა, ჩემს ქმარს აწინაურებენო. თავი მოსწონდა. თავი მეც მომწონდა, მას რომ თვალებში ვუყურებდი, ამას ქვია ერთგული ცოლი-მეთქი, ვამბობდი.

— შენ ხომ ეკონომისტი ხარ?! — გავაწყვეტინე სიტყვა.

— კი, პროფესიით ეკონომისტი ვარ!

— მერე და, მთავარი ინჟინრის ადგილი როგორ ისურვე?

— სწორედ ეს მითხრა მმართველმა, — თქვა მან ისევ სევდიანი ხმით, — არ შეიძლება, ხალხი რას იტყვისო. ხალხს ქვა უხლია თავში, მე ჩემი მინდა-მეთქი. ვერ შეძლებო. „რას მიქვია, ვერ შევძლებ!“ დავიღრი-ალე. მეხვეწა, ნუ იზამ, შენი შესაფერი ადგილი რომ გამოჩნდება, გადმოგიყვანო. არ ვქენი, განცხადება მესამეჯერ დავწერე; თუ მთავარი ინჟინრის თანამდებობაზე არ დამნიშნავთ, თავს მოვიკლავ თქვენს კაბინეტში-მეთქი. შეშინდა მმართველი, ჩირქი არ მომეცხოსო, და დამთანხმდა. აი ასეთია, ჩემო ძმაო, კეთილშობილება. ზოგჯერ კეთილშობილებით კაცს ვლუპავთ ხოლმე.

იგი დაპატარავდა, მოიკუმშა. მერე ისე შეცბა და შემომხედა, თითქოს მისთვის თავში დარტყმას ვაპირებდი. ეტყობოდა, თავისივე მონათხრობის რცხვენოდა, ალბათ ნანობდა კიდევ, რომ ყველაფერს დაწვრილებით მიუვებოდა. მე თავი ისე დავიჭირე, თითქოს სრულიად არ მეუცხოვებოდა მისი ნამოქმედარი.

— რას იზამ, ცხოვრება გვაიძულებს, — ვუთხარი დასამშვიდებლად.

— მართალი ბრძანდებით, ცხოვრება რთულია და შეიძლება ბევრობამ შეუფერებელი გვაფიქრებინოს, მაგრამ ადამიანობა არ უნდა დავკარგოთ. ბრიყვულმა სიამაყემ არ უნდა დაგვიმორჩილოს... ეჰ, — ყრუდ ამოიოხრა მან, — რა ბედნიერი მეგონა თავი?!. მუშაობას რომ შევუდექი,

დაუძლეველი არაფერია-მეთქი, ვფიქრობდი და, მართალი ვითხრათ, ძალიან მოვიწოდებო. მაგრამ ძნელი დარჩა, ინჟინრობისა არაფერი გამეგებებოდა, თანაც ვცდილობდი, ჩემს ხელქვეითებს ეს არ შეემჩნიათ. მათ არაფერს არ ვეკითხებოდი, თვალეში კი შევყურებდი, ვინ რას იტყოდა, რომ საქმეში გავრკვეულიყავი. მაგრამ არცოდნა მაშინვე შეგეტყობა. თავდაპირველად მრცხვენოდა, ნერვულობა დამჩემდა, კაბინეტში არავის არ ვუშვებდი, თუ ვინმე მაინც შემოვიდოდა, ვცდილობდი, ადრე წასულიყო. მათ ჩემთვის არაფერი არ დაუშავებიათ, მაგრამ მაინც შემძაგდნენ. ჩემზე მეტი რომ იცოდნენ, ღვარძლი მახრჩობდა. ყველას ვუბრაზდებოდი, რომ არაფერი ეკითხათ. თვალში ამომიღეს, ჩუმჩუმად დამცინოდნენ. დერეფანში, შესასვლელში ყველგან ჩურჩულებდნენ. ერთმანეთს ხელით აჩვენებდნენ ჩემზე და იცინოდნენ. მე სულ მთლად გადავირიე. ყველას ვლანძღავდი, ვაგინებდი და კაბინეტიდან ვაგდედბდი. სრულ ჭკუაზე რომ აღარ ვიყავი, შემატყვეს და მერიდებოდნენ. ეჭვად ვიქეცი, ქუჩაში გალიმებულ კაცს რომ დავინახავდი, მეგონა, ისიც მე დამცინოდა.

— ეს როგორ შეიძლება? — წამოვიძახე მე.

— არ გამოგიცდია და იმიტომ გიკვირს! — მითხრა მან და ქვედა ტუჩი აუთრთოლდა, სახე ჩაეთეთქა. ამ წუთს ვინმეს რომ დაენახა, იფიქრებდა, ჩემს გასალახავად იყო შემართული. — ცხოვრებაში გასაკვირი არაფერია, ყველაფერს უნდა ელოდო კაცი. თავადაც არ მეგონა, ასე თუ შევიცვლებოდი, ასეთი უბედურება დამატყდებოდა თავს. დიახ, უბედურება! სხვა რამ არც შეიძლება ამას ეწოდოს. ვზივარ ჩემთვის კაბინეტში და წერვებაშლილი რას ვაკეთებ არც მე ვიცი. ბავშვი აღარ ვარ, სწავლას მოვიკიდო ხელი, ისე კი არაფერი გამოდის. ამხანაგებს ჩამოვშორდი, დიდი ხანია მათთან პური არ გამიტეხია. ხანდახან, როცა სტუმარი ჩამოუვთა, დამიძახებენ, მაგიდასთან ტკბილ სიტყვასაც მეუბნებიან, მაქებენ, პირში მიცინიან, მაგრამ... ეჰ, განა არ ვიცი, ვინ რას ფიქრობს ჩემზე?! ვიცი, ყველაფერი ვიცი! დასანახავად ვეჩავრები ყველას. აი, ჩემო მეგობარო, ასე დავიდუბე საკუთარი თავი! შინ რა მემართება ნულარ მკითხავ, ცოლს ყოველდღე ვეჩხუბები, შვილს თვალში ვერ ვუყურებ, სიდედრი კი ერთხელ კინალამ გარეთ გავაგდე. სიგიჟემდე ვარ მისული, ჩემთან დალაპარაკებასაც ვერ ბედავენ. ძილიც გამიტყდა. სიზმარი დამჩემდა, თითქოს ყველა ჩემი მტერია და ჩაქოლვა უნდათ!

— ცუდი ამბავია! — ვთქვი მე.

— ცუდი და მერე როგორი! — თქვა და ხველა აუტყდა, ნერვული თვალეები დაუწითლდა და კისრის ძარღვები დაეჭიმა. — ყოფილიყავი

ძველ ადგილას, რა მოხდებოდა?! — განაგრძო მან, როცა სული მოიბრუნა, — რაღაც ორი დღე დამრჩენია ამ ქვეყნად!

— გვიანი არც ახლან! — ვუთხარი შეპარვით.

— რა?

— სხვაგან გადადი შესაფერ სამუშაოზე. — ვთქვი და მისთვის თვალეში რომ არ შემეხედა, სიჯარეტი ამოვიღე.

— ეჰ, გვიანი არაა, მაგრამ რა ვუყო ბრიყვულ სიამაყეს?! ბევრჯერ ვიფიქრე, დავწერ განცხადებას და წავალ-მეთქი, მაგრამ მრცხვენია, ხალხი რას იტყვის?

ლიმილი ვერ შევიკავე.

— ხალხმა რა უნდა თქვას. თუ აქამდე არ დაგიგდია მისთვის ყური, ნურც ახლა დაიხევ უკან! — ვუთხარი მე და მხარზე ხელი დავკარი.

ლევან ანანიძე

ესკადრილია

კორდები მწვანე და მოხასხასე
უმთვარო ღამეს დაუთრთვილია,
მფრინავეებს ისევ გამოჰყავთ სტარტზე
ციურ ხომალდთა ესკადრილია.
ფრთებმოშვილდული მოევლენ ტატნობს,
თვალთა ისარი გაიყოლიეს,
ხელმოჩრდილული გზის პირთან ამ დროს
ვადარებ მერცხლებს და ხან თოლიებს.
ჰორიზონტს თეთრი ზოლი დააჩნდა,
დალეწეს რძისფერ ნისლის აფრები
და ძრავის გუგუნს ხევეების გარდა
დადუმებული უსმენენ მთები.
ჩვენი დედების, ჩვენი ბავშვების
და ჩვენი მიწის სიცოცხლის მცველად,
მოგუგუნე და მოკაშკაშენი
დაჰქრიან მუდამ — ნათობს თუ ბნელა

იაროსლავ კაშეკი

მღვდელი და მოლა

დიდი და პატარა კარაჯინაჩი მეზობელი სასაზღვრო სოფლებია. როგორ გვანან ისინი ერთმანეთს და თანაც განსხვავდებიან! საქმე იმაშია, რომ პატარა კარაჯინაჩი სერბიის ტერიტორიაზეა, დიდი კარაჯინაჩი კი თურქეთს ეკუთვნის. ირგვლივ უდაბური, მწირი ზეგნებია, და ორივე სოფლის მცხოვრებნი ხარებივით ეწევიან ჭაპანს, რომ ლუკმა-პური მოიპოვონ. მათი მთავარი საარსებო წყაროა შვრია და მთის ფეხმარდი თხები.

პატარა კარაჯინაჩში გლეხები თავიანთ თხებს ყიდდნენ, რომ სერბიის მეფის ხარკი გადაეხადათ, დიდ კარაჯინაჩშიც ამასვე აკეთებდნენ, რომ ფადიშაჰისათვის ღალა ეძლიათ. განსხვავება მხოლოდ სახელწოდებაში იყო. თუ მართლმადიდებელი დროზე არ გადაიხდიდა ხარკს, საკანში ჩასვამდნენ. მუსულმანსაც იქ უკრავდნენ ხოლმე თავს თუ ღალას არ მისცემდა.

პატარა კარაჯინაჩში იდგა ეკლესია უხეიროდ მოვარაყებული ჯვრით, ხოლო დიდ კარაჯინაჩში მეჩეთი, ასევე მოვარაყებული ნახევარმთვარით. ჯვარი და ნახევარმთვარე, ორივე იყიდებოდა ერთი სომხის ღუქანში, მეზობელ სასაზღვრო დაბაში. მართლმადიდებელნიცა და მუსულმანებიც ერთობ ამაყოფდნენ ვარაყით.

თურქებმა თავიანთი მეჩეთი რომ შეათეთრეს, მართლმადიდებლებიც მაშინვე მათ მაგალითს მიჰყვნენ. როცა ქრისტიანები ატეხავდნენ ზარების რეკვას, საზღვრის იქითა მხარეს მოლა ცდილობდა როგორმე ჩაეხშო იგი ძახილით: „ილ ალლა!“ — დიდია ალაჰი!

მოლა, როგორც კი ყველა წესს მოითავებდა, მინარეთიდან ჩამოვიდოდა, ჩიბუხს გააჩაღებდა და გასწევდა მართლმადიდებელ მღვდელ ბოგუმიროვთან სასაუბროდ. ისინი ერთმანეთს ხვდებოდნენ ჩანჩქერთან, რომელსაც მთიდან მოწანწკარე ნაკადული ასაზრდოვებდა. სწორედ ეს ნაკადული ყოფდა ოტომანთა იმპერიას სერბიის სამეფოსაგან.

მღვდელი ბოგუმიროვიც აბოლებდა ჩიბუხს.

საუბარი ჩვეულებრივად იწყებოდა ლანძღვით.

— ა, შე ურჯულო, კოჭლო!

— შე უზნეო ქრისტიანო, თვალები რატომ ჩაგლურჯებია?!

შემდეგ საუბარი იღებდა უფრო მშვიდობიან ხასიათს: ალაპისა და ყოვლისმპყრობელს ავიწროვებდნენ თხები. ორივე ღვთისმსახური მიხედვდა თხის მოშენებას და აქებდა თავის ფარას, რადგან ჰყავდათ არა უბრალო, არამედ მუსულმანური და მართლმადიდებლური თხები.

— ჩემი თხები შენსაზე უფრო მსუქნებია, მოლა! — თავმომწონედ წამოიძახებდა ხოლმე მღვდელი.

— როგორ არა, ვერ მოგართვი! აბა სადა გყავს ისეთი თხა, როგორიც ჩემი შავი ღედა-თხაა? ხომ იცნობ? რა ლამაზია! რქები ისეთივე აქვს, როგორიც უნგრულ ძროხას...

და მართლაც, ეს თხა საოცარ შთამომავლობას იძლეოდა. მისი თვალები, მოლას რწმენით, გაცილებით უფრო ლამაზი იყო ვიდრე მამასახლისის მშვენიერი ასულის თვალები. ექსტაზში შესული მოლა იმასაც კი ამტკიცებდა, რომ მასში ცოცხლობს ჰურიის სული, განსაცდელგამოვლილი. მღვდელი ოცნებობდა როგორმე ხელთ ჩაეგდო ეგ თხა, რომ მთელი ფარის ჯიში გაეუმჯობესებინა. ახლა წვერებცანცარა მათ თვალწინ ძოვდა, კლდეებსა და უზარმაზარ კაჭრებს შორის.

ხმაურობდა ჩანჩქერი.

აკიაფდნენ პირველი ვარსკვლავებიც.

— მოლა, გამიგონე, — შეეპასუხა მღვდელი ბოგუმიროვი, — შენი თხა არც ისეთი განძია, მაგრამ მე მჭირდება, ხედავ ჩემი საუკეთესო ღედა-თხა დაეცა, მამა ღმერთმა თავისთან იხმო...

მღვდელმა პირჯვარი გადაიწერა.

— ალაპი დიდია, — წარმოთქვა მოლამ, — მაგრამ ჩემი თხა არ იყიდება.

— მოლა, მომისმინე, — განაგრძო მღვდელმა, — შენი ალაპი ისე დიდი არაა, როგორც მართლმადიდებელი ღმერთი. განა იგი სასწაულებს ახდენდა? სასწაულმოქმედთ გიგზავნიდათ? ჩემს ღმერთს, მაგალითად, შეუძლია თავისი ნებით მე გამხადოს სასწაულმოქმედი. შენ კი საუკუნოდ დარჩები საძულველ წარმართად. ღმერთი ინებებს და მე გავაცოცხლებ მკვდრებს, შენ კი მთელს სიცოცხლე მინარეთიდან ყვიროდე იქნება „აჲ ილ აჲლა!“ და იტრიალებ ერთ ადგილზე როგორც რეტინი თხა.

ამ სიტყვებმა მოლა გააბრაზა.

— სისულელეს ჩმახავ, მღვდლო! — დაიყვირა მან. — ჩვენი მუჰამედი მკვდრების გაღვიძების ნებას არ იძლევა. თქვენი ღმერთი კი საფლავშიც არ გაძლევთ მოსვენებას. იცი რა გითხრა: თუ გინდა თხა მოგყი-

დო, ახლავე ჩემს წინაშე აღიარე, რომ შენ არ შეგიძლია მკვდრების გაცოცხლება.

მღვდელი დაფიქრდა. ამ თხაზე დიდი ხანია ოცნებობს, მაგრამ არაფერის საკითხებში დაუთმოს უწმინდურს, ურჯულოს, ხუმრობა ხომ არ არის.

მოლა მშვიდად აბოლებდა ჩიბუხს. მოლურჯო კვამლი წყნარი სალამოს ჰაერს ერთვოდა და კლდეებს ეფინებოდა. მღვდლის სულში ომი მძვინვარებდა. მასში მეჯოგე ებრძოდა სულიერ მამას.

— მოლა, საცოდავი, საძულველი წარმართი ხარ, — თქვა ბოლოს მღვდელმა. — მე ვაღიარებ და გეთანხმები, რომ ღვთის ნებითაც კი არ შემიძლია მკვდრების გაცოცხლება. — მან პირვეარი გადაიწერა. — ჰმ... აბა რამდენი გინდა მოგცე ამ თხაში?

დაიწყო ხანგრძლივი ვაჭრობა. მოლა ამ ერთ თხაში ითხოვდა ორ თხას და ას პიასტრს სართად. მღვდელმა შეაძლია ერთი თხა და ორმოცდაათი პიასტრი. შემდეგ წაუმატა კიდევ ორმოცდაათი, მაგრამ იმ პირობით თუ მოლა ხმამაღლა განაცხადებდა: ალაჰი სრულებითაც არაა ღმერთი.

და ახლა მღვდელმა გააბოლა ჩიბუხი მშვიდად.

— ალაჰი სრულებითაც არაა ღმერთი, — დაეთანხმა მოლა, — რადგან ასი პიასტრი საკმაოდ დიდი თანხაა, — დაუმატა მან.

ასე შეისყიდა მღვდელმა ბოგუმიროვმა მოლას თხა.

მეორე დღეს ურჯულოებმა მღვდელს თხა მოჰგვარეს. იყო შემოდგომის ნათელმზიანი დღე. ამგვარ ამინდში ადამიანის გული ხარობს. განსაკუთრებით ხარობდა მღვდელი ბოგუმიროვი, რომელსაც ბაწრით მიჰყავდა თხა, ამიერიდან სიამაყე და მშვენიერება მისი ფარისა. აღტაცებული მიაბიჯებდა იგი თხასთან ერთად მაღლა, მთის წყაროსაკენ, საიდანაც იღებს სათავეს ანკარა ნაკადული.

იქამდე რომ მიატანა, თხა წყალში შეავდო და ღალადჰყო:

— ღმერთო შემიწყალე, ღმერთო შემიწყალე!...

ხომ არ შეიძლებოდა თხის მუსულმანად დატოვება!

და მღვდელმა ბოგუმიროვმა მონათლა ცხოველი, სასოწარკვეთით რომ ისროდა ტლინკებს.

თარგმნა ა. შარაძე

ფრიდონ ხალვაში

ათი დაუპიწყარი დღე

ჩამოდაბლებულ თვითმფრინა-
 ვიდან კარგად მოჩანდა ვრცელი
 დნეპრისპირა მინდვრები და მწვა-
 ნე ჯეჯილები, რომელსაც მაისის
 ნიავე ტალღებად კეცავდა. ჩვენ
 კიევს ვუახლოვდებოდით.

უკრაინის დედაქალაქი მეგობ-
 რული სიყვარულით ხვდებოდა
 ქართველ მწერლებს, რომელთა
 ერთი ჯგუფი ათ მაისს იქ ჩავიდა
 ქართული ლიტერატურის დეკა-
 დაში მონაწილეობის მისაღებად.

კოხტა ქალიშვილები, ეროვ-
 ნულ სამოსელში წარმტაცად გა-
 მოწყობილნი, ცოცხალი ყვავი-
 ლების თაიგულებით და, რაც მთა-
 ვარია, კეთილი და გულწრფელი
 ღიმილით პირგანათებულნი, პირ-
 დაპირ თვითმფრინავის ტრაპს მო-
 ადგნენ. იქვე გამოჩნდნენ უკრაი-
 ნელი მწერლები. მათ შორის მრავალი
 ნაცნობი სახეა: მიკოლა ბა-
 ჟანი, ოლეს გონჩარი, იური ზბანა-
 ცკი, ვადიმ სობკო, მიხაილ სტელ-
 მახი, ნატან რიბაკი, დიმიტრო პა-
 ვლიჩკო, ანდრეი მალიშკო, ვიტა-
 ლი კოროტიჩი, ივანე დრაჩი და
 სხვები.

ტრადიციული პურ-მარილის
 მირთმევის ცერემონია.

მღელვარე იყო ეს შეხვედრა.
 ახალი ნაცნობობა, ღიმილი, ხვეწ-
 ნა. ქალიშვილები უმაღლეს ჩამწკ-
 რივდნენ და უნაზესი მელოდიუ-
 რი სიმღერით დაგვილოცეს გზა
 უკრაინულ მიწაზე.

ლურჯ ხეივანში ჩაფლული
 სწორი გზატკეცილით ჩვენი მან-
 ქანები კიევისაკენ დაიძრნენ. სა-
 დღაც შუა გზაზე, ლამაზ ფაჭვის
 ტყეში გაგვაჩერეს და მშვენიერ-
 რად, უკრაინული ქოხის (ხატა)
 ყაიდაზე აშენებულ დიდ ფიცრულ
 სახლში სადილზე მიგვიწვიეს. აქ
 ფაცხარესტორანს ნატალკა ჰქვია,
 კოტლიარევსკის ერთი ლიტერა-
 ტურული პერსონაჟის სახელი.

გულითადობა, გულუხვობა, გუ-
 ლწრფელობა, ძმობა და მეგობ-
 რობა. აი, რა შეიძლებოდა გეგრ-
 ძნო მაშინ ჩვენს ხელგაშლილ მა-
 სპინძლებთან.

კიევის ლამაზ პროსპექტებს
 ცაში აზიდული ცისფერი ბოძე-
 ბით ეჭირათ ქართულ და უკრაი-
 ნულ ენებზე დაწერილი მრავალი

ტრანსპარანტი, ყველგან ორი მოქმე რესპუბლიკის სახელმწიფო დროშები ფრიალებდა. მეორედღე, 10 მაისი, იყო დეკადის ოფიციალური გახსნის დღე.

დილიდან ჩვენი მეგობარი უკრაინელი კოლეგების თანხლებით ვეცნობით კიევის მშვენიერ ღირსშესანიშნავ ძეგლებს, ისტორიულ ადგილებს, მუზეუმებს. რადიო და ტელევიზია გამუდმებით გადასცემდა ქართული პოეზიის საუკეთესო ნიმუშებს. მიკროფონთან და ცისფერ ეკრანებზე ხშირად გამოდიოდნენ დეკადის მონაწილე ქართველი პოეტები.

დეკადა გაიხსნა კიევის ოქტომბრის სახელობის სასახლის დიდ დარბაზში. საღამოზე მოვიდნენ დედაქალაქის მშრომელთა და ინტელიგენციის საუკეთესო წარმომადგენლები, ხელოვნების და ლიტერატურის ყველაზე გამოჩენილი მოღვაწენი, რესპუბლიკის ხელმძღვანელები.

საღამო ოლეს გონჩარმა გახსნა, ხოლო შემდეგ გრიგოლ აბაშიძემ ჩვენი ორი ხალხისა და ორი ლიტერატურის ძმობის ტრადიციებზე ილაპარაკა. ამაღელვებელი სიტყვით გამოვიდა ცნობილი უკრაინელი პოეტი, რუსთაველის პრემიის ლაურეატი მიკოლა ბაჟანი.

საღამოზე გამოსული ქართველი პოეტების უმრავლესობა მშობლიურ ენაზე კითხულობდა ლექსს, მაგრამ დარბაზი ხმაგემენდილი გვისმენდა და ჩვენი

ქართული სიტყვის ცოცხალ მუსიკას ოვაციით ხვდებოდა.

კონცერტის შემდეგ ჩემთან მოვიდა ვიტალი კოროტიჩი და მთხოვა, ამაღამ მასთან მივსულიყავი სახლში, სადაც აგრეთვე იქნებოდნენ ჯანსუღ ჩარკვიანი და ძმები ჭილაძეები. ვიტალიმ ჩემი ლექსებიც თარგმნა უკრაინულად და გუშინ „ლიტერატურნი უკრაინაში“ დაიბეჭდა. ვიტალი კოროტიჩი ახალი უკრაინული პოეზიის საუკეთესო წარმომადგენელია.

ღრმა ლირიზმით, ფილოსოფიური გააზრებით და მწვავე სოციალური მოტივებით აღსავსე მისი ლექსები ადვილად პოულობენ ადგილს მკითხველის გულში.

ვიტალი ყოველ წუთს ჩვენს ვარშემო ტრიალებს, გველოლიავენ, გვეფერება, გვიღიმის, კიდეც მოვემზადეთ ჩვენ მასთან წასასვლელად, მაგრამ თურმე იმ საღამოსაც დიდი ბანკეტი გველოდა,

ამიტომ არ გაგვიშვეს. თუმცა შემდეგ, გვიან ღამით, ჩვენ მაინც შევიკრიბენით კოროტიჩის ოჯახში, სადაც თითქმის მთელი ღამე გველოდნენ კეთილი და გულუხვი დიასახლისები.

ეს მართლაც გულწრფელი სიყვარულით და სიხარულით აღსავსე პოეტური ღაშე იყო. ერთმანეთს ვუკითხავდით ჩვენსა და სხვის ლექსებს და ვმსჯელობდით პოეტისა და პოეზიის დანიშნულებაზე დღეს. შიგადაშიგ ვისმენდით უკრაინული ხალხური მუსიკის საოცარ ნიმუშებს, რომლის

ჩანაწერები ფაქიზად აქვს ვიტა-
ლის შენახული.

თითქმის შემოთენებულზე და-
ვიშალენით, ყველანი ჩვენს გასა-
ცილებლად გამოვიდნენ გარეთ.

მწვანეში ჩაფლული კიევი
კიდევ უფრო ლამაზია გარიე-
რაჟზე. ჩვენ შუა ქუჩაში მივაბი-
ჯებდით და მთელი ღამის გული-
თადი მუსაიფით გაუმაძღარო მა-
ინც გვიჭირდა ერთმანეთისაგან
განშორება.

დილის ათ საათზე დნებრის ნა-
პირზე, სანაოსნო ვაგზალთან შე-
ვიკრიბენით. ჩვენი მარშრუტი ქ.
კანევისაკენ მიდიოდა.

მშვენიერმა წყალქვეშა ფრთი-
ანმა „რაკეტამ“ დნებრის დინების
მიმართულებით გაგვაქანა. კანევ-
ში დიდი კობზარის საფლავი და
ძეგლი უნდა მოგვეჩვენებინა და
ქართველი ხალხის სახელით პატი-
ვი გვეცა უკვდავი ტარას შევჩენ-
კოს ხსოვნისათვის.

შეიძლება აქ არც იყოს საჭირო
დეტალებზე ლაპარაკი, მაგრამ
ჩვენს უკრაინელ მასპინძლებს
ისე ზედმიწევნით, ისეთი ყურად-
ღებით, სიფაქიზით, ყოველივეს
გათვალისწინებით მოეწყოთ ჩვე-
ნი დელეგაციის მიღება, ისეთი
ორგანიზებულობა ეტყობოდა ყვე-
ლაფერს, რომ არ შეიძლება ზოგი
რამ არ აღვნიშნო.

თვით იმ კატერშიაც იგრძნობო-
და კეთილი გულითადობით გამთ-
ბარი ატმოსფერო. დამხვდურნი
ცოცხალ ყვავილებს გვაჩეჩებდ-
ნენ, ადგილებზე გვიწვევდნენ. იქ-

ვე პატარა ბუფეტი გაშლილ სუფ-
რისკენ გვპატიებდა. ყველაფე-
რი უფასო იყო. მაგრამ სასმელ-
საჭმელისათვის აღარავის გცალა-
წარმტაცი მწვანე ნაპირები დი-
დებული დნებრისა, მისი უსას-
რულო ჰორიზონტები, მისი მიმ-
ზიდველი პეიზაჟები მაღლა აზი-
დული ყორღანებით თვითეთლ
ჩვენგანს იპყრობდა.

კანევის მთელი მოსახლეობა ნა-
პირზე გამოსული დაგვხვდა. ერო-
ვნულ ტანსაცმელში გამოწყობი-
ლი ქალიშვილები ყვავილებს
გვაწვდიან და თავიანთ ახალგაზ-
რდა ქალაქს სახელდახელოდ გვა-
ცნობენ.

ასე მივუახლოვდით მაღალ გო-
რაკს, რომლის ზემოთ დიდებუ-
ლად გადმომდგარა ცადაზიდული
ბრინჯაოს კობზარი.

„როცა მოვკვდე, იქ დამმარხეთ,
სად ყორღანი ატანილა,
საყვარელი უკრაინა

ტრამალებით გადაშლილა.“

თვითონ შევჩენკოს ანდერძის
მიხედვით, აქ, მაღალ ყორღანზე,
დნებრის პირას დაუმარხიათ უკ-
რაინელი ხალხის დიდი მომღერა-
ლი, მებრძოლი და მოაზროვნე
ტარას შევჩენკო.

გრანდიოზულ მიტინგზე, რო-
მელიც კობზარის ძეგლის წინ გა-
იმართა სახელდახელოდ, ამაღე-
ლვებლად გამოვიდნენ ბესარიონ
ჟღენტი და ოლეს გონჩარი. იქ,
შევჩენკოს უწმინდეს ადგილზე,
ქართველმა მწერლებმა მიწაში
ჩარგეს მეგობრობის მრავალი ხე-
სალამოს კიევში დავბრუნდით.

თორმეტ მაისს კი ადრე დილიდან ავტომანქანებით ყოველი ქართველისათვის ძვირფასი მირგოროდისაკენ დავიძარიტ.

მე მივალა ბაჟანთან და კარლო კალაძესთან ერთად მოვხვდი მანქანაში. შვიდსაათიანი მომჩანცველი გზა არც კი მიგრძენია, ისე საინეტრესო იყო ამ შესანიშნავ საზოგადოებაში ყოფნა.

როგორც კი კიევიდან გამოვედი, ბაჟანი ყოველი ახალი დასახლებული პუნქტისა თუ გზაჯვარედინის დანახვისთანავე იხსენებდა ომის მძვინვარე დღეებს. იხსენებდა მშობლიური კიევიდან უკან დახვევის, მტრის მიერ მისი დაკავების ტრაგიკულ წუთებს და იმ ბედნიერ განთიადს, როცა დაღლილ-დაქანცული, განაწამები უკრაინელი მეომრები, სხვა მოძმე ხალხთა შვილებთან ერთად, მშობლიურ დედაქალაქს უახლოვდებოდნენ.

— დანგრეულ და გარუჯულ კრემჩატიკზე რომ ვიდექი და მწუხარებით და სიხარულით გტிரოდი, შევნიშნე, ვიღაც სურათს მიღებდა, თუმცა ისიც იცრემლებოდა. ის იაშა დავიძბონი იყო, ფოტოკორესპონდენტი. ახლა იგი გაზეთ „რადიანსკი უკრაინაშია“, აი, იმ უკანა მანქანით ჩვენ მოგვყვება. — თქვა ბაჟანმა.

შემდეგ ბაჟანი დიდხანს გვიყვებოდა თავის პირველ ჩამოსვლას საქართველოში, მოგზაურობას მესხეთში და ვაჟას მთებში, ს. ჩიქოვანთან, გ. ლეონიძესთან,

ს. შანშიაშვილთან, შ. დადიანთან მეგობრობის ცალკეულ ეპიზოდებს.

მირგოროდი და ზუბოვკა ფეხზე დაგვხვდა. გეგონებოდა, საქართველოში ვარო. ყველა სახლზე, ქუჩების თავზე ქართული ტრანსპარანტები, საქართველოს სახელმწიფო დროშები, ქართული სიმღერები, ცეკვები, შეძახილებიც კი ქართულად.

გურამიშვილის საფლავზე ყვავილების ზვინი დაიდგა.

როგორ უვლიან უკრაინელები ამ წმინდა ადგილს, როგორ უყვართ ჩვენი დიდი პოეტის სახელი, როგორ უხარიათ ჩვენი ჩამოსვლა, როგორ გუთლიად, კმაყოფილებით და ღიმილით შემოგვცქერიან, როგორ გვგებვწვებიან უფრო მეტხანს დავრჩეთ აქ, მშვენიერი მირგოროდის მიწაზე, ვიყოთ ისე, როგორც საკუთარ სახლში.

სწორედ იმ დღეებში მირგოროდელებმა დაამთავრეს გურამიშვილის სახლ-მუზეუმის მშენებლობა, რომლის გახსნა ქართველ მწერალთა ჩამოსვლას დაემთხვა. ქუჩა, მოედანი, მახლობელი ეზოები და სახურავებიც კი ხალხით გაჭედილი იყო. მიტინგზე დიდებული სიტყვები წარმოითქვა. დაძაბულად უსმენდნენ უკრაინის მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილეს ამხ. პ. ტ. ტრონკოს, ოლეს გონჩარს, ბესარიონ ჟლენტს, იოსებ ნონეშვილს, მიკოლა ბაჟანს და სხვებს.

მუზეუმის ახალთახალი ლამაზი შენობის გვერდით ჯერ კიდევ ტი-

ლოჩამოფარებული იდგა ქართველი პოეტის დიდებული ფიგურა. ჩემს გვერდით კი — ახალგა-
ცნობილი ნიჭიერი ახალგაზრდა
სკულპტორი, გურამიშვილის ძეგ-
ლის ავტორი მიკოლა ობეზიუკი.

დამსწრეთა ტაშის გრილში
პოლტავის საოლქო აღმასკომის
თავმჯდომარე სტეფან ბოიკო
ხსნის ძეგლს. თვალწინ განათდა
მაღალი, ერთ მთლიან ქვაში გა-
მოთლილი ჩვენი საყვარელი პო-
ეტის სევდიანი, შთაგონებული და
ამაყი სახე. უსაზღვრო სიდიადისა
და უკვდავების შარავანდედი
შუქად იღვრება ირგვლივ. უკრა-
ინულ მიწაზე დაკრეფილი მაისის
ყვავილები ქართველმა პოეტებ-
მა დავითის ფერხთით, ნელდ მი-
წაზე დააწყვეს.

ჩვენ აღტაცებულნი და მაღლი-
ერნი ვეხვევით ძეგლის ავტო-
რებს სკულპტორ ობეზიუკს, არ-
ქიტექტორ ნიმენკოს და ინჟინერ
ჟიგულინს.

ცოტა ხანში, იქვე ახლოს, საზეი-
მოდ ისხნება აგრეთვე გურამიშ-
ვილის სახლ-მუზეუმი, რომლის
შესასვლელთან უკრაინულის გვე-
რდით ლამაზი ქართული ასოებით
წერია „უკრაინის სსრ კულტუ-
რის სამინისტრო. დავით გურა-
მიშვილის ლიტერატურულ-მემო-
რიალური მუზეუმი. მირგორო-
დი.“

მუზეუმის დირექტორი, პოლ-
ტაველი პოეტი ოლეს იურენკო
გვიწვევს, რათა დავათვალიეროთ
ექსპონატები და შთაბეჭდილება-
თა წიგნში გურამიშვილის მშობ-

ლიურ ენაზე ჩავეწროთ პირველი
სიტყვები.

შემდეგ სამახსოვრო სურათის
გადასაღებად გვიწვევენ გურამიშ-
ვილის ძეგლთან. ყველა ცდილობს
დიდი ქართველი პოეტის ახლად-
გახსნილი ძეგლის გვერდით, ცნო-
ბილ ქართველ თანამედროვე მწე-
რლებთან ერთად აღიბეჭდოს ფო-
ტოზე.

დიდი სახალხო ზეიმი მირგო-
როდში გვიან საღამომდე გაგრ-
ძელდა. ქალაქის ქუჩებში მთელი
ღღე არ ცხრებოდა ქართული
სიმღერები. ის ღამე მირგოროდში
გავათიეთ, ხოლო დილით, ცამეტ
მაისს, კრემენჩუგისაკენ გავემგ-
ზავრეთ.

უკრაინის ბარაქიანი მინდვრები
თვალწარმოცად გადამწვანებუ-
ლია წამოფოფრილი ჯეჯილებით.
ჰყვავის ვაშლის, ნუშის, ალუბ-
ლის ბაღები. გზებზე, სოფლებში,
ქალაქებში ყველგან, ყველგან
ადამიანები გარეთ გამოსულან, სა-
ხელდახელოდ დაუკრეფიათ ყვა-
ვილები და საქართველოდან ჩა-
მოსულ მეგობრებს ხვდებიან.

ყველგან შეჩერება და სათანა-
დო თავაზიანი მისალმება თუ მა-
დლობის გადახდა შეუძლებელიც
კია. ამიტომ ჩვენთან შესახვედ-
რად გზებზე გამოსულ მშრომელ-
თა ჯგუფებს ზოგჯერ მხოლოდ მა-
ნქანათა სარკმლებიდან ხელის-
ქნევით ვესალმებით და ვემშვი-
დობებით.

კრემენჩუგის ხელოვნური ზღვა
მართლაც ზღვაა. თვალუწვდენე-
ლი სივრცე წყალს დაუფარავს.

იმ დღეს საკმაოდ ძლიერი ქარი იყო და აქოჩრილი ზვირთები ჯერ კიდევ მოუხილავ ნაპირებს ასკდებოდა, მაგრამ ღელვისა და სიცივის მიუხედავად ზოგიერთები მაინც გადაეშენენ საბანაოდ.

შემდეგ ჩერკასკის ოლქში, ჩიგირინის მთაზე, სადაც ბოგდან ხმელნიცკის გრანდიოზული ძეგლი დგას, ჩვენ შევხვდით მშრომელთა მრავალათასიან წარმომადგენელთ.

აი აქედან, ამ მთიდან გასცქეროდა მშობლიურ ველ-მინდვრებს, აი აქედან ხელმძღვანელობდა უკრაინელი ხალხის დიდი წინამძღოლი და გმირი ბოგდანი ბრძოლებს დამპყრობთა წინააღმდეგ.

ხმელნიცკის ძეგლთან ჩვენი გულითადი შეხვედრა თანდათან მიტინგში გადაიზარდა. ოლქის ხალხური შემოქმედების წარმომადგენლები მშვენიერი სიმღერებით გვიმასპინძლდებოდნენ. რადიო კი, რომელიც იქვე ჩიგირინის მთაზე გაგვიმართეს, უკრაინული გულუხვობის კიდევ ერთი დემონსტრაცია იყო. აქ მრავალი გულწრფელი და ამაღელვებელი სიტყვა ითქვა ჩვენი ძმობისა და ურღვევი ერთიანობის შესახებ.

ამაღელვებელი იყო და არასოდეს დამავიწყდება გერმანელ ფაშისტთა წინააღმდეგ ცნობილ კორშუნ-შევჩენკოვსკის ბრძოლების ამსახველი მუზეუმის დათვალიერება. უკვდავ გმირთა შორის მრავლად არიან ჩვენი თანამემამულეები. ამ ბრძოლაში 55 ათასი

ფაშისტი დაღუპულა, ხოლო 18 ათასი ტყვედ ჩავარდნილა. ყოველი ექსპონატი პირდაპირ ბრძოლის ველიდან წამოღებულია და იგი თითქოს ცოცხლად ინახავს იმ საშინელ სამკვდრო-სასიცოცხლო შეტაკებათა მძიმე წუთებს. აქაა ფაშისტი უმაღლეს ოფიცერთა მუნდირები, ორდენები, ყველა სახის იარაღები. აქაა წერილებიც კი, რომელთა გაგზავნა ფაშისტ ჯარისკაცებს ვერ მოუხწრიათ სახლში და რომლებშიც აღწერილია აქაური ბრძოლების საშინელი სურათები.

შეზინდებისას, როცა მზე ყორანების გადაღმა შეშავებული ჭეჭილებიანი ჰორიზონტის იქით წითლად იღვენთებოდა, ჩვენ ფიცრით აშენებულ ულამაზეს „ქარის წისქვილში“ მიგვიწვიეს. ასე ეწოდება რესტორანს, რომელიც მდინარის პირზე წამოჭიმულა და უკრაინული ხალხური არქიტექტურის წარმტაცი მოტივებით არის შემკული.

ლამით ისევ კიევში დავბრუნდით, ხოლო მეორე დღეს ქართველ მწერალთა ოთხი მცირე ჯგუფი გამოჩენილი უკრაინელი მანამოკალმეების მასპინძლობა და წინამძღოლობით ქვეყნის ოთხი მხრისაკენ გაემართა.

მე დასავლეთ ჯგუფში მოვხვდი. ჩვენი დანიშნულების ადგილები იყო ლვოვის და იმიერკარპატიების ოლქები. ამ ჯგუფში წამოვიდნენ კონსტანტინე ლორთქიფანიძე, ბესარიონ ქლენტი, კარლო კა-

ლაძე, მარიკა ბარათაშვილი, ნოდარ გურუშვიდი, გიორგი მარგველაშვილი, ნიკოლოზ მიქავა, ხოლო უკრაინელთაგან ჩვენ გვიძღოდა მწერალთა კავშირის თავმჯდომარის პირველი მოადგილე, ცნობილი მწერალი იური ზბანაცი.

დილის ღვოვი გაზაფხულის მზით აკაშკაშებული შეგვხვდა. მაგრამ ყველაზე დიდი სილამაზე იმ ადამიანთა წრფელ ღიმილში ჩანდა, რომლებიც ჩვენ გვხვდებოდნენ.

ღვოვი უმდიდრესი ქალაქია თავისი ისტორიული ძეგლებით, მუზეუმებით, უმაღლესი სასწავლებლებით. დღის სამ საათზე დიდი შეხვედრა გველოდა უკრაინის ერთ-ერთ უძველეს ღვოვის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. სააქტო დარბაზი პირთამდე სავსე დაგვხვდა. ბევრი ფეხზე იდგა.

თვითნებური ჩვენგანის გამოსვლა დაუსრულებელ ტაშსა და აღტაცების შეძახილებს იწვევდა. ეს იყო ორი მეგობარი საბჭოთა ხალხის ძმობისა და სიყვარულის, ურთიერთპატივისცემის უმაღლესი გამოხატულება.

საერთოდ, უნდა ვთქვა: მიუხედავად უცხოეთშიც და ჩვენს ქვეყანაშიაც მრავალი მოგზაურობისა, მე ჯერ არსად არ მინახავს სხვა ერის შვილთა მიერ ესოდენი სიყვარულის, გულწრფელი აღტაცების და უსაზღვრო პატივისცემის გამოხატულება საქართველოს და ქართველი კაცის მიმართ, რო-

გორიც უკრაინის მიწაზე ვიხილე. ღვოვმა ხომ ყველას გადააჭარბა წუთიც არ გვრჩებოდა მოსასვენებლად თუ სათქმელი სიტყვას მოსაფიქრებლად. გვეხვეოდნენ, გვკოცნიდნენ, ავტოგრაფებს გვთხოვდნენ, საჩუქრებს ხელში გვაჩეხებდნენ, გვეცნობოდნენ, მისამართებს გვიცვლიდნენ.

სალამოს ღვოვის ტელევიზიის სტუდიაში ისე მიგვიყვანეს, არც კი ვიცოდით, რომ პირდაპირ დაწყებულ პროგრამაში ჩავერთეთ. არც კი გაგვაფრთხილეს წინასწარ, რომ რაიმე მოგვეფიქრებინა და მომზადებული წარმდგარიყავით მაყურებლის წინაშე. ასე სტიქიურად მოხდა ყველაფერი.

უეცრად დიქტორმა გამოაცხადა: ძვირფასო ტელემაყურებლებო, აი ჩვენს სტუდიაში შემოდინ ჩვენი ძვირფასი და საყვარელი სტუმრები, ქართველი მწერლები. მოუსმინეთ მათ.

ჩვენი გამოსვლა, როგორც შემდეგ გვითხრეს, უფრო უშუალო, დამაჯერებელი და საინტერესო გამოდგა.

როგორც მახსოვს, მე ასე დავიწყე ჩემი გამოსვლა: კარპატების მხარეში ყოფნა ჩემთვის განსაკუთრებით ახლობელი და ბევრისათქმელია. ისევე, როგორც ეს მხარე დედა-უკრაინისაგან, საქართველოსაგან დიდხანს მოწყვეტილი იყო ჩემი აჭარა. თქვენი მხარე ისევე უძველესი, ულამაზესი და განუყოფელია უკრაინისათვის, როგორც აჭარა საქართველოსათვის. ამიტომ აქ მე მინდა

წავიკითხო ლექსი აჭარაზე. ვიცი, იგი გასაგები და ახლობელი იქნება თქვენი მხარისათვისაც...

მეორე დღით დიდების მაღლობზე ავედით. იქ სამამულო ომში დაღუპულთა შესანიშნავად მოწყობილი საფლავებია. მათ შორის გვარდიის პოლკოვნიკი მალრაძე მარხია. მე და ნოდარ გურეშიძეს დელეგაციის სახელით ჩვენი გმირი თანამემამულის საფლავთან მიგვაქვს ცოცხალი ყვავილების დიდი გვირგვინი. ასე ისურვეს ჩვენმა მასპინძლებმა.

ქალაქის ცენტრალური პარკი გვხიბლავს თავისი უსიერი ტევრებით, ღრმა ხეობებით, ძეგლებით, შადრევნებით, ბუნებრივობითა და მრავალფეროვნებით.

აი, ლვოვის მწერალთა ორგანიზაციის მდივანს, პოეტ ვლადისლავ ბრატუნს მივყავართ ტანაცრილ, უხვფოთლიან ლამაზ ხესთან, რომელსაც შევჩენკოს სახელი აქვს მიკუთვნილი.

ეს ხე ორენბურგის ოლქის იმ სოფლიდან გადმოურგავთ, სადაც მეფის ოხრანვის მიერ გადასახლებული, ბორკილდადებული კობზარი ატარებდა თავის პატიმრობის ყამს.

ლვოვის ყველა გაზეთი სავსეა ქართველ მწერალთა ნაწარმოებებით, სურათებით და ნარკვევებით საქართველოს შესახებ. ხოლო, როგორც წესი, ყოველი გაზეთის პირველი გვერდის სათაური ქართული შრიფტითაა აწყობილი, კუთხეში ჩვენი დეკადის ემ-

ბლემით — რუსთაველის პორტრეტით.

მღელვარე შეხვედრა ლვოვის კინესკოპების ქარხანაში. აქ მსოფლიოში ყველაზე მაღალხარისხოვანი შუშა მზადდება სატელევიზიო კინესკოპებისათვის. ვინახულებთ ქარხნის ლაბორატორიები, საამქროები, სამხატვრო განყოფილებები და გამოფენები. გვიჩვენეს ფერადი ტელეკინესკოპების წარმოების პროცესი. დასასრულ პატარა კლუბში სახელდახელო შეხვედრა გაიმართა. სცენის გასწვრივ გაეკრათ ქართულად დაწერილი წითელი ტრანსპარანტი: „მაგრად გეხვევით, ქართველო მეგობრებო!“

ქარხნის ადმინისტრაციის წარმომადგენლებმა სტუმრებს საჩუქრად დაგვირიგეს მინიატურული კინესკოპები, რომელიც ასანთის კოლოფისოდენაა, მაგრამ, „ცოცხალია“, ე. ი. გააჩნია ყველა ის დეტალი და მოწყობილობა, რაც ნამდვილ მოქმედ კინესკოპს ჭირდება. თუ ოსტატი შესაფერის ბატარიებზე პატარა ნათურებს მოარგებს, კინესკოპი იმუშავებს.

ნასადილევს ივანე ფრანკოს სახლ-მუზეუმში ვიყავით და რუსთაველის ქუჩაზე მდებარე ერთ ახალ ბიბლიოთეკაში დავესწარით ამ წიგნთსაცავისათვის დიდი ქართველი პოეტის აკაკი წერეთლის სახელის მიკუთვნების ცერემონიას.

— ამ ბიბლიოთეკისათვის აკაკის სახელის წოდება დიდი ხანია გადაწყვეტილია, მაგრამ ამის განხორციელება ქართველი მწერლების თანდასწრებით ორჯერ უფრო ღიდმნიშვნელოვანი იქნებოდა და ამიტომ თქვენს ჩამოსვლას დაველოდეთ, — განაცხადეს მასპინძლებმა.

დიდი მეგობრობის საღამო გაიმართა ფრანკოს სახელობის ოპერისა და ბალეტის თეატრში, რომლის ტრანსლაციას აწარმოებდა როგორც რადიო, ისე ტელევიზია. საგანგებოდ მომზადებულ კონცერტში უკრაინის ხელოვნების ოსტატებმა რამდენიმე ჩვენი სიმღერა ქართულ ენაზე შეასრულეს.

ლვოვიდან იმიერკარპატებისაკენ მიმავალი გზა ჯერ ვრცელ ველებს მიჰყვება, შემდეგ თანდათან მთის მდინარეს აედევნება და ხეობიდან ხეობაში შეგიყვანს. მთების, ხეობების, ჩანჩქერების ნახვამ არ შეიძლება ქართველის გული არ ააღელვოს. ასეთ გარემოში უფრო შინაურულად გრძნობ თქმის თავს და უფრო მშობლიურად გეჩვენება ირგვლივ ყველაფერი.

ჩვენი გზა სულ მაღლა და მაღლა მიიწევდა. ყოველ მოსახვევში მთის სოფლებიდან მოსულნი ყვავილებით და დროშებით ხელში იდგნენ და გველოდებოდნენ. თითო წუთით ვჩერდებოდით მათთან, მაგრამ ყველასთან ხელის ჩამორთმევასაც ვერ ვასწრებდით, ისევ წინ და წინ გვაჩქარებდნენ.

უღელტეხილამდე ცოტაღა და-

რჩა, როცა ხშირი, დაბურული ტყისაქენ გადავუხვიეთ, პატარა მთის მდინარე გადავედით და ბეჭობზე მდგარ ტყისმცველის სახლთან შევჩერდით.

აქ კარპატული მთის ლაზათით შემზადებული სადილი გველოდა. სუფრაზე მთავარი ადგილი იქაურმა კალმახმა დაიჭირა. დიდი თასებით მოიტანეს გამჭვირვალე მარისის თაფლი, რომელიც საოცრად სურნელოვანი და მშვენიერი გემოსი გამოდგა.

უღელტეხილზე იმიერკარპატების ოლქის წარმომადგენლები შეგვხვდნენ ტრადიციული პურ-მარილით და სახელდახელო ხალხმრავალი მიტინგიც გამართეს.

მთის გრილი და ძლიერი ქარი ტაშისკვრასავით ატკაცუნებდა ნაძვებზე გაჭიმულ ქართულ ტრანსპარანტებს.

ერთ მათგანზე წავიკითხე: „მშვენიერი საქართველოს მწერლებს მიესალმება უკრაინა“, ხოლო მეორეზე — „აქ, ამ სიმაღლეზე ჩვენ გულითადად მივესალმებით ქართველ ძმებს“.

მე და იური ზბანაცკი იმიერკარპატების საოლქო აღმასკომის თავმჯდომარის ვასილ პავლეს ქერუსინის მანქანაში მოვხვდით. დიდად გულთბილი, გულლია და მხიარული მოსაუბრე კაცი აღმოჩნდა ვასილ პავლეს ძე.

დაღმართებზე რომ დავეშვიტ, რუსინმა შორს, ბარში ტურიას ველი დაგვანახა, შემდეგ გაღმა გამოღმა შეფენილ უღრან ტყეებს მოავლო თვალი, ზბანაცკის

მხარზე ხელი დაჰკრა და სიღრმიდან ამოიხენწეშა:

— ეჰ, გახსოვს. იური, იმ ქედთან რომ ჩამომსხეს თვითმფრინავიდან. — იგონებდა თავის პარტიზანულ წარსულს ჩვენი მასპინძელი. მწერალი ზბანაცკიც ხომ ცნობილი პარტიზანია. იგი საბჭოთა კავშირის გმირია. რუსინი კი ომის დროს პარტიზანული შენაერთის მეთაური იყო, ხოლო როცა ჩვენი ჯარები კარპატებს დაეპატრონენ, იგი პოლკოვნიკის ჩინით მოქმედ არმიაში გადავიდა და მტერს პრალამდე სდია.

უეგოროდს ვუახლოვდებოდით. მინდვრებში თანდათან იმატა ვენახებმა. აგერ სახლის აივნებზე, როგორც ჩვენში, გასულა ვაზი, ეზოებიც ვაზით დაბურულია.

თავმჯდომარე კმაყოფილებით და სიამაყით გვიჩვენებს კოლმეურნეთა ახალ კოხტა სახლებს და ეზოებს. ეს ყველაფერი ომის შემდგომმა შრომამ შექმნაო, გვითხრა მან.

ქალაქში დაქანცულები ჩავედით, მაგრამ დრო აღარ იყო! უეგოროდის ერთ-ერთ დიდ დარბაზში შეკრებილი ხალხი გველოდებოდა და ჩვენც უმაღვე მეგობრობის საღამოზე წავედით.

დარბაზში ქართველი ჯარისკაცებიც ისხდნენ და ანთებული თვალებით შემოგვცქეროდნენ, ხოლო როცა ქართული ლექსები გაიგონეს, ცრემლს ვეღარ მაღავდნენ.

ამადელვებელი იყო საღამოზე უეგოროდის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტის დიმიტრი სინჯარაძის გამოსვლა. მისი დაც — ნუნუ სინჯარაძე ჩვენს გვერდით იჯდა. მათი მამა ირაკლი უეგოროდის განთავისუფლებისათვის ბრძოლაში დაიღუპა. გერმანელ ფაშისტებთან ერთ-ერთი შეტაკების დროს იგი ამ ქალაქის მისდგომებთან დაეცა და მთელი უეგოროდი ახლა სხვა გმირების გვერდით ქართველი სინჯარაძის საფლავს უვლის და ინახავს.

ამიტომ აქ დაცემული ქართველი მეომრის შვილებს კარლია შეხვდა უეგოროდი და მისი უმაღლესი სასწავლებლები.

საოქო კომიტეტის პირველი მდივანი იური ვასილის ძე ილნიცკი შვილებივით იხუტებდა დაძმას, ხოლო საღამოს, დელეგაციის პატივსაცემად გამართულ ვაზშმის დროს, დიმა და ნუნუ გვერდით დაისვა.

მეორე დღეს, ე. ი. დეკადის მეორე დღეს, ჩვიდმეტ მაისს, ჩვენი ჯგუფი კვლავ ორ ჯგუფად გაიყო და მთიან რაიონებისაკენ გაემართა.

მე, ნოდარ გურეშიძეს, მაყვალა მრევლიშვილს, გიორგი მარგველაშვილს და ნიკოლოზ მიქავას მუკაჩევო - სვალაივის მიმართულება გვერგო. ეს ორი რაიონი კარპატების ყველაზე მაღალი და ყველაზე ლამაზი მხარეა. რა გულით და რა სიხარულით შეხვდნენ საქართველოს წარგზავნილებს იმ მთების მცხოვრებნი!

ამის აღწერა ჩემს ძალას აღემატება.

პირდაპირ ვიტყვი, წარმოუდგენელი და განუმეორებელი რამ ხდებოდა: გზისპირებზე გამოსული მოღიმარი ადამიანები პირდაპირ გულში გვიკრავდნენ და საქართველოსადმი სიყვარულის გრძნობებს თითო-ოროლა სიტყვით გამოხატავდნენ.

ვიდრე მთებს შევუდგებოდით, ჩვენს თვალწინ ვენახოვანი მინდვრების ულამაზესი პანორამა გაიშალა. ერთ ადგილას ჩვენ უამრავი მანქანები, ხალხი, ახალშენებლობანი დავინახეთ. მაგრამ შენობები ჩვენი დროისას არა ჰგავდა. აქ თურმე საბჭოთა კავშირ-იტალიის კინოხელოვნების მუშაკები ერთობლივად იწყებენ მხატვრულ კინოსურათ „ვატერლოოს“ ბატალური სცენების გადაღებას.

მთიანი რაიონის სვალთვას მოსახლეობა გზებზე გამოსულიყო და დიდ ერთიან მდინარედ მწვანე ხეობისაკენ მიედინებოდა. იმ ხეობაში სვალთველებს ბუნებრივი ამფითეატრი მოეწყობოთ ძველ რომაულ ყაიდაზე. ჩვენ რომ მივედით, უკვე ადგილზე იყო დაახლოებით ხუთი ათასამდე კაცი. კარპატების მთების შემოზღუდულ, ცაცხვითა და თელებით დაბურულ მწვანე თეატრში ამ გრანდიოზული აუდიტორიის წინაშე წარვდექით ჩვენ — ქართული ლექსის მესვეურები. მღელვარებითა და სიამაყით წარმოუთქვამდით ყოველ სიტყვას ქარ-

თულად, რომელსაც ის მეგობარი მთები ბანს ეუბნებოდნენ.

მეზობელ მუჟახედოს რაიონის ტერიტორიაზე გადავედით მასპინძლები ზედ საზღვართან დაგვხვდნენ და პირდაპირ უფრო მაღლა, მთებში, სადაც კალმახების დიდი მეურნეობაა, იქ წაგვიყვანეს.

ტყეში, მდინარის პირას კოცონი გააჩაღეს, კალმახები და ბატკნის მწვადები შეწვეს და ქართულ ყაიდაზე დოქებში ჩასხმული ღვინით გაგვიმასპინძლდნენ. კარპატულმა თეთრი სუფრის ღვინომ, რომელსაც რამდენიმე ოქროს მედალი მოუპოვებია საერთაშორისო გამოფენებზე, საქართველოდან მოსული სტუმრების დიდი მოწონება დაიმსახურა, რაც უფრო მეტად ახარებდა მასპინძლებს.

უეგოროდში გვიან ღამით დავბრუნდით, დილით კი საოლქო კომიტეტის პირველმა მდივანმა მიღება გამართა და ქართველ მწერლებს სამახსოვრო საჩუქრები გადმოგვცა. მან მაღლობა გადაუხადა სტუმრებს, რომ საშუალება მისცეს მას შეძლებისდაგვარად მასპინძლობა გაეწია მსოფლიოში განთქმული სტუმართმოყვარე ქვეყნის — საქართველოს წარმოგზავნილებისათვის. ეს დიდი ბედნიერებაა ჩემთვისო, თქვა ამხანაგმა ილნიცკიმ.

შემდეგ ქალაქის დასათვალიერებლად წავედით. ჩვენ მიგვიწვიეს მიწისქვეშა. გვირაბ-რესტორანში, რომელიც შუა ქალაქში კლდეშია გამოჭრილი. რამდე-

ნიმე გრძელი მიწისქვეშა დარბაზი ერთ ცენტრალურ ჯვარედინ დერეფანში ერთიანდება. იგი უფრო მუხეუმს ჰგავს.

ღვინის კასრები, ქვევრები და ყველაფერი აქ გამოყენებულია კოლორიტისა და სილამაზის შესაქმნელად. საქართველო ღვინისა და პურმარილის განთქმული მხარეა, მაგრამ, როგორც კონსტანტინე ლორთქიფენიძემ გულისტყვილით აღიარა, ასეთი რამ ჯერჯერობით ვერ მოგვიწყვია. ერთ კუთხეში ჩვენთვის სახელდახელო სუფრა იყო გაშლილი. იქვე კლდის კედლებზე ყინულივით ცივი წყაროს ნაჟური წვეთავდა. ჩვენ ქართულად, თიხის ჯამებით დავლიეთ ჩვენი ძმა უკრაინის სადიდებელი, მადლობა გადავუხადეთ უეგოროდელებს და ცოტა ხანში აეროპორტისაკენ გავემგზავრეთ. ერთი საათის შემდეგ ჩვენმა თვითმფრინავმა კიევისაკენ აიღო კურსი.

თითოეული ჩვენგანი ალბათ თავისებურად აჯამებდა მიღებულ შთაბეჭდილებებს და საბოლოო დასკვნები გამოჰქონდა. თუმცა ასეთი დასკვნის გაკეთება უეცრად ძნელი საქმე იყო. მე ახლაც გაბრუებული ვარ უკრაინის იმ საოცარი და ბედნიერი დღეებით. ამიტომაც, რომ დინჯად, დაფიქრებით და მოთმენით ვერ აღვწერე ყველაფერი, რაც იმ ათი დღის მანძილზე თვალუწვდენელ უკრაინის მიწაზე ვნახე და ვიგრძენი.

კიევში დაბრუნებულები სასწრაფოდ უკრაინის ცენტრალურ

ტელევიზიაში მიგვიწვიეს და გვთხოვეს ამ გამოსამშვიდობებელ საღამოს რაიმე გვეთქვა მაყურებლისათვის. ცისფერ ეკრანზე ზედიზედ გამოდიოდნენ გ. აბაშიძე, კ. კალაძე, ხ. ბერულავა, ნ. გურეშიძე, გ. მარგველაშვილი, თ. ჭილაძე, კ. ლორთქიფანიძე, ი. ციციშვილი და თავიანთ ალტაცებას გამოთქვამდნენ, აგრეთვე ახალნაწარმოებებს კითხულობდნენ.

ჩემი მხრით მეც ვთქვი: „ჩემო ძვირფასო, საყვარელო და ლამაზო უკრაინავ, მოგესალმები! ერთადერთი სიტყვა, ქართული სიტყვა, რომლითაც ახლა შეიძლება მიახლოებით მაინც გამოვთქვა ჩემი გრძნობა შენდამი, ჩემო ძვირფასო უკრაინავ, არის სიტყვა გენაცვალე“.

შემდეგ წავიკითხე ლექსი „გენაცვალე“.

დასკვნითი საღამო შევჩენკოს სახელობის ოპერისა და ბალეტის თეატრში გაიმართა. საღამოზე მონაწილეობის მისაღებად საქართველოდან ბოლო დღეს ჩამოსულიყვნენ ირაკლი აბაშიძე და კონსტანტინე გამსახურდია.

ოთხმოც წელს მიახლოებული ჩვენი დიდი მწერალი კონსტანტინე გამსახურდია, მიუხედავად იმ ხანად ერთგვარი ფიზიკური სისუსტისა, მაინც ჩამოვიდა მოძვე უკრაინაში, რათა თავისი გულითადი სიტყვა ეთქვა ძველი და ახალი მეგობრებისათვის აქ, შევჩენკოსა და ფრანკოს მიწაზე.

კონსტანტინე ოდნავ შეგვიანებით შემოიყვანეს პრეზიდენტში.

მთელი დარბაზი ფეხზე წამოიჭრა და ოვაციამ იფეთქა. გაისმა შედახილები საქართველოსა და მისი მწერლობის, მისი მსცოვანი მესიტყვის გამსახურდიას სადღეგრძელოდ.

სამწუხაროდ, კონსტანტინემ ვერ შეძლო ტრიბუნასთან გასულიყო, ვერ შეძლო სიტყვა ხმამალა წარმოეთქვა. იგი მხოლოდ ადგილიდან კოცნას უგზავნიდა დამსწრეთ მადლობისა და სიყვარულის ნიშნად.

მეორე დღეს უკრაინის მწერალთა კავშირის საზეიმო პლენუმი გაიმართა. ქართველი და უკრაინელი თანამოკალმეები ერთმანეთს ეცილებოდნენ ორატორობაში. მთავარი ერთი იყო: გაძლიერდეს შემოქმედებითი თანამშრომლობა. გადაწყდა, მომზადდეს და გამოიცეს კრებული, რომელშიც დაწვრილებით აისახება უკრაინაში ქართული ლიტერატურის დეკადის ყოველი დღე, უფრო გაცხოველდეს ურთიერთ-

თარგმნა და გამოცემა უკეთესი კლასიკური თუ დღევანდელი მხატვრული ნაწარმოებისა.

წინა დღეს უკვე გამოქვეყნებული იყო უკრაინის სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის ბრძანებულება ქართული დეკადის მონაწილეთა საპატიო სიგელებით დაჯილდოების შესახებ. სიგელების გადასაცემად უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმში შედვა ჩვენი მიღება.

იმავე დღეს დელეგაციის მეტი ნაწილი შინ დაბრუნდა.

მე ახლა სიამოვნებით ვიგონებ უკრაინაში გატარებულ ათ დღეს, ქართული ლიტერატურის დეკადის იმ ისტორიულ ათ დღეს და მემამყება, რომ მისი ერთი მონაწილე მეც ვიყავი. მიხარია, რომ ბედნიერება მქონდა საქართველოსთან სამარადეამოდ შედუღებებული მხარის აჭარის სახელით, იქ, უკრაინის სტუმართმოყვარე და მეგობრულ მიწაზე, სახელოვანი ქართველი მწერლების გვერდით, ჩემი ხმაც გაისმოდა.

მომთაქმე

პოეტი და მთარგმნელი

პოეტი და მთარგმნელი — ჩვეულებრივ ასე ახასიათებენ გიორგი სალუქვაძეს. ამით მარტო იმის თქმა კი არ სურთ, რომ იგი ორიგინალურ ლექსებსაც წერს და რუსი თუ სხვა ეროვნების მწერალთა თხზულებებსაც თარგმნის. თარგმნით სხვებიც თარგმნიან და საკუთარ ლექსებსაც წერენ. საქმე ის არის, რომ თარგმანებს გიორგი სალუქვაძის შემოქმედებაში იმდენად თვალსაჩინო ადგილი უკავია, მის პიროვნებაში ისე შეესისხლხორცნენ ერთმანეთს პოეტი და მთარგმნელი, რომ ძნელი სათქმელიც კი არის — როგორ უფრო იცნობს მკითხველი მას, როგორც ორიგინალურ შემოქმედს თუ როგორც მთარგმნელს. ერთ-ერთ გამოუქვეყნებელ „ავტობიოგრაფიაში“ პოეტიც აღიარებს: „ახლა აღარ ვიცი, რას უფრო მეტი დრო და ენერგია მოვანდომე, თარგმანებს თუ ორიგინალურ შემოქმედებას“.

ასეა თუ ისე, ერთი რამ ცხადია: თარგმანი გიორგი სალუქვა-

ძისათვის ე. წ. „შემოქმედებითი შესვენების“ პერიოდის ამოსავსები საქმიანობა კი არა, თვით შემოქმედებაა, მისი ლიტერატურული მოღვაწეობის ორგანული შემადგენელი ნაწილია, ურომლისოდაც იგი ბევრს დაკარგავდა და მაინც, მთავარი და განმსაზღვრელი მის მოღვაწეობაში ორიგინალური ლექსებია, ის ლირიკული გმირი, რომელიც ჯერ კიდევ სიჭაბუკეში შექმნა და მრავალი წლის მანძილზე სრულყოფდა, სულ უფრო მკაფიოდ გამოხატავდა, ვიდრე ახლანდელი სახე არ მისცა.

გიორგი სალუქვაძის პირველი ორიგინალური ლექსი „გაზაფხულის დილა“ 1937 წელს დაიბეჭდა აღმნახ „სტალინურ თაობაში“. ეს იყო პატარა პოეტური სურათი, რომელშიც თითქოს სავსებით მოულოდნელად იჭრებოდა საზოგადოებრივი მოტივი. მართალია, ამ მოტივს ლექსში არ ეკავა წამყვანი ადგილი, მაგრამ არც ჩართულის, მოტმასნილის

შთაბეჭდილებას ტოვებდა, პირიქით, იგი ორგანულად ერწყმოდა სურათს და არსებითად განსაზღვრავდა მის იდეურ შინაარსს.

წერის ეს მანერა გიორგი სალუქვაძემ შემდეგ უფრო დახვეწა, სრულყო და იგი მისი პოეტური სტილის ერთი უმთავრესი თავისებურება გახდა. თავის საუკეთესო ლექსებში პოეტი აშკარად ერიდება სათქმელის უშუალოდ, პირდაპირ გადმოცემას. იგი ხატავს სურათს, გვიყვება ამბავს და იდეას ამ სურათში, ამ ამბავში აქსოვს. სხვანაირად რომ ვთქვათ, სათქმელი ქვეტექსტში გადააქვს, ამავე დროს არც სურათი, არც ამბავი არ შეიცავს რაიმე განსაკუთრებულს, უჩვეულოს, ხშირად იგი სავსებით ჩვეულებრივი და ყოველდღიურია.

თემის გადაწყვეტის, წერის ასეთმა მანერამ ბევრი უსიამოვნება განაცდივინა გიორგი სალუქვაძეს. რაკი პოეტს ნაკლებად იზიდავდა მასშტაბური თემები და ხაზგასმული პუბლიცისტიკა, ამჯობინებდა „უმნიშვნელო“ ყოფითი მოვლენების აქცენტირებას და განსაკუთრებულ როლს ანიჭებდა ქვეტექსტს, ზოგ ვინმეს ეს უქმნიდა შთაბეჭდილებას, თითქოს მის ლექსებს აკლდა მოქალაქეობრივი ელერადობა, პოლიტიკური აქტუალობა. ამას ემატებოდა პოეტის „ზედმეტი“ გატაცება ინტიმურ-სატრფიალო მოტივებით და ზოგიერთი კრიტიკოსი, სოციოლოგიური სქემე-

ბით რომ აზროვნებდა, გ. სალუქვაძეს უსაყვედურებდა „წმინდა ხელოვნებისაკენ“ მიდრეკილებას, თანამედროვეობის აქტუალური პრობლემებისაგან, ხალხის ცხოვრებისაგან განდგომას.

ნამდვილად კი, რა თქმა უნდა, ასე არ იყო და არ არის.

ყველაზე უკეთ ეს ჩანს პოეტის პატრიოტულ ლექსებში. მისი პატრიოტიზმი სათავეს იღებს გურიის პატარა სოფლებში — ნაკადულსა თუ საჭამიასერში, სადაც ფეხი აუდგამს და ბავშვობა გაუტარებია. „სოფელს, ჩემს საყვარელ დედულეს ნაკადული ჰქვია. ქვეყნად ამაზე ლამაზი სოფელი არ მეგულება. თუ რამ შთაგონება მქონია, მისი შთაგონებულია“, წერს გიორგი სალუქვაძე „ავტობიოგრაფიაში“ და იქვე შენიშნავს: „ის კარმიდამო და ხევისწყალი (მდინარის სახელია — შ. ქ.) ღრმად ჩამებეჭდა გონებაში და ლექსებში პეიზაჟების ხატვისას მუდამ თვალწინ მედგა“.

ისევ გადახუჭუნდენ
საჭამიას სერები,
ისევ გაცოცხლებულან
გაზაფხულის ფერებით,
მუკას თეთრი ხბოვები
ისევ ისე შვენიან,
წიფლის ტოტი ორდობეს
ისევ გადმოფენია.
გაუშლიათ ბაბილო
ჩხავერსა და საფერავს.
ისევ მომნატრებია
ხევისწყალზე ჩარბენა.

ძალიან ნაცნობი გრძნობაა. იგი, ალბათ, ყველას განუცდია. ვინც კი მშობლიურ ადგილებს მოსცილებია და მათი მოგონება-

და შერჩენია. სოფლის ორღობე
თუ ქალაქის პროსპექტი, სადაც
გვიცხოვრია და აღვზრდილვართ,
თითქოს ჩვენი სულის, ჩვენი
სხეულის, მთელი არსების ნაწი-
ლი ხდება და, როცა დავმორღე-
ბით, ასე გვგონია, რაღაც დავვა-
კლდა, რაღაც ძვირფასი და აუნა-
ზღაურებელი დავკარგეთ. ამიტო-
მაც ასე ძლიერად იგრძნობა პო-
ეტის ლექსში ჩუმი ნაღველი,
უჩინარი სევდა.

ყველაფერი ეს ანაზღად შეიძ-
ლება ძლიერ ვიწრო, შეზღუდუ-
ლი კუთხური პატრიოტიზმის გა-
მოვლინებად მოგვეჩვენოს, მაგ-
რამ არ უნდა დავივიწყოთ, რომ
ყოველგვარი პატრიოტიზმი მშო-
ბლიური ადგილების სიყვარუ-
ლით იწყება და თანდათან, პირო-
ვნების განვითარების კვალობაზე
იქცევა სამშობლოს, ბოლოს კი
მთელი კაცობრიობის სიყვარუ-
ლად. ის გრძნობა, პოეტმა რომ
გაგვიზიარა, პატრიოტიზმის საწყ-
ისი ფორმაა, მისი პირველსახეა.
იგი თანდათან ფართოვდება, ვი-
თარდება, ხდება შეგნებული და
გრძნობიდან მაღლდება იდეამდე.

იდეამდე გრძნობის ამაღლების
ეს პროცესი საკმაოდ სისრულით
ჩანს გიორგი სალუქვაძის პოეზი-
აში. პირველი ნაბიჯი ამ გზაზე
უკვე მთელი გურიის სიყვარუ-
ლია („გურიაში“) და არა მარტო
მამულ-დედუღეთისა, შემდეგ კი
მთელი საქართველოსი, მთელი
ჩვენი დიადი სამშობლოსი. დამა-
ხასიათებელია, რომ კრიტიკოსმა
სიმონ არველაძემ ერთ-ერთ რე-

ცენზიაში გიორგი სალუქვაძის
ლექსებს უწოდა „სიმღერები გა-
ნახლებულ ზღვისპირეთზე“ და
ხაზგასმით აღნიშნა. მისი პოეზიის
უმჭიდროესი კავშირი აჭარის
სინამდვილესთან. „აჭარის ბუნე-
ბა, განახლებული ზღვისპირეთი
და ადამიანი, რომელიც ახალ
ცხოვრებას აშენებს და ალამა-
ზებს, — წერდა კრიტიკოსი, —
აი რა არის გ. სალუქვაძის სიმღე-
რის საგანი, მისი პოეზიის ლაიტ-
მოტივი“.

აჭარას გიორგი სალუქვაძის
პოეზიაში მართლაც ერთი უთ-
ვალსაჩინოესი ადგილი უკავია.
პოეტმა საქართველოს ამ უტურ-
ფესი კუთხის გულწრფელი სიყვა-
რულით შთაგონებული არაერთი
ლექსი შექმნა. ამ ლექსებში სხვა
პოეტებისაგან განსხვავებით იგი
ნაკლებ ყურადღებას უთმობს
მხარის წარსულს. გ. სალუქვაძე
თანამედროვე, განახლებული აჭა-
რის მომღერალია და, თუ ზოგჯერ
ისტორიას გაიხსენებს, მხოლოდ
იმიტომ, რომ ხაზი გაუსვას სიკე-
თის დღევგრძელობას, ბოროტე-
ბის ხანმოკლეობას. ისეთ ლექსებ-
შიც კი, როგორც არის „ტაძარ-
თა, ციხეთა ნანგრევით...“ მას წი-
ნა პლანზე გამოაქვს თანამედრო-
ვეობა, კმაყოფილებით წერს.
რომ „აღდგენილ სიცოცხლეს არ
უჩანს სასრული“ და აი ამ განახ-
ლებულ მხარეს, აღდგენილ სი-
ცოცხლეს რომ შეხარის, პოეტს
არა მარტო გრძნობა იპყრობს,
ფიქრებიც ეუფლება: რა ურ-
თიერთობაა წარსულსა და აწმ-

ყოს შორის, გადმოდის თუ არა წარსულიდან რაიმე თანამედროვეობაში, თუ წარსული ისევე უკვალოდ ქრება, როგორც ცვარი მზის სხივებში?

ჩვენ ყველას კარგად გვახსოვს ლაიბნიცის ცნობილი აფორიზმი: „აწმყო—წარსულის უარყოფელი, არის მშობელი მომავალისა“, რომელიც დიდმა ილიამ ებიგრაფად წარუძღვარა თავის ერთ-ერთ ლექსს. თუ ასეა, მაშინ აშკარაა, რომ აწმყო ერთსა და იმავე დროს წარსულის მომავალიც არის და მომავლის წარსულიც, ე. ი. არ არსებობს აწმყო, რომელიც წარსულს არ შეიცავდეს, და არ არსებობს მომავალი, რომელიც აწმყოდან (მომავლისათვის იგივე წარსულიდან) არ მომდინარეობდეს. მაშასადამე, წარსული მარტო გარდასული დრო კი არ არის, იგი კი არ კვდება, არამედ გადადის და მკვიდრდება აწმყოში (წარსულის მომავალში). აჭარის წარსულიც არ გამქრალა უკვალოდ, ისიც შემორჩა დღევანდელობას.

ტაძართა, ციხეთა ნანგრევით
შემოგვრჩა,
ტბელის და რუსთველის ქართული
შემოგვრჩა,
დამარხულ მარნით და საწნახლით
შემოგვრჩა
და იავნანათი შემოგვრჩა წარსული.

მომხდურმა მტერმა, დედა სა-ქართველოს რომ მოსწყვიტა აჭარა, შეძლო იავარეყო მისი მატერიალური კულტურის ძეგლები, აეჩეხა ვაზი და დაედუმებინა მარან-საწნახელი. ასე გაჩნდა ჩვენს მხარეში ნამონასტრევი და ნავე-

ნახარი. მაგრამ მტერმა ვერაფერი დააჯლო ხალხის სულს, ქართულ ეროვნულ სულს და იგი შემოგვრჩა „ტბელისა და რუსთველის ქართულით“, ქართველი დედის იავ-ნანათი. ერთხელ კიდევ ცხადი გახდა, რომ მარტო ხალხის სულია უკვდავი და მოუხელთებელი, მარტო ის არის დიადი და უძლეველი. თვით მატერიალური კულტურის ძეგლები, რომლებმაც დაკარგეს თავიანთი ნივთიერი ღირებულება, ხალხის სულიერი ძლიერების, სულიერი უკვდავების ცოცხალ მოწმედ და სიმბოლოდ იქცნენ და პოეტიკ უმღერის ხალხის სულს, უმღერის მის ძლიერებას გაოგნებული და მოხიბლული, მორწმუნე მლოცველის ექსტაზით:

მე მიყვარს
მიმოზის ახალი ყლორტები,
მე მიყვარს
აჭარის მოლურჯო კორდები,
მე მიყვარს
ჭოროხის ქვებიც და ლოდებიც,
მე მიყვარს
ზეცასთან მიდგმული ოდები.
შენ, სულო უდრეკო,
შენ გულო ზვიადო,
არასდროს, არასდროს მოკვდები!

აი ეს უდრეკი სულია, წარსულიდან რომ გადმოვიდა თანამედროვეობაში და ხალხის ყოველდღიურ საქმიანობაში სახიერდება. მართალია, დღეს ქართველს აღარ უხდება ხმლის მოქნევა, იგი მანქანას მართავს, აშენებს და გარდაქმნის ბუნებას, მაგრამ ესეც გმირულ სულს, უდრეკ სულს მოითხოვს. ამიტომაც წერს პოეტი ერთ-ერთ ლექსში („აგარა“):

„მკლავმაგარ ქართველს ახლა ამშვენებს სხვა გმირობა და სხვა სიმამაცე“. განსხვავება, მაშასადამე, დასაქმების ხასიათშია და არა თვით სულის თვისებაში ან მიზანში. მიზანი წინათაც სამშობლოს ბედნიერება იყო და ახლაც ის არის.

ხაზი უნდა გავუსვათ კიდევ ერთ, ჩვენი აზრით, საგულისხმო მომენტს. თუმცა ლექსი („ტაძართა, ციხეთა ნანგრევით“) თავიდან ბოლომდე გამსჭვალულია წარსულის სიყვარულით, პატრიოტული სიამაყით, ეს არ არის მისი აბსოლუტური, განურჩეველი სიყვარული. პოეტს წარსულში უყვარს მარტო ის, რაც ჯანსაღი და კეთილია, ხალხის ბედნიერებას ემსახურება, რაც მის უღრვე სულს და ეროვნულ ფსიქოლოგიას გამოხატავს, ე. ი. ყველაფერი ის, რაც წარსულიდან აწმყოში გადმოდის, თაობიდან თაობას გადაეცემა და ერთ რომელიმე დროს არ ეკუთვნის. სხვანაირად რომ ვთქვათ, პოეტს უყვარს აწმყოში გადმოსული წარსული, ჩვენი თანამედროვეობის ორგანულ ნაწილად რომ იქცა. მეორე მხრივ, თვით აწმყო პოეტს იმიტომაც უყვარს, რომ იგი თავის თავში შეიცავს წარსულს. აღადგენს და ავითარებს ყველაფერს, რაც კი მასში საუკეთესო. მარადიული იყო. ერთ-ერთ ლექსში („ავარა“) პოეტი წერდა: „აქ ნატაძრევის კედელს ვეყრდნობი, ახალი სოფლის სურათით ვტკბები“. აი ასე გამოხატა პოეტმა წა-

რსულისა და აწმყოს ორგანული კავშირი, მათი ურთიერთ გადმოლართვა.

სულ ახლახან გიორგი სალუქვაძემ გამოაქვეყნა ახალი ლექსი „ჩემი მიწა“. მისი თემა იგივეა, რაც ერთი ადრინდელი ლექსისა, „ვაზის ძირი დაილოცოს“. ორივე ლექსში პოეტი შეხარის ქართული ვაზის გაცოცხლებას, რაშიც იგი გარკვეულ სოციალურ-ეროვნულ აზრს ხედავს. ნავენახარზე ახალი ზვრების ყვავილობა მისთვის ეროვნული აღორძინების, ფსიქოლოგიური გადახალისების სიმბოლო და ყველაზე მკაფიო დადასტურებაა. მაგრამ რამდენი განსხვავებაა ამ ორ ლექსს შორის. თუ ადრინდელ ლექსში პუბლიცისტიკა ჭარბობდა, ვხვდებით სტერეოტიპულ „სამას წეწიწადს“, „ჩემი მიწა“ გვიზიდავს უშუალო პოეტური სურათით, დიდი შინაგანი სითბოთი, ადამიანურობით. ქართული ვაზი, გ. სალუქვაძის სიტყვით, ნაღვერდალია, ახალი დროის ღაღარში რომ ღვივის და ქართული სულის ძალას გამოხატავს.

მომივლია ჩემი მიწა, —
ცხრაჯერ ვიყავ ცხრა მთაში,
გაჟანია სიცხეში და
ქარბუქიან ზამთარში,
ნალევრდლები არ ჩამქარალა
ჩემი კერის ღაღარში.
შენ, კვამლივით ლურჯო ვაზო,
ათას გრივალს გადარჩი,
შენს ქართველურ საგლობელს

ვგლობ სხალთის ტაძარში
და ადგილის უკვდავ ღედას
თავს ჩავუდებ კალთაში.

განახლებული აჭარის საინტერესო სურათებია გიორგი სალუ-

ქვაძის ლექსებში „აგარა“, „ჩირუხიდან გოდერძამდე“, „განდაგანა“... მაგრამ საგანგებო ყურადღების ღირსია „სალამო გოგაძეებში“. გვგონია, რომ პოეტის არც ერთი სხვა ნაწარმოები ისე სრულად, რელიეფურად არ გადმოგვცემს თანამედროვე აჭარის სახეს, როგორც ეს პატარა სიუჟეტური ლექსი, რომელსაც ნამდვილი ამბავი, კონკრეტული ფაქტი დაედო საფუძვლად. ერთ-ერთ პოეზიის სადამოს ამ მაღალმთიან სოფელში სხვებთან ერთად დაესწრო ჩვილბავშვიანი ქალიც, რომელიც „სახლში რომ ვედარ დატოვა ბავშვი, სასოფლო კლუბში აკვნით მოვიდა“. ათობით წლის წინათ ერთი უცხოელი მოღვაწე გაოცებული წერდა, საბჭოთა კავშირში ისე უყვართ პოეზია, ლექსებს საათობით ისმენენო. რას იტყოდა, ნეტავ, ეს უცხოელი, გოგაძეების სასოფლო კლუბში რომ ეხილა ლექსების მოსასმენად მოსული აკვნიანი ქალი? მაგრამ უცხოელი უცხოელად, ჩვენ კი ამ ფაქტში თანამედროვე აჭარის სახეს, მისახალ ადამიანებს ვხედავთ, ადამიანებს. რომლებიც ხარბად ეწაფებიან ცოდნას, ხელოვნებას. ქართველი კაცი ოდითგანვე დიდად აფასებდა სწავლას, განათლებას. წინაპრებმა შესანიშნავი ანდაზაც დაგვიტოვეს: „უსწავლელი ქვაზე დაჯდა, და ქვას ქვა დაემატაო“. მაგრამ უბედურება ის იყო, რომ მასას საშუალება არ ჰქონდა ესწავლა და ახლა, როცა მის წინაშე

ფართო პერსპექტივები გადმოშალა, ყველანი მთელი მონდობით დაეწაფნენ ცოდნას, სულიერ საზრდოს. დღეს ყველამ იცის, მოწინავე რომ იყო, საქმეც სრულყოფილად უნდა იცოდე და სულიერი სიმდიდრეც გაგაჩნდეს. მთიელი ქალის საქციელი ამ შეგნების მკაფიო დემონსტრაციაა. იმის ნათელი დადასტურებაა, თუ როგორ ცდილობს თითოეული არ ჩამორჩეს დროს, ფეხდაფეხ მიჰყვას ცხოვრებას, თვითონაც ამაღლდეს და სამშობლოსაც არგოს. ლექსის დასკვნით სტროფებში პოეტი ხაზს უსვამს მთიელი ქალის ღრმა პატრიოტიზმს და წინა პლანზე გამოაქვს საზოგადოებრივი მოტივი:

ამ მთების მკვიდრო, ქართველო

დღევ,
მსურს შენს წინაშე თავი დავხარო,
შენი ნაწინა ხმატკბილად ჟღერდეს,
რომ საქართველოს გული ახაროს.
ცხრა შვილის ყოლა კვლავ გვეთქვას

კვანთით,
გვიზრდიდე მრავალ გაუკაცს საქებარს
ახალი სოფლის,
ახალი ქვეყნის

ახალი მიწის
ასაყვავებლად!

აჭარაზე გიორგი სალუქვაძეს ბევრი სხვა, მეტ-ნაკლებად კარგი ლექსი აქვს, მაგრამ ჩვენ მაინც მისი პოეზიის თემატიკური არეალისა და იდეური დიაპაზონის ერთგვარ შეზღუდვად მიგვაჩნია ვუწოდოთ მას „ზღვისპირეთის მომღერალი“. იგი მშობლიური მიწით საზრდოობს, მისი ჰაერით სუნთქავს, მაგრამ მაინც არ იკეტება ვიწრო ეთნიკურ ჩარჩოებში. მისი პატრიოტიზმი გაცილე-

ბით უფრო ფართოა და ღრმა, და მთელ ჩვენ დიად სამშობლოს, მთელ ჩვენს პლანეტას მოიცავს. იგი ორგანულად ერწყმის ხალხთა ძმობა-მეგობრობასა და პროლეტარულ ინტერნაციონალიზმს. ამით აიხსნება, რომ გ. სალუქვაძის ლექსებში აჭარა-გურიის გვერდით გვხვდება მოსკოვიც და ვარშავაც, ახლობელი აჭარის მთებიც და შორეული პოზნანის ველებიც.

რეცენზიაში „ლირიკული სიმღერები“ დოც. ალ. ჩავლეიშვილი გიორგი სალუქვაძის ერთი სხვა ლექსის გამო წერდა: „მშვიდობის... სიყვარული აქ პუბლიცისტურად კი არ არის გადმოცემული, არამედ ჩაქსოვილია სახეთა სისტემაში, აწყობილია რიტმულად და დამშვენებულია სხვა გამომსახველობითი საშუალებებით. იგი ევფონიურად ჟღერადი და სწორედ ეს უწყობს ხელს მკითხველზე მის მძლავრ იდეურ-ემოციურ ზემოქმედებას“. ¹ ვფიქრობთ, ასეთ დახასიათებას უპირველეს ყოვლისა და ყველაზე მეტად იმსახურებს „ომის ღრუბლები, ჩემი გოგონა და ალუბლები“. საქმე ის არის, რომ ეს უკანასკნელი ლექსი აგებულია ყოფით მასალაზე და უკვე ამით გამოირჩევა როგორც სხვა პოეტების, ისე თვით გ. სალუქვაძის ბევრი ლექსიდან. ჩვენ ზემოთ ვთქვით, რომ ხაზგასმული პუბლიცისტიკა ნაკლებად ემარჯება

პოეტს. იგი თავს ყოველმხრივ ლაღად გრძნობს, როცა გადმოცემს ლირიკული გმირის სულის მოძრაობას, შთაბეჭდილებას, რაც მასზე გარემოს, ამა თუ იმ მოვლენას, სხვა ადამიანს მოუხდენია. იგი ამჯობინებს გვიჩვენოს არა იმდენად თვით გარემო, რამდენადაც მისი გავლენა ადამიანზე. ეს ლექსს აძლევს უშუალობას, თავისებურ ინტიმს და ემოციურს ხდის მას. სწორედ ეს ინტიმი, ემოციურობა აკლია გ. სალუქვაძის ბევრ პუბლიცისტურ-დეკლარაციულ ლექსს.

დამახასიათებელია, რომ მშვიდობისადმი მიძღვნილი ადრინდელი ლექსებიდან კრიტიკოსმა ს. არველაძემ მხოლოდ ყოფით მასალაზე აგებული „მშვიდობა, ძმებო!“ გამოჰყო. ამ ლექსსაც საფუძვლად უდევს კონკრეტული ფაქტი და აქვს გარკვეული სიტუეტი. კრიტიკოსის თქმით, „მშვიდობა, ძმებო!“ პათეტიკური მოწოდება როდია მშვიდობისათვის ბრძოლის აუცილებლობაზე. აქ კონკრეტულადაა აღქმული მშვიდობა როგორც ადამიანთა სისხლხორცეული და საარსებო რამ. იგი ერთნაირად მსჭვალავს სვებედნიერი ჩვენი ხალხის სულსა და გულს შრომისა და ღზინის დროს²“.

ამ ლექსში პოეტი მიზნად ისახავს გვიჩვენოს, რომ მშვიდობა მართო დღეს კი არა, ყოველთვის

1. გაზ. „საბჭოთა აჭარა“, 18/IV, 1963.

2. გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, 1/IX, 1961.

იყო ხალხის საფიქრი და საზრუნავი. მაგრამ ოცნება ოცნებად რჩებოდა: „ქართველი კაცი მუდამ კეთილი, მაინც ნიადაგ იყო მტრიანი!“ ვინ არ ესხმოდა თავს საქართველოს, ვის არ სურდა მისი დაპყრობა და ქართველიც მიწყევლე სამშობლოს სადარაჯოზე იდგა, სიცოცხლეს თმობდა, მამულს კი არა. ამიტომაც უკავია გიორგი სალუქვაძის პოეზიაში ესოდენ თვალსაჩინო ადგილი ომის თემას. პოეტი თვითმხილველი იყო, თუ რა თავდადებით იცავდა თავის ახალ, სოციალისტურ სამშობლოს ქართველი ხალხი ჩვენი ქვეყნის ყველა ხალხთან ერთად დიდი სამამაულო ომის პერიოდში, და ლექსების მთელი ციკლი მიუძღვნა მის საბრძოლო შემართებას, მის გამირობას ფრონტზე თუ ზურგში.

ეს ლექსები თავმოყრილია გიორგი სალუქვაძის პირველ ორ კრებულში: „ლექსები“ (1945 წ.) და „დაბრუნებულან“ (1946 წ.). მათში ცოტა როდია სუსტი, უფერული ლექსი, იდეის უბრალო ილუსტრაციას რომ წარმოადგენს. მაგრამ არის ბევრი კარგი ლექსიც, რომელშიც ჩანს არა მარტო გულწრფელი პატრიოტი, არამედ სიტყვის ოსტატიც. მათგან პირველ რიგში უნდა დავასახელოთ ლენინგრადის ფრონტზე დაღუპული მამის ხსოვნისადმი მიძღვნილი „მუხა ჩემი სახლის წინ“. მუხა, რომელიც ვაჟკაცურად ებრძოდა სტიქიას ფრონტზე პოეტის მამის გამგზავრების

დღეს, მისი დაღუპვის შემდეგაც „მძლავრი ტოტებით ფარავს სახურავს, რომ ველარ ავნოს სახლს ქარიშხალმა“. აქ მუხა განასახიერებს კეთილ საქმესა და კეთილ სახელს, მამამ რომ დატოვა წუთისოფელში. სიკეთე კი უკვდავია, მას მუდამ მოიგონებენ, გაიხსენებენ, მუდამ იცოცხლებს შთამომავალთა ყოველდღიურ საქმიანობაში. იგი მუხასავით ფესვმგარი და ტოტებმძლავრია. ადამიანი იღუპება, მისი კეთილი საქმე რჩება და უკვდავდებაც ეს არის. ამ აზრით წერს პოეტი, რომ მუხა „დაღუპულ მამას მაგონებს მუდამ, დვას, როგორც მისი ცოცხალი ძეგლი“.

სიკეთის სილამაზესა და უკვდავებას გიორგი სალუქვაძე ბევრ სხვა ლექსშიც უმღერის. პოეტი მას ყველგან ხედავს — ადამიანთა საზოგადოებაშიც და ბუნებაშიც და მის უმთავრეს ღირსებად უანგარობა მიაჩნია.

საჯავახო-ჩოხატაურის გზაზე არის ერთი ადგილი, რომელსაც ბერძნის წყაროს ეძახიან. იგი მგზავრების საყვარელი დასასვენებელი ადგილია. იშვიათად აქ არ შედგეს ავტობუსი, ავტომანქანა, მგზავრი. გაშლიან საგზალს, დაეწაფებიან წყაროს, მოიჩრდილებენ და კვლავ განაგრძობენ გზას კმაყოფილნი და მადლიერნი. არავინ იცის ვინ მოაწყო, ვინ ააშენა ეს წყარო, ვინ დაამშვენა აქაურობა. იციან მხოლოდ, ისიც გადმოცემით, რომ წყარო ვიღაც ბერძენმა ოსტატმა გამართა, არც

ვინმეა მისი მნახველი, არც ქვა-
ზეა რაიმე წარწერა. ჩანს, ჭცნობ
ოსტატს გული სთხოვდა კეთილ
საქმეს. იგი არ მოელოდა სამაგი-
ეროს, არც უკვდავებას ესწრაფ-
ვოდა. ხალხმა მაინც არ დაივიწყა
კეთილისმქნელი, ამ ადგილს ბე-
რძნის წყარო უწოდა და „უცხო
ოსტატის სახელი მადლიერ ხალ-
ხში დარჩა“. ასეთია კეთილის ძა-
ლა. ვინც მას გულით ემსახურე-
ბა, უკვდავებასთან წილნაყარი
ხდება.

ჩვენ შევეჩვიეთ გამოთქმას
„ჯუნგლების კანონი“ და ბევრს
ლამის სჯერა, თითქოს ბუნებაში
მხოლოდ ბოროტება ბატონობს
და იქ კეთილისათვის ადგილი არ
არის. პოეტი შორს დგას ასეთი
გულუბრყვილო, პრიმიტიული
შეხედულებისაგან. მას მიაჩნია.
რომ სიკეთე ყველგანაა და კეთი-
ლისმქნელიც ყოველთვის ადა-
მიანი როდია. ბებერი ცაცხვი,
ზამთარ-ზაფხულ მარტოკა რომ
დგას რუს პირად უთავშესა-
ფროდ და არც ქარ-წვიმასა და
თოვაში, არც გაგანია სიცხეში
„აროდეს შველიან“, სიკეთის ნა-
მდვილი განსახიერებაა. ზაფხულ-
ში მის ჩრდილს იჩრდილებენ.
წვიმასა და თოვაშიც მის ძირში
პოულობენ თავშესაფარს, და რას
მოელის იგი სამაგიეროდ? მისი
სიკეთე უანგარო და უსაზღაუ-
როა:

რაც გაჩნდა, მას მერე
სიკეთეს არიგებს,
მზესა და ავდარში
მგზავრების მფარველი,

რაც გაჩნდა, ასე დგას,
ივიწყებს თარიღებს
და სამაგიეროს
არვისგან არ ელის,

კიდეც მეტი, კეთილისმყოფელი
არა თუ სამაგიეროს არ მოელის,
— უბრალოდ არ შეუძლია სიკე-
თე არ დათესოს, ცუდის წილ ცუ-
დი ჩაიდინოს. ეს ეწინააღმდეგება
მის არსებას... ცადატყორცნილ
ლერწამს ყელი გამოჭრეს, სიცო-
ცხლე მოუსწრაფეს, იგი კი მაში-
ნვე სალამურად იქცა, კვლავ რომ
სიკეთეს ემსახუროს. და ახლა
„ყელგამოჭრილი ლერწამი უკვ-
დავ სიმღერას მღერის“, ყველა
სულდგმული რომ დაატკბოს, ვა-
საც კი მისწვდება მისი საამო რაყ-
რაკი.

აქ ჩანს არა მარტო სიკეთის,
არამედ ბუნების დიდი სიყვარუ-
ლიც. გიორგი სალუქვაძე ისევე
გატაცებით ეტრფის მშობლიურ
ბუნებას, როგორც თითქმის ყვე-
ლა ქართველი პოეტი. მას აქვს
უამრავი მინიატურა — უსათაუ-
რო ლექსი, რომლებშიც შესანი-
შნავად ხატავს ბუნების სურა-
თებს, წმინდა პეიზაჟებს. იგი ისე
აღწერს ბუნებას, ისეთი დამახა-
სიათებელი და გამოკვეთილი დე-
ტალებით, რომ თითოეული მი-
ნიატურა მართლაც ნახატის შთა-
ბეჭდილებას ტოვებს. ოღონდ ის
კი არის, რომ სურათს ფერები
აკლია.

ხევისწყალი — ორატორი
და ფოთლების ტაში,
დგას წიფელი ორად ორი,
ჩახატული წყალში.

წვეს ნახირი, სადაც გრილა.
ვილაც თევზებს იჭერს.
მზე შეაშრობს ტანზე სილას
ტიტლიკანა ბიჭებს.

ამ დეტალების მიხედვით მხატვარს თავისუფლად შეუძლია შექმნას ძალზე მეტყველი სურათი, რომელსაც ჩვენ ვუწოდებდით „შუაღლე სოფლად“. მაგრამ ფერები თვითონ მხატვარმა უნდა შეარჩიოს, პოეტი მათ გვერდს უვლის, ალბათ, არ სურს შებოჭოს მკითხველის ფანტაზია. ასეა ბევრ სხვა მინიატურაშიც. გიორგი სალუქვაძე ძლიერ იშვიათად ასახელებს ფერს, უმთავრესად მაშინ, როცა მას იმდენად ესთეტიკური ფუნქცია არ ეკისრება, რამდენადაც დაეხმაროს მკითხველს სურათის შინაარსის, პოეტის ჩანაფიქრის აღქმაში. ერთ-ერთ მინიატურაში იგი წერს: „თეთრი ნისლი ჩანდა მთებში, გზას და ბილიკს ბინდი ფარავს“. პოეტმა აქ ნისლის ფერი „თეთრი“ მხოლოდ იმიტომ მოიხსენია, რომ დაუპირისპიროს იგი ბინდს, ბნელს, შავს და უფრო შთამბეჭდავი გახადოს მომდევნო ორი ტაეპი, რომელშიც განსახოვნებულია მინიატურა-სურათის დედაზრი: „ღამემ ზეცას დევის პეშვით ვარსკვლავები შეაყარა“.

გვერდს ვერ ავუვლით ოთხტაეპიან მინიატურა-სურათს, რომელშიც გიორგი სალუქვაძე ძალზე საინტერესოდ გადმოგვცემს ქართული ბუნების სილიაღეს, გრანდიოზულობას. იგი ირჩევს ისეთ რაკურსს, რომ განგებ დააპატარავოს ყველასათვის ნაცნობი

ბი საგანი, სახელობრ, უფსკრულზე გადებული ხის ხიდი, რომ მთელი ძალით წარმოაჩინოს თვით უფსკრულის სიღრმე-სიღიაღე, ბუნების, მთების გრანდიოზულობა:

ამ კლდიდან ხის ხიდს რომ
გადავცქერო,
ასე მგონია იცელქა ბაღშია —
წყალზე გაუღვეს წალამის ღერი,
რომ ჭიანჭველა გავიდეს გაღმა.

გიორგი სალუქვაძის პოეზიაში მარტო მთის სურათებს, პეიზაჟებს როდი ვეცნობით. „პოეტი აჭარის მცხოვრებია, — წერდა დოც. ალ. ჩავლეიშვილი გ. სალუქვაძის ერთ-ერთი წიგნის რეცენზიაში „ლირიკული სიმღერები“, — და, ბუნებრივია, რომ ეს გეოგრაფიული გარემო თავისებურ ელფერს აძლევს გ. სალუქვაძის პოეზიას. ამიტომ შემთხვევითი არ არის მის ლექსებში ზღვის თემატიკა. აქ არის გემები, ანძები, სეინერები“... მათგან კრიტიკოსი საგანგებოდ გამოჰყოფს ლექსს „სეინერები“ და ხაზს უსვამს, რომ იგი „მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ იდეური სრულყოფილობით, არამედ მაღალი პოეტური ოსტატობის გამოვლენითაც“. ეს მართლაც მშვენიერი ლექსია, რომელშიც პოეტი ხატავს ზღვის დაუფიწყარ პეიზაჟს.

ზღვა გადმოისვრის ქაფიან ტალღას
და ბადესავით ნაპირზე გაშლის,
მიუხარიათ თოლიებს სადღაც,
სეინერები გასულან ზღვაში.
დაისი ზღვაზე ალიონს ხატავს,
ახანძრებულან მძიმე ზვირთები,
მეთევზეები იღებენ ნაღავს,
ბადეს დასცვივა მარგალიტები.

შემდეგ ენთება ცაზე ვარსკვლავი,
მალე დაისი დახურავს კარებს.
ფრენით მოქანტულ თოლისასვით
მალალ ანძაზე ისვენებს მთვარე.

ლექსში ბევრი მოხდენილი
ტროპი, მხატვრული სახეა. ვი-
საც ზვირთცემა უნახავს, ალბათ,
დაგვეთანხმება, რომ ტალღა მა-
რთლაც ბადესავით იშლება ნაპი-
რზე, ხოლო ჩამავალი მზე თავისი
მეწამული სხივებით მართლაც
„ახანძრებს“, ცეცხლს უკიდებს
ტალღებს. ზღვის პეიზაჟები პოე-
ტის სხვა ლექსებშიც გვხვდება,
მაგრამ ბუნების სურათების უმ-
რავლესობა მაინც მთას ასახავს
და არა ზღვას. ჩანს, ბავშვობის
შთაბეჭდილებანი, მთის პირველი
სიყვარული ვერა და ვერ გაანე-
ლა ზღვის ცვალებადობამ და სი-
ლამაზემ, სტიქიურმა ძალამ და
გრანდიოზულობამ.

ბუნებისადმი დამოკიდებულე-
ბას გიორგი სალუქვაძე არ ამო-
წურავს პეიზაჟური სურათებით.
ბუნებას გვიჩვენებს ადამიანთან
კავშირში, ადამიანთან ურთიერ-
ობაში. კრიტიკოსი ს. არველა-
ძე ამის თაობაზე სწორად შენიშ-
ნავდა: „ბუნება და მისი მოვ-
ლენები პოეტს დაკავშირებული
აქვს საბჭოთა ადამიანის ყოფას-
თან, მის ბრძოლასთან უკეთესი
მერმისისათვის. იგი ხედავს, რომ
როცა „ახოებს კაფავენ და ყამი-
რზე გაჰყავთ ხნული“, ბუნება არ
იშურებს თავის მადლს და სიყე-
თეს ადამიანისათვის. ბუნებასა და
მის ფერისცვალებას პოეტი აბ-
ლებურად ხედავს და განიცდის.

იგი ხატავს ადამიანის შრომის
ეშხით მთაგონებული და დამშვე-
ნებული ბუნების სურათებს⁴.
ლექსების ამ ციკლს განეკუთვნე-
ბა „მარჯვენა“, „ჩირუხიდან გო-
დერძამდე“, „ხელვაჩაური“, „ახ-
ლა რა სჯობს“ და სხვ.

გიორგი სალუქვაძის ლირიკუ-
ლი გმირისათვის უცხო არ არის
არც წმინდა ინტიმური გრძნობე-
ბი, პირიქით, გულწრფელი, მო-
რალურად სპეტაკი და კრისტა-
ლივით სუფთა სიყვარული მისი
ერთ-ერთი მთავარი სულიერი ნი-
შანია. იყო დრო, როცა ინტიმურ-
სატრფიალო ლირიკას აბუჩად
იგდებდნენ, ხოლო საბჭოთა ად-
მიანს მშრალ, უგრძნობო, ასკე-
ტურ პიროვნებად წარმოგვიდგენ-
დნენ. მარქსი ამბობდა, არაფერი
ადამიანური ჩემთვის უცხო არ
არისო. არც კომუნიზმის მშენე-
ბელი ადამიანისათვის არის უც-
ხო მეგობრობა, სიყვარული, სი-
ხარული, მწუხარება და სხვა
ღრმად ადამიანური პირადულ-
ინტიმური გრძნობები.

პირადულ-ინტიმურ, სატრ-
ფიალო ლირიკას თვალსაჩინო
ადგილი ეკავა ჩვენი კლასიკოსე-
ბის შემოქმედებაშიც, ზოგი მათ-
განი კი უმთავრესად თავისი სა-
ტრფიალო ლექსებითაა ცნობი-
ლი. თვით ილია და აკაკი, რომ-
ლებიც გადამწყვეტ მნიშვნე-
ლობას ანიჭებდნენ მოქალაქეო-
ბრივ პოეზიას, არ გაუბრუნდნენ
სატრფიალო ლირიკას და შექ-
მნეს არაერთი შედეგრი, რომელ-
თაგან ბევრი ხალხმა სიმღერად

აქცია და დღესაც დიდი პოპულარობით სარგებლობს. ამდენად ჩვენ დაუმსახურებლად მიგვაჩნია საყვედური, რომელსაც ლიტერატურული კრიტიკა გამოთქვამდა გიორგი სალუქვაძის პოეზიაში სატრფიალო ლექსები „მოჭარბებული დოზით“ არის წარმოდგენილი. ეს „დოზა“ ძალზე ძნელი დასადგენია და არც აუცილებელია. მთავარი ის კი არ არის, რამდენი ლექსიდან რამდენია სატრფიალო, მთავარია თვით სატრფიალო ლექსების მხატვრული დონე, მორალური სიწმინდე, რამდენად უწყობენ ისინი ხელს მკითხველის ესთეტიკურ აღზრდას, სულიერ გამდიდრებას. ამ მხრივ კი, ვფიქრობთ, პოეტი საყვედურს არ იმსახურებს. ჩვენ მთლიანად მხარს ვუჭერთ კრიტიკოს ს. არველაძეს, რომელიც რამდენიმე წლის წინათ გ. სალუქვაძის სატრფიალო ლექსების გამო წერდა: „ავტორს არ დალატობს ზომიერების გრძნობა, იჩენს იდეურ სიმახვილეს, ტაქტს და არ ვარდება უკიდურესობაში. მის ინტიმურ ლირიკაში არ გვხვდება უხეში ნატურალიზმი, თავისი სინაზითა და სიფაქიზით ის მკითხველზე ესთეტიკური ზემოქმედების დადებით ეფექტს ახდენს“.

მორალური სიწმინდე, სიფაქიზე და სინაზე თითქმის თანდაჰყვა გიორგი სალუქვაძის სატრფიალო ლირიკას და უკვე პირველსავე ლექსებში იჩინა თავი. მაგრამ ადრინდელ სატრფიალო ლე-

ქსებს აკლდა განზოგადება, იშვიათად მაღლდებოდა კონკრეტულ ფაქტზე, თვალსაჩინო იყო სხვა პოეტების გავლენა — არა მარტო მოტივების იგივეობა, არამედ ლექსიკური დამთხვევაც კი. ლექსში „სტუმარი“, რომელიც 1940 წლითაა დათარიღებული, არის ასეთი სტრიქონები: „აბა მითხარი, ღვინო რად მინდა? ისეც მთვრალი ვარ ბედნიერებით“. მკითხველს არ გაუჭირდება იცნოს ამ ტაეპის პირველწყარო. ამავე დროს ლექსს აშკარად აკლია განზოგადება და ემპირიზმით სცოდავს, გაცილებით უკეთეს შთაბეჭდილებას ტოვებს მუხამბაზური „ფერთა წყარო“. მაგრამ ეს დიდხანს არ გაგრძელბულა. დრო გადიოდა, პოეტი ოსტატდებოდა, მის სატრფიალო ლექსებში გაჩნდა კოლორიტი, სპეციფიკური ლოკალური დეტალები, სახეები, ლიტერატურიდან კი არა, გულის სიღრმიდან რომ მოდის და გვიზიდავს უშუალოებით, გულწრფელობით, გრძნობის სიფაქიზით.

თვალს რომ მარიდებ, განა შენ
ბრალს გდებ?
ვიცი, სიმართლის გიმძიმს გამხელა,
რომ შეიძლება ყველას უყვარდეს,
მაგრამ ვერ შეძლებ გიყვარდეს ყველა.

ამ პატარა უსათაურო მინიატურით პოეტი ძლიერ ბევრს ამბობს. გვიმხელს სულიერ ტკივილს, ჩუმ ნალველს, უარყოფილი სიყვარული რომ წარმოშობს ადამიანში, გვაცნობს ლირიკული გმირის გრძნობის სიფაქიზესა და სინაზეს, სხვისი გრძნობის პა-

ტივისცემის უნარს. მას ესმის, რომ მშვენიერი ყველას ხიბლავს და იზიდავს, მაგრამ იგი მიუწვდომელიცაა — ერთს არ შეუძლია ყველას სიყვარული გაიზიაროს. ეს მიუწვდომლობა არის საფუძველი ელევითური განწყობილებებისა, უიმედობისა, ღირსეული გმირის სულსა და გულს რომ დაუფლებია. იგი ბრალს არ დებს მშვენიერს — რატომ სხვა და არა მეო, აღიარებს მის უფლებას — აირჩიოს ვინც უფრო ღირსეულად მიაჩნია — არც ძალას ატანს და არც შებრალება-თანაგრძნობას სთხოვს, ბოლომდე ინარჩუნებს სულიერ სიამაყეს, საკუთარ ღირსებას. ერთ-ერთ ბოლოდროინდელ ლექსში („ნუ შემიბრალებ“) პოეტი წერს:

შენი ჰირომე, იყოს, რაც არის,
შენ ნუ გაღელვებს, რასაც განვიცდი,
თორემ ვიფიქრებ, რომ ვარ ლაჩარი,

რომ ვარ ნამდვილად შესაბრალისი.
ნუ შემიბრალებ, შენი ჰირომე,
ნუ მეფერები, ნუ დამამშვიდებ...

პოეტს სწამს და მტკიცედ სჯერა, რომ სიყვარული აკეთილშობილებს, სულიერად ამაღლებს ადამიანს, იგი ფიზიკურად მახინჯსაც კი ალამაზებს, ისე ძლიერია ამ ღრმად ადამიანური გრძნობის ძალა. „როცა გულში სიყვარული ხარობს, ალამაზებს ქვაზიმოდოს სახეს“, ამბობს პოეტი ლექსში „წარწერა წიგნზე“. ბუნებრივია, რომ სიყვარულის უნარი, სიყვარულის ნიჭი პოეტს ადამიანის ღირსებად, მისი სულიერი განახლების, გადახალისების წყაროდ მიაჩნია. უსიყვარულო გული ცარიელი ადგილია, „უყვავილებო

ლარნაკია“, რომელსაც მხოლოდ სიყვარული ავსებს და ალამაზებს.

შენ სიყვარულზე ცივად საუბრობ და მე ძაღონებს ეგ საუბარი.
რადგან ქალი ხომ უსიყვარულოდ უყვავილებო ლარნაკი არი.

სიყვარული მით უფრო ლამაზი და ხანიერია, რაც უფრო სპექტაკი და სულიერად ამაღლებულია. ნამდვილი ტრფობა მუდამ ინარჩუნებს პირველყოფილ სიმინდეს ისე, როგორც თოვლი, ისე, როგორც მისი ფიქტები:

დრო გავა... თოვლში გამოვალთ

გარეთ,
ხუჭუჭი თმები დაგვფიქვება
და მაინც თოვლის ფიფქს შეგაღარებ,
თუმცა პირველი აღარ იქნება.

თავის სატრფიალო ლექსებში გიორგი სალუქვაძე დიდი სითბოთი და უშუალოდობით ხატავს სიყვარულს, როგორც გრძნობას. როგორც ქალ-ვაჟის ურთიერთობას („წვიმა“, „ყირიმის ია“, „რასაც გული მაღავს“ და ბევრი სხვა). ერთ ბრძენს უთქვამს — ნამდვილი გრძნობა მუნჯია, უენო, ყალბი კი ლაქლაქა და ყბედო. ბრძენის ეს ნათქვამი უნებლიეთ მოგავონდებათ, როცა კითხულობთ პოეტის სტრიქონებს. „მჯერა ზოგჯერ უძლურია სიტყვა, რომ მეტი აქვს ზოგჯერ ღუმელს ძალა, მე ხომ შენთვის არაფერი მითქვამს, თვალებმა თქვეს. რასაც გული მაღავს“. პოეტის სატრფიალო ლექსებში ბევრი ასეთი შთაგონებული ტაეპი, დეტალი თუ სახეა, რომლებიც ცხოვლად წარმოგვიდგენენ სიყვარულს როგორც გრძნობას, მაგ-

რამ აქვე ისიც უნდა შევნიშნოთ, რომ ზოგიერთი მათგანი სააღმრისკო ლექსის შთაბეჭდილებას ტოვებს, ინტიმი არ მალდებია იდეამდე, ცხოვრებისეულ ფაქტს აკლია განზოგადება. ამის გამო პოეტს სამართლიანად, თუმცა რამდენადმე ცალმხრივად და გადაჭარბებული სიმტკიცით უსაყვედურა დოც. ალ. ჩავლიშვილმა.

არანაკლებ საინტერესოა გიორგი სალუქვაძის ინტიმური ლექსები, რომლებშიც პოეტი გვიზიარებს ლირიკული გმირის სიხარულსა და მწუხარებას, პირადულ ფიქრებსა თუ გრძნობებს. მათი უპირველესი ღირსება ფართო იდეური დიაპაზონია, რასაც განაპირობებს ლირიკული გმირის, როგორც პიროვნების, სულიერ ინტერესთა მრავალფეროვნება და სიმდიდრე. იგი თანამედროვე ადამიანია და სწორედ ამიტომ მისი ინტიმი საზოგადოებრივად ღირებული და დროით განსაზღვრულია. ერთ უსათაურო ლექსში („...ახლა, როდესაც მილიონ ვოლტით...“) პოეტი შესანიშნავად გვიჩვენებს, თუ როგორ სულ უფრო მჭიდროდ ენაცვება ერთმანეთს პიროვნებისა და საზოგადოების ცხოვრება ჩვენს დროში. რადიოსა და ტელევიზიის შემწეობით საზოგადოების გავლენამ ოთახშიც კი შეაღწია და პიროვნება მთელ ქვეყანას დაუკავშირა. ამ ციკლიდან ბევრი პოეტის საუკეთესო ლექსად უნდა ჩაითვალოს („მამის გან-

სენება“, „მეძახის“, „გურიელიძის ქალო“ და სხვ.). მაგრამ მკითხველის ყურადღება გვსურს გადავაქციოთ ერთ-ერთ ბოლოდროინდელ ლექსზე, რომელიც გ. სალუქვაძემ მიუძღვნა მეგობარი პოეტის ვიქტორ გაბესკირიას ხსოვნას. ეს არის მშვენიერი ელეგია „დაგავიანდა“. მისი თითოეული ტაეპი ისე გულწრფელია, ისეთი ღრმა ნალველის შემცველი, რომ შეუძლებელია იგი აუღელვებლად, აუთრთოლებლად წაიკითხოთ. განსაკუთრებით შთამბეჭდავია მწუხარე სახე პოეტის დედისა: მისი გლოვა უსაზღვროა, მისი ტანჯვა გაუნელებელი.

დედაშენის ხმა მესმის ძილის წინ,
მაფორიაქებს და გულს მიდაღებს:
„ხომ არ ყოფილხარ, შვილო,
თბილისში,
ჩემი ვიქტორი ხომ არ გინახავს?“
ალარ არსებობს ახლა არც თოვლი,
ალარც წვიმები და ალარც ის ზღვა...
შემხვდება დედა თვალბნევილი,
შემაჩერებს და ვერაფერს მკითხავს.

თვალსაჩინო ადგილი უკავია გიორგი სალუქვაძის პოეზიაში საბავშვო ლექსებსაც. თავისი ლიტერატურული მოღვაწეობის მანძილზე მან ექვსი წიგნი მიუძღვნა პატარებს, მათგან ორი თარგმნილი: ერთი პარმენ რურუას ზღაპარი „ნაცარქექია“ (1943 წ.), რომელიც ქართულიდან თარგმნა რუსულად და მეორე — ცნობილი რუსი საბავშვო პოეტის აგნია ბარტოს ლექსები (1956 წ.). ყველა ამ წიგნში პოეტმა თავი გამოიჩინა როგორც ჩვენი საბავშვო ლიტერატურის ერთ-ერთმა

თვალსაჩინო მოამაგემ და სიტყვის ოსტატმა. „გ. სალუქვაძე, — წერს კრიტიკოსი ვლ. ჯიბუტი, — მოწინავე, ნიჭიერი საბავშვო მწერალია. მისი ლექსები ხელს უწყობს ჩვენი ბავშვების მორალურ-ესთეტიკური აღზრდის დიდ საქმეს“.

როცა კრიტიკოსი ამ სტრიქონებს წერდა, იგი ემყარებოდა პოეტის საბავშვო ლექსების მხოლოდ ორ წიგნს: „აყვავებული აჭარა“ (1950 წ.) და „მშვიდობა უნდათ პატარებს“ (1953 წ.). ახლა, როცა ჩვენ ვიცნობთ გიორგი სალუქვაძის მომდევნო წიგნებსაც („თოჯინების ნამბობი“, 1954 წ.; და „რა ხანია გათენდა“, 1965 წ.), მით უფრო მეტი დარწმუნებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ იგი „მოწინავე, ნიჭიერი საბავშვო მწერალია“.

გიორგი სალუქვაძე უმთავრესად სკოლამდელი ასაკის ბავშვებისათვის წერს. ეს კი პოეტისაგან განსაკუთრებულ გულისხმიერებასა და ოსტატობას მოითხოვს. სიმძნელეს ქმნის „მკითხველი“ აუდიტორიის თავისებურება: გონებრივი მოუმწიფებლობა და აღსაქმელი სამყაროს შეზღუდულობა. პატარა ბავშვის „სამოქმედო“ არე ხომ ოთახი და ეზოა. ამიტომ არ კმარა პოეტი თავისუფლად ფლობდეს სიტყვას, იცნობდეს ბავშვის გარემოს. ამასთან ერთად უნარი უნდა შესწევდეს ღრმად ჩასწვდეს მის სულიერ სამყაროს, ფსიქოლოგიას, დაინტერესოს იგი და მიიზიდოს

მისი ყურადღება, რათა სასურველი მიმართულებით წარმართოს „მკითხველის“ ინტელექტუალურ-ზნეობრივი განვითარება, ხელი შეუწყოს მასში ესთეტიკური გრძნობის აღმოცენებას და განვითარებას.

შემთხვევითი არ არის, რომ მთარგმნელობითი მოღვაწეობაც გიორგი სალუქვაძემ საბავშვო თხზულებების თარგმნით დაიწყო. 1943 წელს მან ქართულიდან რუსულად თარგმნა პარმენ რურუას საბავშვო პოემა-ზღაპარი „ნაცარქექია“. როგორც არ უნდა იყოს სრულიად ახალგაზრდა და გამოუცდელი მთარგმნელის ეს ნამუშევარი, ცხადია, რომ პოეტს მხოლოდ ბავშვების დიდმა და ძლიერმა სიყვარულმა შეაძლებინა ხელი მოეკიდებინა ამ უაღრესად მძიმე და პასუხსაგები საქმისათვის.

პირველი ცდა, ძალის პირველი მოსინჯვა, როგორც ჩანს, საკმაოდ წარმატებითი იყო, რამდენადაც მომდევნო წლებში თარგმანმა გიორგი სალუქვაძის შემოქმედებაში ფრიალ თვალსაჩინო ადგილი დაიკავა. პოეტი უმთავრესად თარგმნიდა რუსი კლასიკოსი და საბჭოთა მწერლების ლექსებსა თუ პოემებს. ბოლო წლებში კი გაიტაცა საზღვარგარეთელი, უპირველეს ყოვლისა, ფრანგი კლასიციზტების დრამატულმა თხზულებებმა.

განსაკუთრებით დიდი დრო და ენერგია მოახმარა გ. სალუქვაძემ შესანიშნავი საბჭოთა პოე-

ტის სერგეი ესენინის ლექსებისა და პოემების თარგმნას. ალბათ, გადაჭარბებული არ იქნება თუ ვიტყვით, რომ ესენინის ქართველი მკითხველი ძირითადად გ. სალუქვაძის თარგმანით იცნობს.

ესენინის ლექსებისა და პოემების თარგმნას ქართულ ენაზე ააფუძველი ჩაუყარეს მიქელ პატარიძემ და გრიგოლ ცეცხლაძემ ოცნანი წლების მიწურულს, მას შემდეგ, რაც გამოჩენილი რუსი პოეტი სტუმრად იყო საქართველოში. ერთმა ცალკე წიგნად გამოსცა მისი რამდენიმე ლექსი. ხოლო მეორემ — პოემა „ანა სნეგინა“. ორივე ეს წიგნი უკვე ბიბლიოგრაფიული იშვიათობა იყო, როცა გ. სალუქვაძე დედანში გაეცნო ესენინის პოეზიას და იმდენად გაიტაცა მან, რომ სავსებით უნებლიეთ ზეპირად დაიწყო „ანა სნეგინას“ თარგმნა. „ავტობიოგრაფიაში“ იგი წერს, რომ სტუდენტობის დროს, 1945 წელს, ერთი დღით ხელთ ჩაუვარდა ესენინის „რჩეული“ და ერთ-ერთ მეგობარს მთლიანად გადააწერინა „ანა სნეგინა“. „იმ დღიდანვე, — იგონებს შემდეგ პოეტი, — დავიწყე პოემის თარგმნა და 1957 წელს დავასრულე, პოემას ნაწილ-ნაწილად ვიზეპირებდი და ზეპირადვე ვთარგმნიდი, ქალაქში მზამზარეული თარგმანი გადმოქონდა“.

„ანა სნეგინას“ თარგმანის დიდი ნაწილი პოეტმა გამოაქვეყნა ჟურნალ „მნათობში“, ხოლო მთლიანად თავისი ლექსების კრე-

ბულში „სანაპიროზე“ (1959 წ.). გ. სალუქვაძემ თარგმნა აგრეთვე „სპარსული მოტივების“ მთელი ციკლი და ბევრი სხვა ნაწარმოები, მათ შორის პოემა „შავი კაცი“. სულ ახლახან, მიმდინარე წელს, „საბჭოთა აჭარამ“ ცალკე წიგნად გამოსცა გ. სალუქვაძის თარგმნილი ესენინის რჩეული თხზულებანი.

გარდა ესენინის ლექსებისა და პოემებისა, გიორგი სალუქვაძემ ქართველ მკითხველს გააცნო პუშკინის, ლერმონტოვის, კრილოვის, გამზათოვის, შჩიპაჩევის, ევტუშენკოსა და სხვა პოეტების ცალკეული ნაწარმოებები. მანვე თარგმნა ლერმონტოვის დრამა ლექსად „ესპანელები“, რომელიც 1968 წელს დადგა ილია ჭავჭავაძის სახელობის ბათუმის სახელმწიფო დრამატულმა თეატრმა.

ორმოცდაათიანი წლების მიწურულს გიორგი სალუქვაძე გაიტაცა ფრანგულმა კლასიციზტურმა დრამატურგიამ. 1957 წ. მან თარგმნა და ცალკე წიგნად გამოსცა პიერ კორნელის ცნობილი ტრაგედია „სიდი“. ეს თარგმანი ხელნაწერში წაიკითხა და მთარგმნელს ფრიად საგულისხმო შენიშვნები მისცა გერონტი ქიქოძემ, ხოლო როცა ტრაგედია ცალკე წიგნად გამოვიდა, მას თავისი სტატია „პიერ კორნელი“ დაუერთო წინასიტყვაობად. ამ სტატიაში გ. ქიქოძე ზოგადად მიმოიხილავდა დიდი ფრანგი დრამატურგის შემოქმედებას.

„სიდის“ თარგმნით გიორგი სალუქვაძემ კვლავ გააღვიძა ინტერესი ფრანგული კლასიკის-ტური დრამატურგიისადმი. ცნობილია, რომ კორნელისა და რასინის ტრაგედიები ერთ-ერთმა პირველმა გადმოიღო ქართულ ენაზე ალექსანდრე ჭავჭავაძემ (უფრო ადრე რასინის „იფიგენია ავლიდში“ გადმოუკეთებია მე-18 საუკუნის გამოჩენილ მოღვაწეს დ. ჩოლოყაშვილს). ჩვენს სახელოვან პოეტს უთარგმნია კორნელის „ცინა“ („სინას“ სახელწოდებით), რასინის „ესთერი“ და „ფედრა“. მას შემდეგ ფრანგი კლასიკისტები თითქმის სრულიად დაივიწყეს, მათ თხზულებებს თითქმის არ თარგმნიდნენ, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ბუალოს ცნობილ „პოეტურ ხელოვნებას“, რომელიც ოცდაათიან წლებში თარგმნა დოცენტმა მ. მენაბდემ.

და აი გიორგი სალუქვაძემ კვლავ გააცოცხლა მივიწყებული ტრადიცია. „სიდის“ შემდეგ თარგმნა ჟან რასინის „ფედრა“, რომელიც ცალკე წიგნად გამოვიდა 1958 წელს პროფ. დ. ფანჩულიძის წინასიტყვაობით. გავიდა კიდევ ოთხი წელი და პოეტმა ქართველ მკითხველს მიაწოდა საკმაოდ მოზრდილი კრებული. რომელშიც შეიტანა კორნელის

„ცინა“, რასინის „დავაქარნი“ და კალდერონის „უჩინარი ქალი“. ეს იყო ახალი თვალსაჩინო ნაშთი ქართულ-ფრანგულ ლიტერატურულ ურთიერთობაში, ნაბიჯი, რომელმაც ხელი შეუწყო ახალგაზრდობის ინტელექტუალურ-ესთეტიკურ განვითარებას, მის გამსჭვალვას ჰუმანისტური იდეებით. სწორედ ასე შეაფასა ქუჩნალ „საბჭოთა ხელოვნებაში“ რეცენზენტმა მერი სირაძემ ფრანგი ტრაგიკოსების თხზულებათა ქართულად თარგმნა. იგი წერდა: „პიერ კორნელის, ჟან რასინისა და კალდერონი დღე ბარკას ნაწარმოებთა თარგმნით დიდი და მნიშვნელოვანი საკმე გაკეთდა. ჩვენს ახალგაზრდობას საშუალება მიეცა კიდევ უფრო ღრმად გასცნობოდა უცხოელი დრამატურგების ესოდენ საინტერესო შემოქმედებას“.

ასეთი დასკვნის უფლებას რეცენზენტს აძლევდა არა მარტო ფრანგი დრამატურგების თხზულებათა თარგმნის თვით ფაქტი, არამედ თარგმანის მაღალი ლირსებებიც. „მთარგმნელის სასახელოდ უნდა ითქვას — წერდა მ. სირაძე, — რომ ნაწარმოებებს შენარჩუნებული აქვთ ორიგინალის ძალა და მიმზიდველობა: ქართული კოლორიტით აქლერებულ თარგმანებში დამაჯერებლ-

ად და სისადავით გაისმის სიცოც-
ხლის მარადიული ტრფობის საგა-
ლობელი და დიდი ადამიანური
სიბრალული, შინაგანი სითბო და
გონებამახვილური სატირა“.

გიორგი სალუქვაძე ახლა შემო-
ქმედებითი სიმწიფის პერიოდშია.
მის ბოლოდროინდელ ლექსებში

კრისტალდება ყველაფერი საუ-
კეთესო, რაც კი მესამედი საუ-
კუნის მანძილზე გამოიმუშავა პო-
ეტმა: იდეური სიმდიდრე და აზ-
რის სიცხადე, სიტყვის გამახვი-
ლებული, ფაქიზი გრძნობა, მხატ-
ვრული სახეების მრავალფეროვ-
ნება და დახვეწილობა, ზრახის
მუსიკალობა და მელოდიურობა.

რამაზ სურგულაძე

დიდ სარგოქელზე

კინოდრამატურგია ლიტერატურული შემოქმედების ახალი დარგია, მაგრამ სულ უფრო ფართოდ იკაფავს გზას. ამ დარგის მრავალმა ნიჭიერმა ხელოვანმა უკვე ჰპოვა აღიარება. მათ შორის უდავოდ გამოირჩევა ჩვენი თანამემამულე, არაერთი კინოსცენარის ავტორი სულიკო ჟღენტის.

ამას წინათ გაზეთებში გამოქვეყნდა მოსკოვიდან მიღებული ცნობა, რომ ვ. ი. ლენინის დაბადების ასი წლისთავისადმი მიძღვნილ კინოდრამატურგთა საკავშირო კონკურსში პირველი პრემია მიეკუთვნა ს. ჟღენტის სცენარს „დედის ფიქრები“. ეს გამარჯვება მით უფრო დასაფასებელი და სასიხარულოა, რომ კონკურსში ზევრი წამყვანი საბჭოთა მწერალი და კინოდრამატურგი მონაწილეობდა.

„დედის ფიქრებმა“ ს. ჟღენტს კიდევ უფრო განუმტკიცა ის მაღალი რეპუტაცია, რომელიც მას ამ რამდენიმე წლის წინათ მოუ-

პოვა „ჯარისკაცის მამამ“. ჩვენც აქედან დავიწყებთ.

1965 წლის 18 იანვარი. ბათუმის კინოთეატრ „თბილისში“ აჩვენებენ „ჯარისკაცის მამას“.

ლოჟის წინა რიგში ამხანაგებთან ზის სცენარის ავტორი. აქვეა სანატორიუმ „აჭარიდან“ მოსული მოსკოველი სტუმარი.

მაყურებელთა განწყობილება მაინტერესებსო, თქვა სულიკომ. მიუხედავად იმისა, რომ ფილმი დიდი წარმატებით გადიოდა საქართველოს ეკრანებზე, რიგით მაყურებელთან ერთად სურათი მას ჯერ არ ენახა. მაყურებელი დიდად კმაყოფილი იყო. გვერდით მჯდომი მოსკოველი აღფრთოვანებული ამბობს: — ამ ფილმს დუბლირება არ სჭირდება, მას გაიგებს მსოფლიოს ყველა ეროვნების ხალხი, ვისაც კი აღამიანებთან, მამასთან, შვილთან, შრომასთან, ბრძოლასთან და კეთილშობილებასთან ოდნავ აკავშირებს რაიმე.

სეანსი დამთავრდა და დარბაზშივე მაყურებელი მოწმე გახდა სიურპრიზისა, რაც არც თუ ისე ხშირია კინო-თეატრებში. როგორც კი ეკრანზე გამოჩნდა „ფილმის დასასრული“ და სინათლე აინთო, გაისმა დიქტორის ხმა: „ყურადღება! ყურადღება!“ მაყურებელი სმენად იქცა. „ძვირფასო მაყურებლებო! ამჟამად დარბაზში იმყოფება „ჯარისკაცის მამის“ სცენარის ავტორი, ჩვენი თანაქალაქელი სულიკო ჟღენტი“.

მთელი დარბაზი მქუხარე ტაშმა მოიცვა. ყველას თვალი ეძებდა სცენარისტს. იგი უკანა რიგში აღმოჩნდა. თავდახრილი იდგა, თითქოს რაღაც დაუშავებიაო. მაყურებლები მოითხოვდნენ მის გამოჩენას... ამხანაგებმაც აღარ დააყოვნეს და სცენარისტი დამსწრეთ წარუდგინეს.

ეს წერილი შემთხვევით არ დაგვიწვია „ჯარისკაცის მამით“. ეს ფილმი 1965 წლის შესანიშნავი საახალწლო ნობათი იყო არა მარტო ჩვენი, არამედ უცხოეთის მრავალი სახელმწიფოს კინომაყურებლისათვის. ჩვენს ქვეყანაში, მოძმე სოციალისტურ ქვეყნებში და აგრეთვე ბევრ ბურჟუაზიულ სახელმწიფოში თითქმის არ დარჩენილა ჟურნალ-გაზეთი, რომ ამ ფილმისათვის არ მიეცა მაღალი შეფასება.

გამოჩენილმა საბჭოთა კინორეჟისორმა, საქვეყნოდ ცნობილი ფილმის „ბალადა ჯარისკაცზე“ შემქმნელმა გრიგოლ ჩუხრაიმ იმ გრძნობას, რომელიც კინოსურა-

თის ნახვის შემდეგ დაეუფლა, „გმირთან შეხვედრის, მის კაცურ კაცობასთან, გულწრფელობასთან და სულიერ სიმდიდრესთან შეხვედრის ბედნიერება“ უწოდა. შეეხო რა ფილმის დრამატურგიულ მხარეს, ჩუხრაიმ აღნიშნა, რომ სულიკო ჟღენტის სცენარმა მსახიობს საშუალება მისცა წარმოესახა მკაფიო, ეროვნული ხასიათის ნიშნები.

„მინდა ყველამ იცოდეს, — თქვა ჩუხრაიმ, — ყველამ გაიგოს, თუ როგორი მამა ეყოლებოდა ჩემი ბალადის გმირს“.

„ომის ექო“, ასე იყო დასათაურებული პოლონური ჟურნალის „ეკრანის“ 1965 წლის №10-ის სარედაქციო სტატია, რომელშიც ნათქვამია: „ჯარისკაცის მამას“ ჩუხრაის ფილმს თუ შევადარებთ, შეიძლება მას „ბალადა ძველ ჯარისკაცზე“ ვუწოდოთ. აქ ეპიკური ფორმით მოთხრობილია მოხუც ქართველ გლეხზე... გვიტაცებს ფილმის ავტორების დაკვირვების სიმართლე, აგრეთვე მთავარი გმირის მშვენიერი სახე“...

1966 წლის 1 ნოემბერს საბჭოთა საქართველოს მეორედ ლენინის ორდენით დაჯილდოებასთან დაკავშირებით გამართულ საზეიმო მიტინგზე თბილისში სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალურმა მდივანმა ლ. ი. ბრეჟნევმა რესპუბლიკის მშრომელთა წარმატებებში თვალსაჩინო აღგილი მიაკუთვნა ხელოვნებას, კერძოდ კინოხელოვნებას, და თქვა: „ქართული კინოხელოვნების ჰი-

ღწევათა... სახალხო
აღიარება... კილმ „ჯარისკაცის
შამის“... სახურებელი წარმა-
ტება“.

ეს არის არა მარტო ამ ფილმის
ავტორების, არამედ ქართველ ხე-
ლოვანთა შემოქმედებითი ღვაწ-
ლის მაღალი შეფასება.

ფილმის ნახვის შემდეგ თითქ-
მის ყველას ებადება კითხვა:
მაინც როდის, რამდენი წლის წი-
ნათ დაიწყო ს. ჟღენტმა სცენა-
რის მომზადება? ზოგი ორ წელს
და ზოგიც შვიდ წელს ასახელებს.

ამ ფილმის შექმნის იდეა მჭი-
დროდ არის დაკავშირებული დი-
დი სამამულო ომის მძიმე წლებ-
თან, როცა წყდებოდა კაცობრიო-
ბის ბედ-იბაღი. სამკვდრო-სასი-
ცოცხლო შეტაკებების დროს ჯა-
რისკაცმა ს. ჟღენტმა საკუთარი
თვლით ნახა თავისი მომავალი
გმირის გიორგის პროტოტიპი,
რომელმაც დასაბამი მისცა სცე-
ნარს. ადვილი როდი იყო ეს ცხო-
ვრებისეული ფაქტი ხელოვნების
ფაქტად ექცია. შემდეგ ბევრი
იმუშავა ჩანაფიქრის წარმატებით
განსახორციელებლად. იგი შემო-
ქმედის თვლით ხედავდა ადრე
ხილულ ადამიანთა სახეებს, ტი-
პებს. ყველა მათგანს „ართმევდა“
იმას, რაც მას სჭირდებოდა, სუ-
ლის ქურაში აღუდებდა ყოვე-
ლივეს... და ასე იშვა სულით მდი-
დარი, ქედდაუდრეკელი, მამაცი,
შრომისმოყვარე ქართველი გლეხ-
კაცი გიორგი მახარაშვილი, რო-
მელიც მსოფლიოს ყველა ეროვნე-

ბის მაყურებელმა ერთი ნახვით
შეიყვარა.

სიტყვამ მოიტანა და პრო-
ტოტიპებზე გვინდა ზოგი რამ გავ-
იხსენოთ, რადგან იგი დაკავშირე-
ბულია სულიკოს ბიოგრაფიასთან.

1958 წელს გაზეთ „საბჭოთა
აჭარაში“ დაიბეჭდა ს. ჟღენტის
ერთი პატარა მოთხრობა „სააკა-
ძის შთამომავალი“. მოთხრობის
გმირი ქიზიყელი რამინ მახარაშ-
ვილია, დიახ, მახარაშვილი —
ბრგე და ახოვანი, ალალი და გამ-
ტანი გულის მქონე ჯარისკაცი,
რომელსაც თანამებრძოლებმა
კინოფილმ „გიორგი სააკაძის“ ნა-
ხვის შემდეგ „სააკაძის შთამომავა-
ლი“ შეარქვეს. ყველას წაადგა ამ
იშვიათი კაცის ხელი. ზოგს ტყვია-
მფრქვევის ტარებაში ეხმარებოდა.
ზოგს ავტომატს ან ზურგჩანთას
გამოართმევდა და თავის საჭურ-
ველთან ერთად აიკიდედა, ზოგს
სანგრების გათხრაში შევლოდა.
მაგრამ მახარაშვილმა ყველას მა-
ინც ერთი რამით დაამახსოვრა თა-
ვი: საბჭოთა მზვერავების ჯგუფს
უდარდელად მოსეირნე გერმანე-
ლი პოლკოვნიკი შეეჩეხა. უიარა-
ლო ფაშისტმა ყვირილი ვერ გა-
ბედა — უეჭველი სიკვდილი ელო-
და და გაქცევით უშველა თავს, მა-
ხლობელ ჯიხურში შევარდა და ჩა-
იკეტა. აქედან მისი გამოყვანა შე-
უძლებელი გახდა. ჯიხურის დამ-
ტვრევა არ შეიძლებოდა, ხმაურზე
ფაშისტები მოცვივდებოდნენ.
სწორედ აქ იჩინა თავი მახარაშვი-
ლის ზეადამიანურმა ძალამ; მან

ჯიხური აიკიდა და საბჭოთა ნაწილების სანგრებთან გადაიტანა.

აქვე მინდა მოგიტანო ადგილი ს. ჟღენტის წერილიდან, რომელიც ჟურნალ „ისკუსტვო კინოს“ 1965 წლის № 7-ში გამოქვეყნდა. იგი წერდა: „შემოქმედი და შრომისმოყვარე მოხუცი ჯარისკაცი სათვის, რომელიც ალბათ თავის სიცოცხლეში არ მჯდარა უქმად, შრომა იყო ბუნებრივი მდგომარეობა, აუცილებლობა, როგორც სუნთქვა. როცა გელენჯიკის მახლობლად ერთი სოფელი გავათავისუფლეთ, 24-საათიანი განუწყვეტელი ბრძოლის შემდეგ ყველა შეგვიბყრო დასვენების სურვილმა. ამის საშუალებაც მოგვეცა. არ ისვენებდა მხოლოდ ჩვენი ჭარმაგი თანამებრძოლი. მას ერთი სააგარაკო სახლი მოეწონა და დაიწყო მისი რემონტი. საღვთა მონახა საჭირო მასალები, შეაკეთა ფანჯრის ჩარჩოები, გაუკეთა საკეტები, დერეფანი მტრედისფერი საღებავით შეაფერადა. წასვლისას კი დარჩენილი საღებავი საგულდაგულოდ შეინახა, დაიმედებულმა, რომ ვინმეს გამოადგებოდა“.

სწორედ ეს ჭარმაგი კაცია ის (შესაძლოა რამინ მახარაშვილი), რომელიც სულიკომ საკუთარი თვალთ იხილა. მისი სახის სრულყოფისათვის მან გამოიყენა სხვა დროსა და პირობებში აღქმული ნიუანსები.

1944 წლის აპრილში მშობლები თლდა და ილია ჟღენტები დაჭრილი სულიკოს სანახავად გაემ-

გზავრნენ. გზად ბევრი წვალეზა იწვნიეს, ვიდრე დაჭრილ შვილს მიაკვლევდნენ. როგორც იქნა წადელს მიაღწიეს. სულიკო აოქის ჰოსპიტალში აღმოჩნდა. იხახება აქ გადაღებული ფოტოსურათი. უყურებთ მას და ძალზე დიდ მსგავსებას ნახულობთ გიორგი მახარაშვილსა და ილია ჟღენტს შორის. ამაზე დიდი განცდა და შთაგონება, ვფიქრობთ, მომავალ დრამატურგს არც სჭირდებოდა სცენარის შესაქმნელად.

თუ როგორ იქმნებოდა ახალი ფილმი, ამის შესახებ მოგვითხრობს მისი დამდგმელი რეჟისორი. ჩხეიძე: „—ეს იყო 1967 წლის ზაფხულში. მაშინ კინოფილმ „ზღვის შვილებზე“ მუშაობას ვიწყებდით. კინოსტუდიის ეზოში შემოვიდა სულიკო ჟღენტი... და, როგორც მეგობარს, მითხრა: წაიკითხე ეს ლიბრეტო და შენი აზრი მითხარიო. უწესრიგოდ დახვეული ქაღალდის გრაგნილი გადმომცა. ტროლეიბუსით შინ ვბრუნდებოდი. ვიფიქრე, თვალს გადავაკლებ-მეთქი... ეს გახლდათ ათ გვერდზე დაწერილი მომავალი სცენარის სქემა. პირველივე ეპიზოდებმა შემიბყრო. არ ვიცი, რამდენი წრე გააკეთა ტროლეიბუსმა თბილისის ქუჩებში, ვიცი, რომ იქედან მაშინ ჩამოვედი, როდესაც კითხვა გავათავე და ფიქრით შეპყრობილი ქუჩაში ერთ ადგილას დიდხანს ვიდექი...“

მეორე დღეს სერგო ზაქარიაძე სტუდიის საგრიმირო სარკესთან იჯდა და „ზღვის ბილიკის“

მოხუცი მეზღვაურის გრიმს ეჭვ-
ბდა, მე კი მას ს. ჟღენტის მოხა-
ზული ჯარისკაცის მოხუც მამაზე
ვუყვებოდი. მსახიობი მისმენდა
და სულ უფრო ხშირად შორდე-
ბოდა სარკეს. მალე მთლად მია-
ტოვა გრიმის კეთება და მომაჩე-
რდა. მის თვალზე ცრემლიც კი
შევნიშნე... მალე სულიკო ჟღენ-
ტიც გამოჩნდა, რომელსაც მე გა-
დავეხვით და გავუზიარე სიხარუ-
ლი. ჩვენ ვგრძნობდით, რომ ხელ-
ში გვქონდა მომავალი სცენარის
საინტერესო საფუძველი („ლი-
ტერატურა და ხელოვნება“, № 9,
1965 წ.).

აი როგორ მოუშზადეს ნიადაგი
ჩვენს პლანეტაზე აღიარებულ
ფილმს მისმა შემომქმედებმა.

ს. ჟღენტი თავისთავზე არ ლა-
პარაკობს, მისგან ვერც იმას გაი-
გებ როდის და როგორ წერს. მა-
ხინჯაურში, იმ ადგილს, სადაც
ერთ დროს ფეხშიშველი დარბო-
და მამაცი შევარდენი, საბჭოთა
კავშირის გმირი ისრაფილ ჭინჭა-
რაძე, მეზობლად მდებარე მომც-
რო, ორსართულიანი სახლის ფან-
ჯრები გადაჰყურებს. ისინი თითქ-
მის ყოველთვის ღიაა, უფრო ხში-
რად მაშინ, როცა ოთახში სული-
კო ზის. სწორედ აქ დაიწერა ის
„უწესრიგოდ დახვეული ქაღალ-
დის გრაფილი“, რომელიც კინო-
ლენტად იქცა და მთელი მსოფ-
ლიო შემოიარა.

საინტერესოა ს. ჟღენტის ბიოგ-
რაფიის სხვა დეტალებიც. 1942
წელს, საშუალო სკოლის დამთავ-
რებისთანავე, იგი შევიდა თბილი-

სის სახელმწიფო სამედიცინო ინ-
სტიტუტის პედიატრიულ ფაკულ-
ტეტზე. მომდევნო წლის აპრილში
ში კი გაიწვიეს საბჭოთა არმიის
რიგებში. დაამთავრა ქვეითთა სა-
მთვიანი სასწავლებელი და ჩარი-
ცხეს საზღვაო ბრიგადაში. მონა-
წილეობდა სადესანტო ოპერაციე-
ბში, შავი ზღვის სანაპირო ქალა-
ქების ნოვოროსიისკის, ანაპის,
კამიშ-ბურუნის და ქერჩის განთა-
ვისუფლებისათვის.

საბრძოლო დავალების შესრუ-
ლისას სულიკო პირველად 1943
წლის აგვისტოში დაიჭრა დონბა-
სში, მატვეევ-კურგანთან, შემდეგ
სამჯერ ყირიმის განთავისუფლე-
ბის დროს, მაგრამ ბრძოლის ვე-
ლი არ მიუტოვებია. ყველაზე
მძიმე მაინც ბოლო ჭრილობა
იყო. 1944 წლის 26 იანვარს ქერ-
ჩის განთავისუფლების დროს სუ-
ლიკოს ნაღმის ნამსხვრევმა შეუ-
ნგრია გულმკერდის მარცხენა
მხარე და გაუგლიჯა კუნთები,
დაუზიანა ნეკნები. ჭურვის ნატე-
ხი მოხვდა ფილტვშიც და გულ-
მკერდის ღრუში სისხლის ჩადგო-
მა გამოიწვია. მარცხენა ხელი დი-
დხანს დადამბლავებული ჰქონდა.
სერიოზული ჭრილობა მიიღო კი-
რის არეშიც. იგი, როგორც სა-
მაძულო ომის მეორე ჯგუფის ინ-
ვალიდი, დაითხოვეს საბჭოთა არ-
მიის რიგებიდან.

დაჭრილი მეომარი სხვადასხვა
დროს მკურნალობდა სარატოვის,
ორჯონიკიძის, სოჭის ჰოსპიტლე-
ბში. შეუძლებელია აუღელვებ-
ლად წაიკითხო ავადმყოფობის ის-

ტორიაში ჩაწერილი სიტყვები:
„დაიჭრა საბჭოთა სოციალის-
ტური რესპუბლიკების კავშირის
დაცვის დროს“ და ა. შ. ვკითხუ-
ლობთ გაყვითლებულ, სქელ მუ-
ყოს ფურცელზე დაწერილ ავა-
დმყოფობის ისტორიას და გვიკ-
ვირს, რამდენი რამ გადაუტანია
ცხოვრებაში ჯერ კიდევ გამოუს-
ვლელ 17-18 წლის ყმაწვილს!

გამოკეთების შემდეგ სული-
კომ მუშაობა დაიწყო საფინანსო
ორგანოებში.

1946 წელს გადაწყვიტა სწავ-
ლის გაგრძელება. მშობლების სუ-
რვილი იყო, სულიყო ექიმი გახ-
დარიყო, მაგრამ იგი შედის თბი-
ლისის სახელმწიფო უნივერსი-
ტეტში ფილოლოგიის ფაკულ-
ტეტზე. ავადმყოფობამ სწავლას
მოსწყვიტა და კვლავ მშობლიურ
კერას დაუბრუნდა. 1947-48 სას-
წავლო წლებში იგი ისრაფილ ჯი-
ნჭარაძის სახელობის მახინჯაუ-
რის საშუალო სკოლაში ასწავლი-
და. ამავე დროს თანამშრომლობ-
და ადგილობრივ ჟურნალ-გაზე-
თებში, იბეჭდებოდა მისი კრიტი-
კული წერილები და ნარკვევები.
1948 წელს გაზეთ „საბჭოთა აჭა-
რაში“ (№ 68) გამოქვეყნდა ვრცე-
ლი ნარკვევი „კოკოტაურელ სო-
ციალისტური შრომის გმირზე
ეუბ ანანძიძეზე“. ერთი თვის შემ-
დეგ ამავე გაზეთში მკითხველი
გაეცნო მის მოთხრობა-ჩანახატს
— „ლელა“.

ახალგაზრდა მწერალს სწავ-
ლის წყურვილი არ შენელებია.

გულის ხმას მიჰყვა და... 1949
წელს შევიდა მოსკოვის სახელმ-
წიფო კინემატოგრაფიის ინსტი-
ტუტში. ეს ამბავი პირველად ახა-
რა თავის უფროს თანამოკალმეს
პარმენ ლორიას, რომელმაც აღ-
ფრთოვანებული წერილით უპა-
სუხა: „ძალიან მოხარული ვარ, —
წერდა მას პარმენი, — რომ პაქ
მოეწყვე. ვფიქრობ, ბეჯითი და
ენერგიული მეცადინეობით კარგ
შედეგს მივიღებთ, შენს ნიჭს მიე-
ცემა გასაქანი და საბჭოთა ქვეყ-
ნის დედაქალაქიდან ის აყვავებუ-
ლი მოეფინება მთელ მხარეს —
მთელ ქვეყანას. 28 აგვისტო, 1949
წელი“.

პ. ლორიას ამ დროს უკვე მი-
ღებული ჰქონდა სულიყო ქლენ-
ტის მოთხრობა „სისხლიანი ქორ-
წილი“ და ამავე წერილით პირ-
დებოდა მის გამოქვეყნებას. მარ-
თლაც იგი დაიბეჭდა 1949 წელს
ალმანახ „ლიტერატურული აჭა-
რის“ № 12-ში. „ჩვენმა ალმანახ-
მა კრიტიკისაგან კარგი შეფასება
მიიღო, — სწერს სულიკოს 1950
წლის 20 აპრილს პარმენ ლორია,
— განსაკუთრებით მოიწონეს შე-
ნი მოთხრობა. რეცენზია დაბეჭ-
დილია „მნათობის“ № 2-ში და
„ზარია ვოსტოკას“ № 80-ში. რე-
ცენზენტები ხოტბას ასხამენ „სის-
ხლიან ქორწილს“: „... ს. ქლენტი-
სათვის ამ მოთხრობის გამოქვეყ-
ნება ლიტერატურული დებაუ-
ტია. ნაწარმოები დაწერილია კარ-
გი ქართულით. ავტორი ამყდა-
ნებს თხრობის შესანიშნავ მანე-

რას. ამასთან მის მიერ შექმნილი სიტუაციები და ტიპები დამაჯერებელნი არიან. ავტორს ეხერხება პეიზაჟების მოხდენილი ხატვა...“ („მნათობი.“ № 2, 1950 წ. გვ. 156).

ანალოგიურია „ზარია ვოსტოკში“ გამოქვეყნებული რეცენზიაც.

1954 წელს ს. ჟღენტმა დაამთავრა კინემატოგრაფიის ინსტიტუტი კინოდრამატურგიის განხრით და მიიღო სცენარისტის კვალიფიკაცია. ახალგაზრდა დრამატურგი წერს ახალ მოთხრობებს და სცენარებს. 1956 წელს აღმონახ „ტალღაში“ გამოქვეყნდა მოთხრობა „ნათელა“, ხოლო 1958 წელს — ჟურნალ „ლიტერატურულ აჭარაში“ (№ 2) მოთხრობა „პორტრეტი“.

1959 წელს ს. ჟღენტი რუს მკითხველს გააცნო ახალგაზრდა ბათუმელმა მთარგმნელმა ლიანა ტუგულიოვამ, რომელმაც თარგმნა მწერლის მოთხრობა „ზღვისპირეთის საღამოები“.

1960 წელს გამოვიდა მოკლემეტრაჟიანი დოკუმენტური ფილმი „სეინერები გადიან ზღვაზე“. ეს ახალგაზრდა სცენარისტის პირველი ნათლობა იყო კინოდრამატურგიაში. ამას მოჰყვა ჯერ „ჭიაკოკონა“, რომელიც ს. ჟღენტმა შექმნა რაჟდენ გვეტაძის ამავე სახელწოდების რომანის მიხედვით (რეჟისორი ი. ქავთარაძე), ხოლო 1962 წელს ეკრანზე ვიხილეთ კინოკომედია „ბურთი და მოედანი“. ორივე კინოფილმმა

მაყურებელთა მოწონება დაიმსახურა. მათ დღესაც წარმატებით აჩვენებენ საბჭოთა კავშირის კინოთეატრებსა და ტელეეკრანებზე.

1958 წლიდან ბათუმში ჟურნალ-გაზეთებში ზედიზედ იბეჭდებოდა ს. ჟღენტის მოთხრობები, შემდეგ კი გამოიცა ორი კრებული — „ზღვისპირეთის საღამოები“ და „კიდევაც დაიბრდებიან“ (1962 წ.). ორივე წიგნმა მკითხველთა და ლიტერატორთა ინტერესი გამოიწვია.

1965 წელს მოსკოვი მომცემლობა „ისკუსტომ“ გაუშვა სცენარის „ჯარისკაცის მ...“ 1967 წელს უკვე სახელმძღვანელო კინოსცენარისტს საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის ბრძანებულებით მიენიჭა საქართველოს სსრ ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწის საპატიო წოდება.

ყველას აინტერესებდა, რა თემაზე იმუშავებდა სულიკო „ჯარისკაცის მამის“ შემდეგ. გაზეთში დაიბეჭდა ცნობა, რომ ს. ჟღენტი იმუშავებს სამოქალაქო ომის გმირის ნესტორ კალანდარიშვილის ცხოვრებისა და ბრძოლის ამსახველ სცენარზე. ეს არ იყო სიმართლეს მოკლებული, მაგრამ ამჯერად სცენარისტს და რეჟისორს რ. ჩხეიძეს უფრო გადაუდებელი საქმე ჰქონდათ. ამის შესახებ როგორღაც ერთი-ორი სიტყვა სულიკოსაც დასცდა. მოგვიანებით გამოირკვა, რომ ისინი მუშაობენ ფილმზე „ლიმილის ბიჭები“, რომელიც

ასევე მშვიდობისა და ომის თემას ეხება. ავტორი ეპიკური ხერხებით, ამბის თანდათან განვითარებით, საინტერესოდ მოგვითხრობს ჩვენს ახალგაზრდობაზე, რომელსაც ჯერ კიდევ ვერ მოუხწრია დავაჟაკება და ომის საშინელ ორომტრიალში მოხვედრილა.

ომმა ჩაშალა ამ ჭაბუკების ცხოვრების მომავალი გეგმები, უდროოდ დაამსხვრია მათი ოცნებები.

ფილმში კარგად არის ნაჩვენები ჩვენი მომავალი თაობის ბედნიერი ცხოვრება, რომელიც სრულიად მოულოდნელად შეცვალა ომის მძიმე ტრაგედიამ... და რაოდენ საამაყოა, რომ ცხოვრებაში გამოუსვლელი ჭაბუკები, რომლებსაც, ალბათ სანადირო თოფის ხმაც კი არ გაუგონიათ, დიდი განსაცდელის ჟამს თავგანწირულად ჩაებნენ უთანასწორო ბრძოლაში, საკუთარი სიცოცხლის ფასად დაცვეს თითოეული გოჯი წმინდა საბჭოთა მიწისა.

ზოგიერთი მკრთალი მომენტის მიუხედავად ამ ფილმით მისმა შემომქმედებმა კიდევ ერთი საყურადღებო ფურცელი ჩაწერეს ქართული კინემატოგრაფიის ისტორიაში.

ს. ჟღენტი გარეგნულად ერთობ მშვიდი და გულგრილიც კი მოგეჩვენებათ. მას თითქოს არაფერი არ აწუხებს, არაფერი არ აჩქარებს. მაგრამ ეს ერთი შეხედვით, ნამდვილად კი იგი ესწრაფვის თავისი შემოქმედებითი გეგმების განხორციელებას და საკმაოდ ხელხვაიანია. ამას წინათ პრესაში გამოქვეყნდა ცნობა, რომ რეჟისორი გ. მგელაძე დგამს ფილმს „შუქი ფანჯრიდან“, ენგურჰესის მშენებლებზე. ამ ფილმის სცენარიც ს. ჟღენტისაა. მალე მისი „ციმბირის პაპაც“ მოგვევლინება ეკრანზე.

ბარაქალა, ბარაქალა შენ, ჩვენო სულიყო!

მთარ თუჩანნიძე

მეცნიერულსა და რევოლუციურად აჭარაში

ლიმონი, ფორთოხალი, მანდარინი, ციტრონი და სხვა ციტრუსები შეიცავენ ბევრ სასარგებლო ნივთიერებას. ამიტომ აღამიანებმა ეს კულტურები ჯერ კიდევ შორეულ წარსულში მოაშენეს.

ციტრუსების სამშობლოდ მიჩნეულია ჩინეთი და ინდოეთი.

ჩინეთი მანდარინისა და ფორთოხლის სამშობლოა, ხოლო ინდოეთი — ლიმონისა. აქედან ისინი გავრცელდა ევროპაში და აზიის იმ ქვეყნებში, სადაც ბუნებრივი პირობები მათი განვითარების შესაძლებლობას იძლეოდა.

საქართველოში, კერძოდ, აჭარაში ციტრუსები ჯერ კიდევ შუა საუკუნეებში გავრცელდა. ცნობას აჭარაში ციტრუსების არსებობის შესახებ გვაწვდის გამოჩენილი ქართველი ისტორიკოსი და გეოგრაფი ვახუშტი ბაგრატიონი (1694-1774). იგი წერდა, რომ ბათუმში, გონიოსა და ერგეში იზრდება „ნარინჯი, თურინჯი, ლიმონი, ზეთისხილი, ბროწეული ბრავალი და ზღვის კიდესაცა“.¹

იმ პერიოდში აჭარაში გავრცელებული იყო ფორთოხალი, ლიმონი და ციტრონი, რომლებიც მოსახლეობას სააღ-

კარმიდამოს ახლოს ჰქონდა მოშენებული, მაგრამ მას სავაჭრო მნიშვნელობას თითქმის არ ანიჭებდა.

1878 წელს, როდესაც აჭარა განთავისუფლდა თურქთა ბატონობისაგან, ფორთოხლის, ლიმონისა და ციტრონის ნარგავები ყოფილა მახინჯაურში, ციხისძირში, მწვანე კონცხზე, ბობოყვათში, მაკრიალში, ლიმანში, გონიოში, სარფსა და კიდევ რამდენიმე სოფელში.²

1894 წელს აჭარაში 1300 ძირამდე სრულმოსავლიანი ფორთოხლის ნარგავი ყოფილა, საიდანაც მიუღიათ 130.000-მდე ნაყოფი.³ 1912 წელს სრულმოსავლიანი ფორთოხლის ნარგავთა რაოდენობა შეადგენდა 1500 ძირს, ხოლო მათგან საშუალოდ იღებდნენ 250 ათასიდან 400 ათას ცალამდე ნაყოფს.⁴ ნაყოფის მომცემი ფორთოხლის ნარგავთა დიდი უმრავლესობა გონიოს უბანში იყო. მაგალითად, 1894 წელს აღნიშნულ უბანში იყო 1096 ძირი ფორთოხლის ნარგავი, რომლიდანაც მიუღიათ 102.000-

2. Русские субтропики, 1913, № 10, стр. 6.

3. Сборник сведений по культуре ценных растений на Кавказе, выпуск I, Тифлис, 1895, стр. 25.

4. აჭარის სახ. მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი, საქ. № 235, ფ. 16.

1 ვახუშტი, — აღწერა სამეფოსა საქართველოსა (საქართველოს გეოგრაფია), თბილისი, 1941, გვ. 176.

მდე ცალი ნაყოფი,⁵ რაც შეეხება ლიმონის ნარგავს, 1894 წელს აღნიშნული კულტურა მთელ აჭარაში ითვლებოდა 2000-3000 ძირამდე,⁶ ხოლო მათი ნაყოფის რაოდენობის შესახებ სათანადო მონაცემები არ გავაჩნია. ეფიქრობთ, რომ მისი მოსავალი არც ისე უმნიშვნელო უნდა ყოფილიყო.

ლიმონისა და ფორთოხლის ნაყოფი იყიდებოდა როგორც ადგილობრივ ბაზარზე — ბათუმში, ისე იგზავნებოდა აჭარის ფარგლებს გარეთ. ამ ძვირფასი ნაყოფით ვაჭრობდნენ სომეხი და სპარსელი ვაჭრები.

ლიმონის, ფორთოხლისა და ციტრონის ფასი მერყეობდა. 90-იანი წლების ბოლოს 1000 ცალი ფორთოხალი იყიდებოდა 10 მანეთიდან 25 მანეთამდე, ერთი ცალი ლიმონი ღირდა 2 კაპიკი, ციტრონი — 3-5 კაპიკი,⁷ მაგრამ მოგება ვაჭრებისა და გადაყიდველების ხელში იყო.

მე-19 საუკუნის 80-იანი წლებიდან სავაჭრო მნიშვნელობის ციტრუსოვანთა კულტურების გაშენებას შეუდგნენ მოახალშენეები, რომლებმაც აჭარის ზღვისპირა მიდამოებში საუკეთესო ხარისხის მიწის ნაკვეთები შეიძინეს და დიდი რაოდენობის თანხა დააბანდეს სუბტროპიკული მებალეობის განვითარებისათვის. მათ შორის სავაჭრო მნიშვნელობის ციტრუსების განვითარების პიონერები არიან სოლოგოვი, სტოიანოვი, დალფონსი, კრიშტაფოვიჩი, ვუჩინო და სხვა. მათ ლიმონის, ფორთოხლისა და იტალიური მანდარინის ნერგები შემოიტანეს საფრანგეთიდან, ალჟირიდან, იტალიიდან და თურქეთიდან. პირველი ინიციატორი მებალე დალფონსი იყო, რომელმაც 1886 წელს შემოიტანა იტალიური მანდარინისა და ფორთოხლის ნერგები, ხოლო შემდეგ წლებში

სოლოგოვმა, კრიშტაფოვიჩმა, სტოიანოვმა და ვუჩინომ ლიმონის, ფორთოხლისა და მანდარინის ნერგები შემოიტანეს, როგორც იტალიიდან, ისე ალჟირიდან, სამხრეთ საფრანგეთიდან, თურქეთიდან და თავიანთ მამულებში გააშენეს.⁸

უკვე 1894 წლისათვის დალფონსის თავის მამულში გაშენებული ჰქონდა 250 ძირი ფორთოხლისა და 600 ძირი ლიმონის ნარგავი, ვუჩინოს — 103 ძირამდე ფორთოხლის ხე, სტოიანოვს — 90-მდე ძირი. კრიშტაფოვიჩს — 3 ძირი ლიმონის, 2 ციტრონის, 14 ფორთოხლის ახალგაზრდა ნარგავი.⁹ მათ გაშენებული ჰქონდათ აგრეთვე იტალიური მანდარინი.

მომდევნო წლებში სხვა მოახალშენეებმაც გააშენეს ლიმონისა და ფორთოხლის ნარგავები და 1917 წელს ფორთოხლის ნარგავთა საერთო რაოდენობა შეადგენდა 9354 ძირს, ხოლო ლიმონისა — 1062 ძირს. აქედან კინტრიშის უბანში იყო 5769 ფორთოხლისა და 1058 ძირი ლიმონის ნარგავი, დანარჩენი კი გონიოს უბანში.¹⁰ მაგრამ ფორთოხლისა და ლიმონის მოსავლის დიდი ნაწილი გონიოს უბანზე მოდიოდა, სადაც მრავალწლიანი ფორთოხლის ნარგავები იყო და ერთი ძირი 5000-7000 ცალამდე ნაყოფს იძლეოდა.¹¹

ამასთან ერთად უნდა აღინიშნოს, რომ პირველი მოახალშენეების მიერ გაწეულ შრომას დიდი შედეგი არ მოჰყოლია. იტალიიდან, საფრანგეთიდან და ალჟი-

8. Сборник сведений по культуре ценных растений на Кавказе, Тифлис, 1895, выпуск I, стр. 26—27.

9. Сборник сведений по культуре ценных растений на Кавказе, Тифлис, 1895, выпуск I, стр. 26—27.

10. აჭარის სახ. მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი, საქ. № 216, ფ. 69-70.

11. საქართველოს სსრ ცსია, ფ. 243, ანაწერი 7. საქ. № 728, ფ. 182.

5. Сборник сведений по культуре ценных растений на Кавказе, выпуск I. Тифлис, 1895, стр. 25.

6 იქვე.

7 იქვე.

რიდან შემოტანილი ფორთოხლისა და მანდარინის ნარგავები ვერ შეეგუენ ადგილობრივ კლიმატურ პირობებს და მათი დიდი ნაწილი გახშა. ცნობილი მებაღის ა. ტატარინოვის გადმოცემით. პასეის ბაღში, მაგალითად, 15 წლის განმავლობაში დაიღუპა იტალიიდან, ალ-ჟირიდან და საფრანგეთიდან შემოტანი-ლი ფორთოხლისა და მანდარინის 1000 ძირი ნარგავიდან 800 ძირი. გარდა ამისა, იტალიური მანდარინი, რომელიც აჭარა-ში პირველად გაშენდა მე-19 საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოს, გვიან მწიფდებოდა, მისი ნაყოფი წვრილი იყო და ნაკლები სასაქონლო მნიშვნელობა ჰქონდა.¹²

1897 წლის ზამთარმა, რომელიც მეტად მკაცრი და ყინვიანი იყო, დიდად დაზარალა აჭარის ციტრუსები, ხოლო 1910-1911 წლების სუსხმა მთლიანად მოსპო იტალიური მანდარინი.

აჭარაში სავაჭრო მნიშვნელობის ციტრუსების განვითარება სწრაფად და ფართო მასშტაბით მაშინ დაიწყო, როდესაც შემოიტანეს იაპონური მანდარინი „უნშიუ“. მისი ნერგები პირველად იაპონიიდან შემოიტანა 1897 წელს საუფლისწულო მამულების აღმოსავლეთის სუბტროპიკულ ქვეყნებში მივლინებულმა ექსპედიციამ, რომელსაც აგრონომი ი. ნ. კლინგენი ხელმძღვანელობდა.

იაპონური მანდარინი „უნშიუ“ განსხვავდებოდა იტალიური მანდარინისაგან. იგი იყო უფრო მსხვილი, მწიფდებოდა ადრე, უძლებდა მეტ ყინვებს. ამიტომ მისი გაშენება ხელსაყრელი იყო და მოკლე დროში აჭარაში არსებულ ციტრუსებს შორის ყველაზე დიდი ხვედრითი წონა დაიკავა.

იაპონური მანდარინი „უნშიუ“ პირველად გააშენეს ჩაქვის საუფლისწულო მამულში, ხოლო შემდეგში მის-მოშენებას მოახალშენებეც შეუდგნენ. პირველ წლებში დიდი მუშაობა გასწიეს

სანერგეების შესაქმნელად, სადაც „უნშიუს“ ნერგებს გარდა სხვა სუბტროპიკულ მცენარეთა ნერგებსაც ამზადებდნენ. 1913 წელს აჭარაში იყო ციტრუსების დახლოებით 80-მდე სანერგე, რომელშიც მარტო მანდარინის 200.000 ცალი ნერგი გამოუყვანიათ,¹³ ხოლო 1914 წელს აღნიშნული სანერგეებიდან გაუყვიათ 100.000 ძირი მანდარინის ნერგი, ცალი 10 კაპიკად.¹⁴

ციტრუსების სანერგეებიდან აღსანიშნავია ჩაქვის საუფლისწულო მამულის, ბათუმის სოფლის მეურნეობის საზოგადოების, კერძო მეურნეების ი. დიდიშის, ვ. მარკოვიჩის, ა. სობეცკის, ვ. ტატარინოვისა და სხვების ციტრუსებისა და სხვა სუბტროპიკულ მცენარეთა ნერგების გაყიდვით აღნიშნულ სანერგეთა მფლობელნი დიდ შემოსავალს იღებდნენ.

ჩაქვის საუფლისწულო მამულთან ერთად მე-20 საუკუნის დასაწყისიდან „უნშიუს“ გაშენებას შეუდგნენ კერძო მეურნეები. კარგი ხარისხისა და ადგილობრივ კლიმატურ პირობებთან შეგუების გამო „უნშიუ“ სწრაფად გავრცელდა აჭარაში.

1901 წელს აჭარაში მანდარინის კულტურას ეკავა 0,136 ჰექტარი, რომელზეც გაშენებული იყო ასი ძირი ნერგი, 1906 წელს მისმა ფართობმა მიაღწია 10,9 დესეტინას, ნარგავთა რაოდენობამ — 13.149 ძირს. 1910 წელს მანდარინის კულტურის ფართობი შეადგენდა 218 ჰექტარს, ნარგავთა რაოდენობა — 122.521 ძირს, 1913 წელს — 262 ჰექტარს, ნარგავთა რაოდენობა კი — 20.000 ძირზე მეტს. 1917 წელს მანდარინის ფართობი 323 ჰექტარს შეად-

13 აჭარის ასსრ ცსა, ფონდი 96, საქ. № 73, ფ. 37.

14 აჭარის სახ. მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი, საქ. № 235, ფ. 18.

12 აჭარის სახ. მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი, საქ. № 289, ფ. 2.

გენდა, სადაც გაშენებული იყო 252.909 ძირი მანდარინი. 15

ამ მონაცემებიდან ჩანს, რომ 1907 წლამდე მანდარინის გაშენება ნელი ტემპით მიდიოდა, მაგრამ მომდევნო პერიოდში იგი სწრაფად განვითარდა და ყოველწლიურად დაახლოებით 30.000 ნარგავით იზრდებოდა. უკვე 1913 წელს 1901 წელთან შედარებით მანდარინის ფართობი დაახლოებით 1500-ჯერ გაიზარდა, ხოლო 1917 წელს იმავე 1901 წელთან შედარებით — 2374-ჯერ და კიდევ უფრო მეტად.

მანდარინის კულტურის ძირითადი რაიონი კინტრიშის უბანი იყო. ამ უბანზე 1912 წელს მოდიოდა 188.193 ძირი მანდარინის ნარგავი, 16 ხოლო 1917 წელს — 246.758 ძირი. 17.

1912 წელს აჭარაში მანდარინი გაშენებული იყო 17 სოფელში. ეს სოფლებია: ჯაიათი, ციხისძირი, ბუკნარი, ჩაქვი, აჟყვა, მწვანე კონცხი, მახინჯაური, განთიადი (ყარა-დერე), კაპრეშუმი, ორთაბათუმი, სალიბაური, ხოლოდნაი სლობოდა, ბარცხანა, სოუკსუ, ფერია, კახაბერი და გონიო. აქედან ყველაზე მეტი რაოდენობით გაშენებული იყო ციხისძირში — 46.778, ჩაქვში — 25.100, მახინჯაურში — 21.094, მწვანე კონცხზე — 15.122, სალიბაურში — 20.813, ბუკნარში — 13.440 ძირი. 18

შეურნეთა რიცხვი, რომლებიც მანდარინის მოშენებას ეწეოდნენ, 1912 წელს 168 იყო. მათგან ციხისძირში — 50, მახინჯაურში — 41, მწვანე კონცხზე —

23, ხოლო სალიბაურში — ცხრა მეურნე. 19

მანდარინის პირველ გამშენებელთა უმრავლესობა მოახალშენებელი იყვნენ, აღსანიშნავია ი. დიადიშის, ნ. საბავეის, ა. სობეცკის, ი. მელიას, მ. დალფონსის, ე. ტატარინოვის, ვ. ბიხოვეცის, ს. სიბირიაკოვის, ვ. გოლიცინის, ვ. ბარატოვის, ბ. ვუჩინოს, მ. შერემეტიევის, ნ. პასეკის და სხვათა ბაღები.

ციტრუსების პლანტაციების ფართობი არც ისე დიდი იყო. ყურნალ-გაზეთებიდან, პერიოდული გამოცემებიდან, საარქივო მასალებიდან და ადგილზე საველე მუშაობით ირკვევა, რომ მეურნეებს მეტწილად 2-3 დესეტინაზე, ზოგს კი უფრო ნაკლებზეც ჰქონდათ გაშენებული ციტრუსები. მხოლოდ ჩაქვის საუფლისწულო მამულს ჰქონდა ციტრუსების შედარებით მსხვილი მეურნეობა, სადაც 1909 წელს მანდარინის კულტურას 14 დესეტინა, 20 ხოლო 1917 წელს 32 დესეტინა ეკავა. აქედან ნაყოფს იძლეოდა 12 დესეტინა. 21 გარდა ამისა, აღნიშნულ მამულს 1917 წელს ჰქონდა აგრეთვე 6 დესეტინა ლიმონის ბაღი. 22

აჭარის მკვიდრი მოსახლეობა მანდარინის კულტურას თითქმის არ მისდევდა. ამ მხრივ პირველი ცდა იაპონური მანდარინის (უნშიუს) გაშენებისა ეკუთვნის სოფელ მახინჯაურის მცხოვრებს ალიალას. მას 1906 წელს თავის მამულში რამდენიმე ძირი იაპონური მანდარინი გაუშენებია. 23 შემდეგ წლებში, კერძოდ,

19. Русские субтропики, 1913, № 10, стр. 21.

20 ლენინგრადის ცსია, ფონდი 515, ანაწერი 91, საქ. № 101, ფ. 17.

21 აჭარის ასსრ ცსა, ფონდი 22, საქ. № 444, ფ. 12-13.

22 აჭარის ასსრ ცსა, ფონდი 22, საქ. № 445, ფ. 21.

23 ამ ფაქტზე მიგვითითა აჭარის ასსრ სახელმწიფო მუზეუმის დირექტორმა, ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატმა ხ. ახვლედიამა.

15 აჭარის ასსრ ცსა, ფონდი 96, საქ. № 73, ფ. 36. ჟურნ. „რუსიკიე სუბტროპიკი“, 1913, № 10, გვ. 16; აჭარის სახ. მუზეუმის ხელნაწ. ფონდი, საქ. № 216, ფ. 69.

16. Русские субтропики, 1913, № 10, стр. 21.

17 აჭარის სახ. მუზეუმის ხელნაწ. ფონდი, საქ. № 216, ფ. 69.

18. Русские субтропики, 1913, № 10, стр. 21.

1912 წელს იაპონური მანდარინი ვაუშენებით მწვანე კონცხის მცხოვრებლებს მემედ ბოლქვაძეს და ქარიმან ბერიძეს, ხოლო 1913 წელს 100 ძირი იაპონური მანდარინი დაურგავს მაზნაჯაურელ არიფ ახვლედიანს.²⁴ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებამდე კიდევ რამდენიმე აპარელს ჰქონდა მოშენებული მანდარინის ნარგავები, მაგრამ მათი რაოდენობა და მოსავალი მეტისმეტად უმნიშვნელო იყო.

ციტრუსები, კერძოდ, მანარინი გვიან იძლევა მოსავალს, მაგრამ სავაგიეროდ ძალიან შემოსავლიანია. პირველი მსოფლიო ომის დაწყების წინ, 1913 წელს, აჭარაში ნაყოფის მომცემი იყო 150 ჰექტარი მანდარინი. თითოეული ჰექტარი საშუალოდ იძლეოდა 60.000 ცალ მანდარინის ნაყოფს. 1913 წელს სულ მოუკრეფიათ 9.000.000 ცალი მანდარინის ნაყოფი. იგი იყიდებოდა ადგილზე, აგრეთვე იგზავნებოდა პეტერბურგში, მოსკოვში, ოდესაში, ხარკოვში, თბილისში და სხვა სავაჭრო ცენტრებში. მანდარინის ფასი მერყევი იყო. ერთი ცალი იყიდებოდა 2 კაპიკიდან 5 კაპიკამდე. თუ ვიანვარიშებთ, რომ 1913 წელს ერთი ცალი მანდარინის ნაყოფი გაიყიდა 2 კაპიკად, მისი ფულადი შემოსავალი შეადგენდა 1.800.000 მანეთს.²⁵

ყველაზე დიდ შემოსავალს ჩაქვის საუფლისწულო მამულში იღებდნენ, აქ 1909 წელს მოიწიეს 45.844 ცალი ნაყოფი,²⁶ 1919 წელს — 403.115, 1920 წელს — 800.000 ცალი მანდარინის ნა-

24 მწვანე კონცხის მცხ. რეკვებ მემედის ძე ბოლქვაძისა და მაზნაჯაურის მცხ. არიფ ახმედის-ძე ახვლედიანის მოგონება, ჩაწერილი ჩვენს მიერ 1968 წელს.

25 აჭარის ასსრ ცსა, ფონდი 96, საქ. №73, ფ. 49.

26 ლენინგრადის ცსია, ფ. 515, ანაწერი 91, საქ. № 57, ფ. 8.

ყოფი.²⁷ თითოეული მეურნის შესახებ კონკრეტული ცნობები არ გავყავს, მაგრამ ზოგიერთი მონაცემის მიხედვით მტკიცდება, რომ მანდარინის კულტივრებიდან ისინი საკმაოდ დიდ შემოსავალს იღებდნენ. მაგალითად, 1915 წელს ვ. გოლიცინმა ორი დესეტინა მანდარინის ბაღიდან 56.000 ცალი ნაყოფი მიიღო, ხოლო ტრიანტაფილიდისმა კიდევ უფრო ნაკლებ ფართობზე 1910 წელს მოიწია 43.000, 1912 წელს — 69.000 ცალი მანდარინის ნაყოფი.²⁸

აჭარის ციტრუსოვანთა ნარგავები ძალიან დაზიანდა 1918-1920 წლებში. ბევრმა მოახალშენებმა მიატოვა მამული და გაიქცა. ვინც დარჩა, იგი ვერ ასაღებდა ციტრუსების მოსავალს, მკვიდრმა მოსახლეობამ ბაღების ნაწილი გაჩეხა და მარცვლეულის წარმოებას შეუდგა, რომ შიმშილობისათვის თავი დაეღწია.

მიუხედავად ამისა, რევოლუციამდე აჭარაში ციტრუსების ხვედრითი წონა მთელ სახალხო მეურნეობაში მეტად მნიშვნელოვანი იყო.

წარმოებითი ურთიერთობა ციტრუსოვანთა კულტურების მეურნეობაში, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ აჭარის მკვიდრი მოსახლეობის ციტრუსების ნარგავებს, კაპიტალისტური იყო. ციტრუსების მფლობელი პლანტატორები თავიანთ მამულებში იყენებდნენ დაქირავებულ შრომას. მათ დაქირავებული ჰყავდათ როგორც დღიური, ისე სეზონური და მუდმივი მუშები.

სუბტროპიკული მებაღეობის განვითარების, შრომის მოწყობის, ციტრუსოვანი და სხვა სუბტროპიკული კულტურების მოსავლის გასაღებისა და აღნიშნული მეურნეობების საერთო ხელმძღვანელობისათვის კერძო მეწარმეებმა აჭარაში შექმნეს საზოგადოებები და

27 საქართველოს სსრ ცსია, ფ. 288, ანაწერი 1, საქ. № 79, ფ. 49.

28. Цитрусовые, собрание трудов профессора А. Н. Краснова, т. I, выпуск 2, Батуми, 1915, стр. 30.

ამხანაგობები. 1907 წელს შეიქმნა ციხის-ძირისა და ქობულეთის მოახალშენეთა საზოგადოებები, ხოლო 1909 წელს — მწვანე კონცხისა.²⁹

1916 წელს სოფლის მეურნეობის ამხანაგობა დააარსეს მოახალშენებმა ნ. კოლკოვმა, ი. დიადიუშმა, ვ. ტრიანტაფილიდისმა, ი. მელიამ, ნ. საბაევმა და ნ. ბილუსკიმ. ამ ღონისძიების მიზანი იყო მეურნეობის განვითარება და პროდუქციის გასაღების უზრუნველყოფა. 30 ასეთი ამხანაგობანი სხვა მოახალშენებმაც შექმნეს.

საზოგადოებებსა და ამხანაგობებს სათავეში ედგა გამგეობა, რომელიც ყველა შრომის პროცესს დაქირავებული მუშახელის საშუალებით ეწეოდა. მაგალითად, მახინჯაურში შექმნილ ამხანაგობას 1914 წლის აპრილში დაქირავებული ჰყავდა ასი მუშა, რომელთა შორის იყვნენ როგორც თვითური, ისე დღი-

ური მუშები. თვითურად დაქირავებულ მუშებს უხდიდნენ 20 მანეთს, ხოლო დღიურად დაქირავებულებს — 40 კაპიკიდან 80 კაპიკამდე.³¹

ციტრუსების პლანტაციების შეზატრონენი იყვნენ მეფის სამხედრო ბიუროკრატიული სახელმწიფოს მოხლეკები, გადამდგარი სამხედრო პირები, მემამულეები და სავაჭრო კაპიტალის წარმომადგენლები.

ეს სოციალური ფენები აჭარაში აღმოცენდნენ ცარიზმის მიერ ამ მხარის ეკონომიური ათვისების პროცესში. მათ კარგად გამოიყენეს თურქთა ბატონობის დროს დაბეჩავებული და 1877-1878 წლების ომის დროს განაწამები ადგილობრივი მოსახლეობის მდგომარეობა და აჭარის განთავისუფლების პირველ წლებშივე დაიწყეს მიწების შეძენა. ამ მიწების დამუშავებაზე მათ დიდძალი თანხა დააბანდეს და სუბტროპიკული მეურნეობები მოაწყვეს. ამ მეურნეობებში ჩაისთან ერთად მნიშვნელოვანა ადგილი ეკავა ციტრუსებს.

29. Образ Батумской области за 1910 год, Батуми, 1912, стр. 94—95.

30. Русские субтропики, 1916, т. 2—3, стр. 103—108.
№ 10, стр. 21.

31 ბათუმის გაზეთი, 1914, პ. 29.

მოქალაქეთა უფლებების დაცვის სადარჯოზე

საბჭოთა სასამართლო ყოველგვარი ხელყოფისგან იცავს მეურნეობის სოციალისტურ სისტემას და სოციალისტურ საკუთრებას, მოქალაქეთა პოლიტიკურ, შრომითს, საბინაო და სხვა პირად და ქონებრივ უფლებებს, სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების უფლებებს, მათს ინტერესებს.

ვ. ი. ლენინის მითითების შესაბამისად „რომ სასამართლო არის აღზრდის იარაღი“,¹ საბჭოთა სასამართლო ზრდის მოქალაქეებს სამშობლოსა და კომუნისმის საქმისადმი ერთგულების სულისკვეთებით, საბჭოთა კანონების ზუსტად და განუზრგელად შესრულების, სოციალისტური საკუთრებისადმი მზრუნველი მოპყრობის, სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივი მოვალეობისადმი პატიოსანი დამოკიდებულების სულისკვეთებით.

საბჭოთა სასამართლო აღნიშნულ ამოცანებს ახორციელებს სამოქალაქო და სისხლის სამართლის საქმეების განხილვით, იგი მიზნად ისახავს დანაშაულის ზწრაფ და სრულ გახსნას, დამნაშავეთა დროულად მხილებას და მათ მიმართ კანონის სწორად გამოყენებას, უზრუნველყოფს იმას, რომ არცერთი უდანაშაულო არ მიეცეს სისხლის სამართლის პასუხისგებაში და არ დაედოს მსჯავრი, იყენებს რა სისხლის სამართლის სასჯელის ღონისძიებებს, სასამართლო არა მარტო სჯის დამნაშავეს, არამედ აგრეთვე ესწრაფვის მის გამოსწორებას და აღზრდას.

მოქ. ბ-ს აჭარის უმაღლესმა სასამართლომ 1966 წლის 21 იანვრის განაჩენით, განზრახ მკვლელობის ცდის ბრალდებით რვა წლით პატიმრობა მიუსაჯა იმისთვის, რომ წინააღმდეგობა მომხდარი უსიამოვნების გამო განაწყენებულმა 1965 წლის ორ მარტს სანადირო თოვით ესროლა მანქანას, რომელშიც იჯდა მისი ბიძაშვილი მეუღლით. საქართველოს უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ ეს განაჩენი საკასაციო წესით შეასწორა იმ მხრივ, რომ ბ-ს ქმედება გადააკვალიფიცირა, როგორც ბოროტი ხულიგნობა და სასჯელი შეუმსუბუქა.

სასამართლოს მიერ არასწორი განაჩენის გამოტანა ორგანულად შეუსაბამოა საბჭოთა მართლმსაჯულებისათვის. სკკპ პროგრამა მოითხოვს, „უზრუნველყოფილი იქნას სოციალისტური კანონიერების ზუსტად დაცვა“.² ეს ნიშნავს საქმის განხილვისას სასამართლოს მიერ დაშვებული ყოველგვარი შეცდომის დროულად გამოვლინებას და დაუყოვნებლივ აღკვეთას.

სასამართლოს მიერ დაშვებული შეცდომის გამოვლინება და გამოსწორება ევალება ზემდგომ სასამართლო ინსტანციას საქმის საკასაციო ან საზედამხედველ წესით გადასინჯვის დროს. ზედამხედველობის წესით საქმის განხილვისას ზემდგომი სასამართლოები ვალდებული არიან შეამოწმონ ძალაში შესული განაჩენის კანონიერება და და-

1. ვ. ი. ლენინი, ტ. 27, გვ. 315.

2. სკკპ პროგრამა, 1961, გვ. 117.

საბუთებულობა, რაც წინასწარი გამოკვლევის ორგანოების და სასამართლოს საქმიანობის შემოწმებას ნიშნავს. ამგვარი შემოწმების შედეგად, ზედამხედველობითი ინსტანციის სასამართლო მოვალეა გამოავლინოს ხომ არ დარღვეულა კანონი წინასწარი გამოკვლევის ან სასამართლო განხილვის სტადიაში.

ქვემდგომი სასამართლოს მიერ დაშვებულ შეცდომათა გამოსწორებით, დარღვეული კანონის აღდგენით ზედამხედველობითი ინსტანციის სასამართლოები განაპირობებენ კანონის ერთნაირად გაგებას, გამოქვეყნებას და ახსნა-განმარტებას.

კანონი ავალდებულებს პროკურორს, მკაცრად ადევნოს თვალ-ყური სისხლის სამართლის საქმის მდგომარეობას, მოქალაქეთა უფლებების დაცვას. სასამართლო განხილვის წესი იმგვარადაა რეგლამენტირებული, რომ მთლიანად უზრუნველყოფს სასამართლოს დამოუკიდებლობას შეაგროვოს და შეამოწმოს დამამტკიცებელი საბუთები, შინაგანი რწმენით შეაფასოს ისინი და გამოიტანოს სწორი განაჩენი.

ქ. ბათუმის სახალხო სასამართლომ 1965 წლის ცხრა აგვისტოს განაჩენით სამართალში მიცემულ ო-ს ნამდვილ სამხედრო სამსახურში გაწვევისაგან თავის არიდების ბრალდებით მიუსაჯა ორი წლით თავისუფლების აღკვეთა. საქართველოს უმაღლესი სასამართლოს თავმჯდომარის პროტესტის საფუძველზე საქმის ზედამხედველობითი წესით გადასინჯვის შედეგად ეს უსაფუძვლო განაჩენი გაუქმებულ იქნა. საქმის ხელახალი განხილვისას გამოირკვა, რომ სამართალში მიცემულ ო-ს არამც თუ აურიდებია თავი სამხედრო სამსახურში გაწვევისგან, არამედ ფიზიკური ნაკლის გამო სრულიად არ ექვემდებარებოდა ასეთ გაწვევას.

ზედამხედველობის წესით საქმის განხილვისას განაჩენის კანონიერების და დასაბუთებულობის შემოწმებით სასამართლომ უნდა ცხადყოს დადგენილია თუ არა ობიექტური კეშმარიტება. და-

დგენა კი მხოლოდ დასაბუთებული განაჩენითაა შესაძლებელი, ხოლო განაჩენი დასაბუთებელი იქნება, თუ ის საქმეზე შეგროვილი და ყოველმხრივ შეფასებული მასალებიდან გამომდინარეობს და თუ მასში მოცემული სასამართლო დასკვნები საესებით შეესაბამება ობიექტურ სინამდვილეში არსებულ გარემოებებს.

კანონის მოთხოვნა, რომ თითოეულ სისხლის სამართლის საქმეზე დადგინდეს ობიექტური კეშმარიტება, ზემდგომ სასამართლოებს ავალდებულებს გააუქმონ ყველა არასწორი განაჩენი, გამოამჟღავნონ სასამართლოს მიერ დაშვებული ყოველგვარი შეცდომა, რომელმაც ხელი შეუშალა კეშმარიტების დადგენას და მიუთითოს ქვემდგომ სასამართლოს საქმის სწორად გადაწყვეტის გზაზე.

განაჩენის კანონიერების და დასაბუთებულობის შემოწმებისას ზედამხადველობითი ინსტანციის სასამართლოს საქმიანობა მიმდინარეობს სათანადო წესით და გარკვეული პროცესუალური ფორმით.

პროცესუალური ფორმა წარმოადგენს კანონით დადგენილ იმ პირობას, რომლის დაცვა უზრუნველყოფს საქმეზე კეშმარიტების არა მარტო დადგენას, არამედ შემოწმებასაც. მიღწეულია თუ არა იგი.

ზედამხედველობითი ინსტანციის სასამართლოებმა მიერ პროცესუალური ფორმის დაცვა გარანტირებულს ხდის განაჩენის კანონიერების და დასაბუთებულობის სწორად შემოწმებას, ამასთან ამტკიცებს საბჭოთა სასამართლოს ავტორიტეტს, უზრუნველყოფს მისი საქმიანობის აღმზრდელობით მნიშვნელობას და იცავს პროცესის მონაწილეთა კანონიერ ინტერესებს.

განაჩენის კანონიერების და დასაბუთებულობის უზრუნველყოფა მჭიდრო კავშირშია სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეთა უფლებების დაცვის ამოცანასთან. ეს კავშირი განპირობებულია იმით, რომ ზემდგომი ინსტანციის სასამართლო, უზრუნველყოფს რა განა-

ჩენის კანონიერებას და დასაბუთებულობას, ამავე დროს გარანტირებულს ხდის პროცესის მონაწილეთა უფლებებს.

საბჭოთა სახელმწიფოში ადამიანი თავისი ინტერესებით კომუნისტური პარტიის მზრუნველობის და ყურადღების ცენტრშია. საბჭოთა სახელმწიფო ორგანოების საქმიანობა მიმართულია სოციალისტური საზოგადოების წევრების სისტემატურად მზარდ მატერიალურ და კულტურულ მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად.

მარქსიზმ-ლენინიზმი გვასწავლის, რომ მხოლოდ სოციალისტური საზოგადოების პირობებში ხორციელდება ნამდვილი მზრუნველობა პიროვნების ინტერესების დაცვაზე. მართლმსაჯულების ორგანოები, იცავენ რა საბჭოთა კავშირის კონსტიტუციით გარანტირებულ მოქალაქეთა პოლიტიკურ, შრომით, საბინაო და აგრეთვე პირად და ქონებრივ უფლებებსა და ინტერესებს, ხელს უწყობენ ჩვენი საზოგადოების წევრების აღზრდას კომუნისტური მორალის სულისკვეთებით.

სოციალისტური მართლმსაჯულების დემოკრატიზმი თავის გამოხატულებას პოულობს მოქალაქეების პროცესუალური უფლებების რეალურ უზრუნველყოფაში წინასწარი გამოძიების, პროკურატურის ორგანოების და სასამართლოს საქმიანობის ყველა სტადიაში.

მნიშვნელოვან პროცესუალურ გარანტიას წარმოადგენს ბრალდებულისათვის დაცვის უფლების უზრუნველყოფა. მოთხოვნა უზრუნველყოფილი იქნას ბრალდებულის უფლება დაცვაზე, წითელ ზოლად გასდევს ყველა მოკავშირე რესპუბლიკის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსებს და უნდა განხორციელდეს პროცესის ყველა სტადიაში.

პირველი ინსტანციის სასამართლომ საქმის განხილვის დროს საფუძვლიანად უნდა გამოარკვიოს ხომ არ ყოფილა დარღვეული ბრალდებულის უფლება დაცვაზე წინასწარი გამოძიების წარმოების დროს, ხოლო განაჩენის კანონიერების დასაბუთებულობის შემოწმებისას

ზემდგომი სასამართლო ვალდებულია დაადგინოს უზრუნველყოფილი იქნა თუ არა ბრალდებულის უფლება დაცვაზე და თუ კანონის ეს მოთხოვნა დარღვეული აღმოჩნდა, მაშინ სასამართლოს განაჩენი უნდა გაუქმდეს, დარღვეული პროცესუალური უფლება კი აღსდგეს.

დაცვაზე ბრალდებულის უფლებების განუხრელად უზრუნველყოფა მითითებულია სსრკ უმაღლეს სასამართლოს პლენუმის 1950 წლის 1 დეკემბრის № 17 სახელმძღვანელო დადგენილებაში. პლენუმმა აღნიშნა, რომ „ზოგიერთი ზემდგომი სასამართლო განაჩენის გაუქმების საფუძვლად არ მიიჩნევა ისეთ ფაქტს, როცა საქმის განხილვისას დარღვეულია დაცვაზე ბრალდებულის უფლებების მაგარანტირებელი სსრკ კონსტიტუციის მესამე მუხლი.“ მოყავს რა კონკრეტული მაგალითები სახალხო სასამართლოების და საკასაციო ინსტანციების მიერ დაცვაზე სამართალში მიცემულის უფლებების უხეშად დარღვევის შესახებ, პლენუმი დადგენილებაში მიუთითებს: „მეორე ინსტანციის ზოგიერთი სასამართლოს მსგავსი პრაქტიკა ხელს უშლის ქვემდგომი სასამართლოების მუშაობაში სოციალისტური კანონიერების დაცვის უზრუნველყოფას და უნერგავს ამ ორგანოებს კანონის უგულებელყოფის ელემენტებს“.

საქართველოს სსრ და ავტონომიური რესპუბლიკების უმაღლესი სასამართლოების საკასაციო და ზედამხედველობითი პრაქტიკა უზრუნველყოფს იმას, რომ ბრალდებულმა შეუზღუდავად ისარგებლოს კანონით გარანტირებული პროცესუალური უფლებებით. რესპუბლიკის პროკურორის პროტესტის საფუძველზე, აჭარის უმაღლესი სასამართლოს პრეზიდიუმმა მხოლოდ და მხოლოდ იმ მოტივით გააუქმა ქ. ბათუმის სახალხო სასამართლოს განაჩენი და საკასაციო ინსტანციის განჩინება საქართველოს სსკ 117 მუხლით მსჯავრდადებულ მის და ა-ს ბრალდების საქმეზე, რომ სამსჯავრო სხდომა წარმართული იყო თარ-

ჯიმანის მონაწილეობის გარეშე, სამართალში მიცემულებისათვის გაუგებარ ენაზე ეს იგივეა, რაც სამართალში მიცემულის დაცვის უფლების შეზღუდვა; საქართველოს სსრ სსკ 355 მუხლის მეორე პუნქტის შესაბამისად განაჩენის აუცილებელი გაუქმების საფუძველს შეადგენს საქმის განხილვა თარჯიმნის გარეშე, იმ შემთხვევაში, როდესაც მისი მონაწილეობა სავალდებულოა.

განაჩენის აუცილებელი გაუქმების ეს საფუძველი პირდაპირ შეესატყვისება საბჭოთა კავშირის და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის სასამართლო წარმოების საფუძვლების მეორე მუხლს.

სასამართლო პრაქტიკა დაუშვებლად მიიჩნევს ბრალდებულის უფლებების შეზღუდვას, ან უფლებებისადმი ფორმალურ მიდგომას სასამართლო განხილვის სტადიაში. საქართველოს სსრ და ავტონომიური რესპუბლიკების უმაღლესი სასამართლოები მიუთითებენ, რომ საქმის განხილვა სამართალში მიცემულის დაუსწრებლად, კანონში მითითებული

შემთხვევის გარდა, დაცვაზე მისი უფლებების უხეშ დარღვევას წარმოადგენს და იწვევს განაჩენის გაუქმებას.

საბჭოთა ადამიანის კონსტიტუციური უფლებათა ურყეობის ილუსტრაციად ზოლად გასდევს მთელს ჩვენს კანონმდებლობას და, კერძოდ, ამას წინათ სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს სესიაზე მიღებულ შრომა-გასწორების კანონმდებლობის საფუძვლებს. იგი ითვალისწინებს დამნაშავეს გამოსწორების სხვადასხვა მეთოდებს, იძულებითა და დარწმუნების, შრომისა და სწავლების შეხამებას.

არა ფიზიკური ტანჯვა და სულიერი დამცირება, არამედ ადამიანური მიდგომა გადამცდარი ადამიანისადმი, — აი ლენინური პრინციპი. მაგრამ საბჭოთა კანონმდებლობის ეს ჰუმანიზმი სრულიად არ ნიშნავს ყოვლისმიმტევებლობას. დამნაშავეობასთან ბრძოლის ლოგიკა საკმაოდ მკაცრია და იგი გამომდინარეობს ჩვენს ქვეყანაში მართწერიგის შემდგომი განმტკიცების, კომუნისტური მშენებლობის ინტერესებიდან.

ალექსანდრე სამსონი

ს ა მ ი თ ე რ ძ ი

იყო და არა იყო რა...

იყო ქვეყნად ერთი პატარა ქალაქი და ამ პატარა ქალაქში სამი თერძი ცხოვრობდა.

სამი თერძის ყოფნა პატარა ქალაქში კი არა, პატარა სოფელშიც არაფერი გასაკვირია. გასაკვირი მხოლოდ ის გახლდათ, რომ სამივე თერძი ჩოხის გარდა არაფერს კერავდა.

ახლა თქვენ იკითხავთ, პატარა ქალაქში ამდენ ჩოხას ვინ ჩაიცვამდაო. მართალი ბრძანდებით, ჩოხაში გამოწყობილ ხალხს დიდ ტირილში თუ ნახავდით, ისიც შორეული სოფლებიდან ჩამოსულს. და მიუხედავად ამისა, ჩოხებს მაინც გასავალი ჰქონდა, რადგან ჩვენს პატარა ქალაქში მოცეკვავეთა დიდი ანსამბლი არსებობდა. მოცეკვავეები კი, მოგეხსენებათ, უჩოხოდ ვერ იცეკვებდნენ. ამიტომ ჩოხებს მათ ჩვენი ნაცნობი სამი თერძი უკერავდა.

სამუშაო მაინცაღამაინც ბევრი არ ჰქონდათ, ერთი კაციც თავისუფლად აუვიდოდა, მაგრამ, როგორც უკვე ვთქვით, სამივე თერძი ჩოხის გარდა არაფერს კერავდა.

სანამ ჩოხის კერვას ისწავლიდნენ, ჩვენი თერძები ბაზარში ღვინოს ყიდდნენ, მაგრამ როცა პატარა ქალაქში დი-

დი ანსამბლი ჩამოყალიბდა და ჩოხები სატახტო ქალაქიდან ჩამოიტანეს, მომავალმა თერძებმა თქვეს, თხა თხაზე ნაკლები მგელმა შეჭამოსო, და ჩოხის კერვას შეუდგნენ.

კაცმა სიმართლე რომ თქვას, მეჩოხეობა სამივეს ერთბაშად არ დაუწყია. პირველ წელიწადს პირველი თერძი დაოსტატდა, თუმცა რა ოსტატობა იყო, პირველი ჩოხა რომ შეკერა, მოცეკვავეებმა სიცილი დააყარეს, მაგი რომ ჩავიცვათ, საფრთხობელას დავემსგავსებითო.

პირველ თერძს გული არ გასტეხია, რადგან თავი ნიჭიერი ეგონა და სჯეროდა, სიმართლე ბოლოს მაინც გაიმარჯვებსო. ვინც დასცინოდა, სიცილითვე უპასუხა, რა მოცეკვავეებიც თქვენა ხართ, ჩოხაც ისეთი შეგიკერეთო.

ხუმრობა იქით იყოს და პირველ თერძს არაფერი უშველიდა, ნაცნობი ქორეოგრაფი რომ არ ჰყოლოდა. ამ ქორეოგრაფს ერთ-ორჯერ ღვინო ჰქონდა მასთან დალეული და, გარდა ამისა, გულიც პატრიოტული გრძნობებით უღელავდა, სატახტო ქალაქზე ნაკლები ჩვენ რითა ვართ, მაინცაღამაინც იქაური ჩოხები რომ ჩავიცვათო.

ასე იყო თუ ისე, პირველი მომავალი

თერძი ნამდვილი თერძი გახდა და ნამდვილი ჩოხის კერვა დაიწყო.

მეორე და მესამე მომავალმა თერძებმა რომ ნახეს, წყლიანი ღვინის გაყიდვას ჩოხის კერვა სჯობნებიაო, ბაზარი მიატოვეს და პირველი ნამდვილი თერძის მსგავსად მათაც ჩოხის კერვა დაიწყეს.

ამასობაში პირველი თერძი ისე დაოსტატდა, რომ დანარჩენ ორ თერძს დაცინვა დაუწყო, მაგი საქმე თქვენ არ გამოგივით და ჯობს ისევ ღვინო გაყიდოთ.

დაცინვა, როგორც მოგეხსენებათ, კაცს ძალიან აბრაზებს და სამაგიეროს გადახდის გუნებაზე აყენებს ხოლმე. სამაგიეროს გადახდა კარგი ჩოხის შეკერვა იყო. ამიტომ მეორე და მესამე თერძი ბაგეს იკვნეტდნენ და თავაუღებლად მუშაობდნენ.

ბოლოს, როგორც იქნა, დაამთავრეს ჩოხების კერვა და პირველი თერძის ნაცნობ ქორეოგრაფს მიუტანეს გაასინჯად.

პირველი თერძის ნაცნობი ქორეოგრაფი აბა რა ნაცნობი იქნებოდა, მეორე და მესამე თერძის ნახელავი რომ არ დაეწუნებინა. ათასი მიზეზი გამოუძებნა, ოსტატობა აკლიაო, ძალიან გრძელიაო, თანამედროვეობის მოთხოვნებს არ აკმაყოფილებსო.

ამის პასუხად მეორე და მესამე თერძმა ნიშნის მოგებით უთხრეს, აბა პირველი თერძის შეკერილი ჩოხა აკმაყოფილებს თანამედროვეობის მოთხოვნებსო? ამ სიტყვებზე ქორეოგრაფი გაბრაზდა და მეორე და მესამე თერძს ინტრიგანები უწოდა.

ამის პასუხად მეორე და მესამე თერძმა მუშტი გულზე დაირტყეს, ინტრიგანობა ახლა ნახეთ როგორი უნდაო და სატახტო ქალაქში საჩივარი აფრინეს, ქორეოგრაფმა და პირველმა თერძმა ანსამბლი შეჰაქეს და დროზე უნდა შეველაო.

კაცმა რომ თქვას, ჩივილით მარტო მეორე თერძმა იჩივლა, მესამე საკმაოდ მოუხერხებელი იყო და იმას უტდიდა,

წყალი თუ აიმღვრა, თევზს მაშინ დაგეჟერო.

წყალი მართლა აიმღვრა, რადგან მეორე თერძის გარდა, ქორეოგრაფს საჩივარს მისი მოცეკვავეებიც უწერდნენ. ძალე დამნაშავე პატარა ქალაქიდან ხოხსნეს და სატახტო ქალაქში გადაიყვანეს სამუშაოდ.

მეორე და მესამე თერძმა სიხარულით დავლური დაუარეს, ასე ვიცით ჩვენო და ძველი ქორეოგრაფის მაგივრად დახიშნულ ახალ ქორეოგრაფს ჩოხის ფრიალით შეეგებნენ, მაღლობა ღმერთს, ანსამბლში კაცური კაცი გამოჩნდაო.

ცოდნა გატეხილი ჯობია და ახალ ქორეოგრაფს მეორე და მესამე თერძი დიდად არ ეპიტნავენბოდა, მაგრამ არც ის უნდოდა, ძველი ქორეოგრაფის გზას გაჰყოლოდა. ამიტომ მცირე გადაკეთების შემდეგ მათი შეკერილი ჩოხები შეისყიდა. ზოგმა დაიწუნა, ზოგმა მოიწონა, მაგრამ საბოლოო ანგარიშში უკმაყოფილო არავინ დარჩენილა პირველი თერძის გარდა.

პირველმა თერძმა ითმინა, ითმინა და ბოლოს თქვა, პროვინციაში ჩოხას როგორ გავყიდო, წამოავლო ხელი, რაც შეკერილ-შეუქერავი ჰქონდა და ყველაფერი სატახტო ქალაქში ჩაიტანა.

სატახტო ქალაქს საკუთარი მეჩხოხები საკმაოზე მეტი ჰყავდა, ამიტომ ერთი აურზაური ატეხეს, პროვინციელებმა შეგვჭაძეს და კაცი პატრონი არა გვყავსო.

ასეთ რამეებს პირველი თერძი შეჩვეული იყო, ძველი ქორეოგრაფის დახმარებით ბეწვის სიღზე გასვლა მოახერხა და სატახტო ქალაქში ერთი ჩოხა მაინც გაყიდა. მერე ეს ჩოხა სხვა ჩოხებთან ერთად უფრო დიდ სატახტო ქალაქში გამოფენაზე მოხვდა და ქვეყანა არ დანგრეულა.

ადვილი წარმოსადგენია, როგორ ესიამოვნებოდა ეს ამბავი მეორე და მესამე თერძს, რომლებმაც პროვინციის იქით ქვეყანა თუ იყო, არ იცოდნენ.

პაი დედასაო! — გულზე ხელი დაირ-
ტყა მეორე თერძმა, — მაგის ხელობა
ვინა თქვაო, ყველაფერი თეთრი ძაფით
არის ნაკერი და ყველაფერი სხვისი
თარგიდან გამოჰრილიო.

აბა, აბაო! — თავს უქნევდა მესამე
თერძი, რომელსაც გულში უხაროდა,
წყალი კიდეც აიძვრევა და მეორე თე-
რძსაც მოვიცილებო.

მეორე თერძი კაი ეშმაკი იყო და მი-
უხვდა, შენ რა გიხარია მერეო, მასზე
ნაკლები უნიჰო არც შენ ხარო, შენი
შეკერილი ჩოხა ძველ ფოტოგრაფს თუ
გამოადგებაო.

ამ სიტყვებმა მესამე თერძი ძალიან
გააბრაზა, რადგან თავი პირველ და მე-

ორე თერძზე უფრო ჰკვიანად მიაჩნდა
და ამას სუფრაზე სხვებიც ეუბნებოდ-
ნენ.

ერთი სიტყვით, პატარა ქალაქში თერ-
ძების ომი დაიწყო.

სატახტო ქალაქში ბევრი იფიქრეს, ამ
პროვინციულ თერძებს ისეთი რა მოეუ-
ხერხოთ, ჰკუა რომ ისწავლონო. ბოლოს
ანდაზა გაიხსენეს, რაც მოგივა დავითაო,
ყველა შენი თავითაო. ამიტომ აიღეს და
ანსამბლი დაუხურეს.

თერძებსაც რაღა უნდა ექნათ. მათაც
აიღეს, თავიანთი სახელოსნოები დახუ-
რეს და ბაზარში ძველებურად წყლიანი
ღვინის გაყიდვა დაიწყეს.

იყო და არა იყო რა...

შ ი ნ ა კ რ ს ი

ლენინიანა

2. გარშანიძე — შემოანათა
აჭარლის ქოხში
(ლირიკული პოემა) 3
3. ლორიბ — მისი ნამბობი
(მოთხრობა) 7
4. მუშაძე — ლექსები 32
5. მოდებაძე — სინანული
(მოთხრობა) 44
6. ანანიძე — ესკადრილია
(ლექსი) 39
7. ჭაშვიძე — მღვდელი და მოლა
(მოთხრობა. თარგმნა
ა. შარაძემ) 40

გულს გული იცნობს

8. ხალვაში — ათი
დაუვიწყარი ღღე 43

პრიტიკა და პუბლიცისტიკა

9. შურიძე — პოეტი და
მთარგმნელი 56

ხელოვნება

10. სურმანიძე — დიდ სარ-
ბიელზე 74

წერილები

11. თურმანიძე — მეციტრუსე-
ობა რევოლუციამდელ
აჭარაში 82
12. ლილუაშვილი — მოქალაქეთა
უფლებების დაცვის
სადარაჯოზე 88

საბირა და იუმორი

13. სამსონია — სამი თერძი
(მოთხრობა) 92

8

რედაქციის მისამართი: ბათუმი, ენგელსის ქ. № 21.

ტელეფონები: რედაქტორის — 33-71, პ/მგ. მდივნის — 33-72.

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 15/VIII, 1969 წ. საბეჭდო 6, საგამომცემლო 5 თაბახი,
შეკვეთის № 3586, ემ 00765, ქაღალდის ზომა 60×90, ტირაჟი 1.800.

* * *

საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს ბეჭდვითი სიტყვის სახელმწიფო
კომიტეტის მთავარპოლიგრაფმრეწვის ბათუმის სტამბა № 9 (ლუქსემბურგის 22).

ფანი 40 კვ.

5¹ / 124

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

„Литератури Аджара“

ОРГАН АДЖАРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ
СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ ГРУЗИИ

ИНДЕКС 78118